הוכן מתוכנת תורת אמת, מותר להפיץ בכפוף לתנאי רשיון - CC BY-NC-SA 2.5 אסור בשימוש מסחרי
בס"ד - כל הזכויות שמורות (c) ל אברכי כולל ערב ב"גבעת עזר" שליט"א

שו"ת שאול שאל - חלק א

על סדר השלחן ערוך או"ח, משנה ברורה ח"א - סימנים א-קכז

אשדוד ת"ו - שנת "**שאול שאל האיש לנו**" (ש' תשע"ג) לפ"ק
בכל ענייני הספר ניתן לפנות לטלפון 054-8437180

הקדמות • הלכות הנהגת אדם בבקר • הלכות ציצית • הלכות תפילין • הלכות ברכות השחר ושאר ברכות • הלכות קריאת שמע • הלכות תפילה

הקדמות

זכרון לפניך בשחק לעד בספר יוחק
בפתח השער
הסכמות

הלכות הנהגת אדם בבקר

שאלה א - מי שאין לו מים לנטילת ידים ליד המיטה כיצד עדיף שינהג.
שאלה ב - כיצד סדר נעילת המנעלים וקשירתם, ומנעלים שאין להם קשירה. ומה דין איטר יד.
שאלה ג - לאיזה כיוון יש להניח את ראש המיטה.
שאלה ד - באיזה יד מקנח והטעם, ומה דין איטר שכל מעשיו ביד שמאל.
שאלה ה - מים הפסולים לנט"י לסעודה, האם כשרים לנט"י שחרית. והאם יברך על נטילת ידים.
שאלה ו - כשאין לו כלי ונוטל ידיו מהברז, האם יברך על נטילת ידים.
שאלה ז - הישן ביום שיתין נשמין, האם צריך ליטול ידיו ג"פ. ומה שיעור שיתין נשמין.
שאלה ח - כשאין מים כלל לנטילת ידים כיצד ינהג.
שאלה ט - מה צריך לכוין כשמזכיר שם ה' ושם אלוקים, ומה מכוין שמזכיר שם ה' הכתוב באדנות.
שאלה י - אם לא בירך ברכת אלהי נשמה עד אחר שהתפלל שמונה עשרה, האם מברך לאחר התפילה.
שאלה יא - כשצריך לברך אשר יצר וגם ברכה אחרונה על מאכל שאכל, איזו ברכה יקדים.

הלכות ציצית

שאלה יב - התעטף בטלית גדול ונמצא פסול האם יברך על האחר.
שאלה יג - פשט טליתו או נפלה מעליו, וחוזר ומתעטף מיד האם צריך לברך.
שאלה יד - אם יש ספק על בגד כותנה אם חייב בציצית, האם מותר ללובשו בלא ציצית.
שאלה טו - טלית שהשתי מכותנה והערב ממשי, איזה ציצית יעשה לה.
שאלה טז - טלית של עור וכנפיה של בגד או הפוך, האם חייבת בציצית.
שאלה יז - בגד שחציו סתום וחציו פתוח האם חייב בציצית והאם יוצאים בו לרה"ר בשבת.
שאלה יח - ציציות שטוותה אשה האם כשרים.
שאלה יט - עם כמה חוטים צריך להיות החוט שזור, ומה דין כשהתפרקה השזירה.
שאלה כ - מה שיעור אורך חוטי הציצית ומהיכן מודדים.
שאלה כא - מה דין חוטים שאולים, וחוטים שלוקח בהקפה.
שאלה כב - היכן יש לעשות את הנקב שבו מטיל החוטים.
שאלה כג - הוסיף חוט אחד על ארבעת החוטים מה הדין.

שאלה כד - הטיל ג' חוטים במקום ארבעה מה הדין.
שאלה כה - מה דעת הרא"ש ור"ת בנפסקו החוטים וההלכה.
שאלה כו - מתי כבוד הבריות דוחה איסור דרבנן.
שאלה כז - לקח טלית מחברו או טלית של ביהכ"נ האם יברך עליו. (כשעולה לתורה, או שרוצה לעבור ...
שאלה כח - האם מותר להעביר הציציות מטלית גדול לטלית קטן או מטלית של גדול לטלית של קטן.
שאלה כט - בטלית של כותנה באיזה חוט יתפור סביב הנקב.
שאלה ל - מה שיעור אורכו ורוחבו של ט"ק.
שאלה לא - באיזה גיל צריך לחנך את הקטן במצות ציצית.
שאלה לב - סדינים ושמיכות האם חייבים במצות ציצית.
שאלה לג - האם מותר למדוד טלית ללא ציציות.
שאלה לד - האם מותר לשלוח ציציות לחבירו על ידי גוי.
שאלה לה - האם מותר להיכנס בציצית לבית הכסא.
שאלה לו - האם מברכים שהחיינו על טלית חדשה.
שאלה לז - האם שייך לועג לרש בציציות מגולות ליד קבר קטן או אשה.
שאלה לח - הסומא האם צריך לאחוז הציציות בשעת ק"ש ולהעבירם על גבי עיניו.

הלכות תפילין

שאלה לט - פגע בשל ראש תחילה, או הניח של ראש לפני של יד, כיצד ינהג.
שאלה מ - שמע קדיש או קדושה בין תפילין של יד לתפילין של ראש, כיצד ינהג.
שאלה מא - חלץ התפילין כדי להיכנס לבית הכסא וחוזר תיכף להניחם, האם צריך לברך.
שאלה מב - אם מניח תפילה של ראש לבד מה מברך.
שאלה מג - הניח תפילה של יד למטה ממקום הקיבורת האם יצא.
שאלה מד - איטר יד שכל מעשיו בשמאל וכותב בימין, או כותב בשמאל וכל מעשיו בימין, באיזה יד יניח ...
שאלה מה - האם מותר לעשות תיק התפילין משעטנז.
שאלה מו - כשחולץ התפילין בע"ש בין השמשות האם מברך לשמור חוקיו.
שאלה מז - הניח תפילין מבעו"י וחשכה עליו האם צריך לחולצן.
שאלה מח - התפלל ערבית מבעו"י ונזכר שלא הניח תפילין באותו יום כיצד ינהג.
שאלה מט - בני חו"ל האם מניחים תפילין ביו"ט שני של גלויות.
שאלה נ - לאחר שכתב כל הפרשיות נפסלה פרשה ראשונה האם יש תקנה לשאר הפרשיות.
שאלה נא - האם צריך לעשות הדיו לשמה.
שאלה נב - נדבקה אות לחברתה באופן שלא נשתנה צורת האות האם מועיל תיקון בתפילין ומזוזות.
שאלה נג - לא שרטט רק שורה ראשונה וכתב שאר השורות עקומות האם כשרות התפילין.
שאלה נד - עיבד קלף לשם מזוזה האם כשר לתפילין.
שאלה נה - במקום שצריך שאלת תינוק האם צריך לכסות שאר האותיות.
שאלה נו - אם רגל הכף פשוטה (כף סופית) מגיע לסוף הקלף האם מועיל תיקון בתו"מ.
שאלה נז - ריש"ש שעשאה כעין דל"ת האם יכול לגרור רק הרגל לבד ויחזור לכותבו כתיקונו.
שאלה נח - נדבקה היו"ד התחתונה של האל"ף לגוף האל"ף כיצד יתקן.
שאלה נט - כותב שתי אזכרות בפעם אחת האם צריך לקדש פעמיים.
שאלה ס - פרשה שנמצא בה אות חסרה או יתרה האם יש לה תקנה.
שאלה סא - אות צד"י שכתבה יו"ד נו"ן וניכרת הפרידה להדיא ותינוק קוראה צד"י האם מועיל תיקון.
שאלה סב - רגל האל"ף פרודה וניכרת הפרידה להדיא ותינוק קוראו אל"ף האם מועיל תיקון.
שאלה סג - אדם שלא יודע לקרוא ויודע להעתיק מהכתב האם רשאי לכתוב.
שאלה סד - סתומה שעשאה פתוחה או להיפך האם פוסל.
שאלה סה - אם החריץ לא מגיע עד התפר האם כשר.
שאלה סו - עשה בשני הצדדים שי"ן של ג' או ד' ראשים האם כשר.
שאלה סז - הבתים התיתורא והמעברתא האם צריך להיות מעור אחד לדעת מרן.
שאלה סח - הניח בתפילין של יד ארבע פרשיות בארבע קלפים נפרדים האם כשר.
שאלה סט - באיזה אופן מותר לקנות גידים מגוי.
שאלה ע - השחיר הבתים או הרצועות שלא לשמן האם כשר.
שאלה עא - כיצד סדר כתיבת הפרשיות דר"ת של ראש ושל יד.

שאלה עב - האם מותר להשתמש בכיס תפילין של רש״י לתפילין דר״ת או איפכא.
שאלה עג - אם הוציא כיס של ר״ת תחילה האם יניחם לפני רש״י.
שאלה עד - כמה שורות כותב בשל יד וכמה בשל ראש.
שאלה עה - אם לא תייג שעטנ״ז ג״ץ האם פוסל.
שאלה עו - אם קוצו של יו״ד נעשה ע״י חקיקה האם מעכב.
שאלה עז - רצה לכתוב שני זייניי״ן וטעה ועשה על גביהם חטוטרת דחי״ת האם יכול למחוק החטוטרת.
שאלה עח - כתב ה״א במקום דל״ת האם יכול למחוק הנקודה.
שאלה עט - עשה הנקודה של ה״א פחות מאורך יו״ד עם העוקץ שלה האם כשר כך והאם מועיל תיקון ...
שאלה פ - נו״ן סופית שנפסקה באמצע ומראה לתינוק האם צריך לכסות לו החלק התחתון.
שאלה פא - מתי חייב האב לקנות תפילין לבנו לחנכו.
שאלה פב - אדם החושש שמא יבוא לידי הפחה בשעת התפילה האם יבטל תפילה בציבור משום כך.
שאלה פג - אשה הרוצה להניח תפילין האם רשאית.
שאלה פד - היה צריך לתפילין ומזוזה ואין ידו משגת לקנות שניהם מי קודם.
שאלה פה - קטן שהגיע לחינוך וכתב תפילין לשמה האם כשר.
שאלה פז - שקית שמונח בה תפילין האם מותר לתלותה, ומה הדין בארון הקודש המוברג לקיר ע״י ברגים ...
שאלה פח - מזוזה העטופה בניילון ומונחת בנרתיק שלה האם חשוב כמונחת בכלי בתוך כלי.
שאלה פט - האם מותר להניח מגבת על ראשו בשעה שהתפילין על ראשו.
שאלה צ - האם מותר לכתוב דברי חול על נייר שכתוב בו דברי תורה.
שאלה צא - קמיע שכתוב בו שמות האם מותר ליכנס בו לבית הכסא
שאלה צב - האם מותר לעסוק במלאכה בשעה שהתפילין עליו או אסור משום היסח דעת.
שאלה צג - האם מותר להיכנס לקברות צדיקים כשתפילין בראשו.
שאלה צד - האם מותר להכניס שקית של תפילין למקוה בבית האמצעי שמקצתן ערומים ומקצתן לבושים.

הלכות ברכות השחר ושאר ברכות

שאלה צה - הקדים ובירך שלא עשני אשה לפני שלא עשני גוי, ושלא עשני עבד כיצד ינהג.
שאלה צו - אם בשעה שאמר ברוך אתה ה׳ היתה כונתו לברך זוקף כפופים, האם יסיים זוקף כפופים ויפסיד ...
שאלה צז - הכותב דברי תורה ואינו קורא בפיו האם צריך לברך ברכות התורה.
שאלה צח - בירך ברכות התורה ולא למד כלל האם חייב לברך שוב שמגיע הלילה.
שאלה צט - האם טוב הדבר להתנועע בשעת התפילה.
שאלה ק - אדם הדורש ברבים ורוצה לומר פסוקים מהתורה בע״פ האם רשאי.
שאלה קא - הלומד ואינו יודע מה לומד האם נחשב לו ללימוד.
שאלה קב - סיים ברוך שאמר קודם החזן האם עונה אחריו אמן.
שאלה קג - לא כיון בפסוק ״פותח את ידך״ כיצד ינהג.
שאלה קד - המאחר לבית הכנסת מה מדלג שיספיק להתפלל בציבור.
שאלה קה - זקן ע״ה וקולו ערב והעם חפצים בו האם עדיף מבן י״ג המבין מה שאומר ואין קולו ערב.
שאלה קו - מי שאינו בעל זקן מאיזה גיל ממנים אותו ש״צ.
שאלה קז - מי קודם למי להיות שליח ציבור : כהן ולוי, לוי ותלמיד חכם, כהן ותלמיד חכם.
שאלה קח - סומא או חרש האם יורד לפני התיבה.
שאלה קט - כיצד ינהג ש״צ שאינו קבוע כשאומרים לו להתפלל, ואם האומר לו שירד הוא אדם גדול.
שאלה קי - גר האם יכול להיות ש״צ.
שאלה קיא - כשיש אבל ומי שיש לו יארצייט מי נדחה מפני מי להיות ש״צ.
שאלה קיב - מי שנמצא ב ״אל ההודאות״ האם עונה אישי״ר וקדושה.
שאלה קיג - האם מותר לעשות מי שבירך לחולה בין ישתבח ליוצר.
שאלה קיד - כששניים או שלושה אומרים קדיש ואחד מקדים ואחד מאחר על מי יש לענות אמן.
שאלה קטו - התחיל החזרה בעשרה ויצאו מקצתם לפני נשיאת כפיים, האם נושאים הכהנים כפיהם.
שאלה קטז - חרש או אילם האם מצטרפים למנין עשרה.

שאלה קיז - שמע קהל שעונים לקדיש ולא שמע את השליח ציבור האם עונה עמהם.
שאלה קיח - שמע קהל שעונים ברוך ה' המבורך וכו' ולא שמע את השליח ציבור שאמר ברכו האם עונה עמהם.

הלכות קריאת שמע

שאלה קיט - קרא ק"ש של שחרית תיכף שעלה עמוד השחר בלא אונס האם יצא.
שאלה קכ - נאנס ולא קרא ק"ש ערבית ועלה עמוד השחר האם קורא ק"ש דערבית.
שאלה קכא - המתפלל ביחיד האם אומר קדושה שביוצר.
שאלה קכב - הקדים ברכת אהבת עולם ליוצר אור האם יצא.
שאלה קכג - המסתפק אם כיוון לצאת ידי חובתו בעשיית המצוה האם צריך לחזור לעשותה.
שאלה קכד - אם נזדמן לו לענות אמן על ב' דברים כיצד ינהג.
שאלה קכה - לא כיון לבו בפסוק ברוך שם שבקריאת שמע האם חוזר.
שאלה קכו - האם צריך לקרוא ק"ש בטעמי המקרא.
שאלה קכז - קרא קריאת שמע וחיסר תיבות או אותיות האם יצא ידי חובתו.
שאלה קכח - כמה פרשיות מק"ש חיובם מהתורה.
שאלה קכט - האם מותר לרמוז בק"ש לצורך מצוה.
שאלה קל - הקורא קריאת שמע והקדים פסוק לחבירו או פרשה לחברתה האם יצא ידי חובתו.
שאלה קלא - שח באמצע ק"ש שיעור זמן שיכול לגמור את כולה האם חוזר לראש.
שאלה קלב - האם מותר להשיב לאביו שלום בין שמע ישראל לברוך שם.
שאלה קלג - הביאו לו ציצית ותפילין באמצע ק"ש כיצד ינהג.
שאלה קלד - שמע קדיש, קדושה, ברכו ומודים באמצע ק"ש, כיצד ינהג.
שאלה קלה - מהם המקומות שהם בין הפרקים.
שאלה קלו - אמר "גאל ישראל" ונזדמנו לו טלית ותפילין כיצד ינהג.
שאלה קלז - המסופק אם קרא ק"ש או שמסופק אם בירך כיצד ינהג.
שאלה קלח - אם חיסר כמה תיבות מאמצע ברכות ק"ש האם יצא.
שאלה קלט - מי שלא התפלל ערבית ופורס על שמע האם יכול לומר את הקדיש שקודם שמונה עשרה.
שאלה קמ - קטן שהגיע לחינוך האם חייב האב לחנכו לק"ש ולתפילה.
שאלה קמא - קרא ק"ש בבית הקברות האם יצא.
שאלה קמב - התחילו מסע הלוויה, והגיע זמן קריאת שמע, האם מפסיקים כדי לקרות.
שאלה קמג - היה בשרו נוגע בבשר חבירו, האם מותר לקרוא קריאת שמע.
שאלה קמד - האם מותר לברך במים צלולים ערום ללא כיסוי בגד.
שאלה קמה - היה לבוש רק במכנסיים האם מותר לקרוא ק"ש ולהתפלל.
שאלה קמו - האם שייך בפאה נוכרית דין "שער באשה ערוה" לענין לברך כנגדה.
שאלה קמז - האם מותר לקרוא ק"ש נגד ערוה בעששית.
שאלה קמח - צואה בעששית האם מותר לקרות כנגדה
שאלה קמט - האם מותר לקרוא ק"ש כנגד מי רגלים שע"ג הקרקע.
שאלה קנ - היה קורא או מתפלל, והתחילו מי רגליו שותתין, האם פוסק.
שאלה קנא - היתה צואה לפניו בלילה או שהוא סומא כמה צריך להרחיק.
שאלה קנב - היה עומד בביתו ורואה צואה דרך החלון ואין מגיע לו ריח רע האם מותר לקרוא.
שאלה קנג - אשפה מגולה שריחה רע, כמה מרחיק מלפניו.
שאלה קנד - האם מותר ללמוד או לקרוא ק"ש או לברך כשיוצא ממנו או מחבירו ריח רע.
שאלה קנה - מי שיש לו חולי שמטפטף תמיד מי רגלים, האם מותר להתפלל.
שאלה קנו - ממתי צריך להרחיק מצואת קטן או ממי רגליו.
שאלה קנז - צואה יבשה האם מותר לקרות כנגדה.
שאלה קנח - האם מותר לקרוא כנגד מושב בית הכסא העשוי לצורך הילדים שבבית.
שאלה קנט - האם מותר להרהר בדברי תורה בבית האמצעי של בית המרחץ כשיש שם אנשים ערומים.
שאלה קס - האם מותר ללמוד ספר דקדוק בבית הכסא.
שאלה קסא - האם מותר לדבר דברי חול בלשון הקודש בבית הכסא או בבית המרחץ.
שאלה קסב - ריח רע המגיע לתוך בית הכנסת מבחוץ, האם מותר להתפלל שם.
שאלה קסג - גרף של חרס שכפאו על פיו האם חשוב כמכוסה.
שאלה קסד - האם מועילה שפיכת ט' קבין ע"י שעומד תחת המים במקלחת.

הלכות תפילה

שאלה קסה - ההולך להתפלל שחרית ופגע בחבירו בדרך האם מותר ליתן לו שלום.
שאלה קסו - התחיל לאכול חצי שעה קודם עלות השחר האם מפסיק בעלות השחר.
שאלה קסז - האם מותר להיכנס למרחץ אחר עה״ש קודם התפילה.
שאלה קסח - כשיש ביהכ״נ עם חלונות פתוחים וביהכ״נ ללא חלונות היכן עדיף להתפלל.
שאלה קסט - האם מותר לרוץ בשבת לביהכ״נ או לדבר מצוה.
שאלה קע - האם צריך לחגור חגורה בשעת התפילה.
שאלה קעא - המרגיש שצריך לנקביו והתפלל מתי צריך לחזור ולהתפלל ומה הדין בצרכים קטנים.
שאלה קעב - המרגיש שצריך לנקביו ויכול להעמיד עצמו שעה וחומש ואם ינקה עצמו יפסיד תפילה בציבור ...
שאלה קעג - בל תשקצו האם הוא איסור דרבנן או דאורייתא.
שאלה קעד - מה ההבדל לדינא בין סתם ידיים לידיים מלוכלכות לתפילת מנחה וערבית.
שאלה קעה - האם צריך ליטול סתם ידיים ללימוד, ומה דין הנוגע במקומות המכוסים בשעת הלימוד.
שאלה קעו - היה עוסק בפלפול בהלכה והתחילו הציבור להתפלל, האם יתפלל עמהם.
שאלה קעז - לאיזה צד ארון הקודש ראוי להושיב את הרב.
שאלה קעח - התפלל מיושב האם צריך לחזור להתפלל מעומד כשיוכל.
שאלה קעט - מהיכן יש לעמוד לפני תפילת שמונה עשרה.
שאלה קפ - האם מותר להתפלל כשבידו חומש או ספר אחר.
שאלה קפא - נפלה טליתו מעליו באמצע תפילת שמונה עשרה האם מותר לחזור ולהתעטף בו.
שאלה קפב - האם מותר לנשק בניו הקטנים בבית הכנסת.
שאלה קפג - האם שיכור מצטרף למנין עשרה ולזימון.
שאלה קפד - המתפלל מתוך סידור האם צריך להסדיר תפלתו במועדות וראש חודש.
שאלה קפה - אם משער בעצמו שלא יוכל לכוין בתפילה אפילו באבות האם יתפלל.
שאלה קפו - המתפלל ליד בימה גבוהה י׳ ורחבה ד׳ האם מותר לשבת בצידה השני או לעבור כנגד המתפלל ...
שאלה קפז - היה אדם מתפלל מאחריו ויש ביניהם ד׳ אמות מצומצמות האם מותר לפסוע ג׳ פסיעות.
שאלה קפח - היה עומד בתפילה ויצא ממנו רוח מלמטה כיצד ינהג.
שאלה קפט - המסתפק באיזה דין באמצע התפילה כגון, אם צריך לחזור, האם מותר ללכת ממקומו לעיין ...
שאלה קצ - המתפלל שתי תפילות בזו אחר זו כמה זמן ימתין ביניהם.
שאלה קצא - האם חייבים לחנך הקטנים להתפלל ג׳ תפילות.
שאלה קצג - כשמתפלל נדבה ומחדש בה דבר היכן צריך לחדש.
שאלה קצד - לא התפלל מנחה בער״ח האם אומר יעלה ויבא בתשלומין בערבית.
שאלה קצה - המתפלל במוצ״ש תשלומין למנחה של שבת האם אומר אתה חוננתנו מה הדין אם לא הבדיל ...
שאלה קצו - לא הזכיר יעלה ויבא במנחה של ר״ח ונזכר בערב האם יש לו תשלומין.
שאלה קצז - היה מתפלל שחרית והגיע למחיה המתים ושמע קדושה של מוסף כיצד ינהג.
שאלה קצח - מה דין הנוהג ברכב ורוצה לומר תפילת הדרך תוך כדי נסיעה.
שאלה קצט - הנוסע מאשדוד ליבנה האם חייב בתפילת הדרך והיכן יש לאמרה.
שאלה ר - הנכנס לבית הכנסת ומצא את הציבור מתחילים שמונה עשרה האם יתחיל עמהם.
שאלה רא - האם מותר לשאול צרכיו בתפילת שמונה עשרה.
שאלה רב - האם מותר לכרוע בבריך שמיה כשאומר דסגדינא קמיה.
שאלה רג - לא אמר משיב הרוח בימות הגשמים ואמר רק מוריד הגשם, האם חוזר.
שאלה רד - אמר מוריד הגשם בימות החמה להיכן חוזר.
שאלה רה - בימות החמה או בימות הגשמים המסתפק אם אמר משיב הרוח וכו׳ או מוריד הטל האם חוזר.
שאלה רו - בברכת אתה חונן לאדם דעת האם צריך לומר חננו מאתך או וחננו מאתך.
שאלה רז - באיזה אופן מותר לומר פסוק הנאמר בלשון יחיד, בלשון רבים.
שאלה רח - ממתי מתחילים לשאול גשמים בני חו״ל, ומה דין תושבי אילת.
שאלה רט - יחיד הצריך לגשמים בקיץ או ארץ אחת כולה כיצד נוהגים בתפילה.
שאלה רי - לא שאל מטר בימות הגשמים ונמצא בתוך התפילה כיצד ינהג.
שאלה ריא - לא אמר בעשי״ת המלך המשפט האם חוזר.

שאלה ריב - אמר בשאר ימות השנה המלך המשפט האם חוזר.
שאלה ריג - טעה באחת הברכות או דילג אחת מהברכות להיכן חוזר.
שאלה ריד - מה פירוש המלים ואשי ישראל ותפלתם, וכו'.
שאלה רטו - האם אומרים בבית האבל אלקינו וכו' ברכנו בברכה המשולשת.
שאלה רטז - סיים תפילתו ועדיין לא אמר עושה שלום האם עונה ב"ה וב"ש.
שאלה ריז - כמה ימתין ש"ץ קודם שיחזור למקומו להתפלל, ומה דין המתפלל יחיד.
שאלה ריח - האם מותר לפסוע יותר מג' פסיעות.
שאלה ריט - שליח ציבור כשאומר החזרה האם אומר ה', שפתי תפתח.
שאלה רכ - מהי אמן חטופה, קטופה ויתומה.
שאלה רכא - שכח לומר יעלה ויבא בראש חדש האם יכול לצאת ידי חובה בחזרת הש"צ.
שאלה רכב - האם עונים אמן אחר נשים שברכו על מצות עשה שהזמן גרמא.
שאלה רכג - נזדמן לו לענות קדושה וקדיש על מה יענה.
שאלה רכד - ש"צ שדילג ברכת למינים ולמלשינים פעם אחת האם מסלקים אותו.
שאלה רכה - ש"צ ששכח לומר יעלה ויבא כיצד ינהג.
שאלה רכו - כשאין כהנים ואומר הש"צ אלקינו וכו' האם יאמר הפסוק ושמו את שמי וגו'.

הקדמות

זכרון לפניך בשחק לעד בספר יוחק

זכרון אבינו מורינו ורבינו עטרת ראשנו שר התורה ועמוד ההוראה, פאר הדור והדרו, אשר כל בית ישראל הולכים לאורו, והחזיר עטרה ליושנה להעמיד מורשת יהדות ספרד על תילה, ולקרב לבם של רבבות אלפי ישראל לאביהם שבשמים בתורתו המאירה ובפסקיו הבהירים, והרביץ תורה ברבים לאלפים ולרבבות במסירות נפש.

הראשל"ץ ונשיא מועצת חכמי התורה מרן

רבינו עובדיה יוסף זצוק״ל

אשר ספר זה הוא אחד מתוך אלפי ספרים שנכתבו בדורינו
הנובעים מכחו וכח כחו זכותו תגן עלינו ועל כל בית ישראל אמן.

אמור לי נא, איך נזכה אנו, אמור לי נא איך, לגדול כמורינו.
ניצול הזמן אור לעיני מורנו, חיים של תורה חיי גדול דורנו, נלך
בדרכיו, השם יאיר עיננו, ללמוד תורתו תורת משה רבינו.
אליך מרן, עיני כל העם נישאים דברי תורתיך, בליבותם נכנסים,
מהם עולם, יונקים וניזונים, דברי תורה דברי אלוקים חיים.
אחי נמעט, בהבלי העולם, זאת לנו מורה, נשיא התורה. אחי מה
נאה, עמל התורה, הלואי ונזכה, לחיות לאורם.
(מתוך השיר שנכתב על מרן ומשודר בלוויין)

בפתח השער

ישמחו השמים ותגל הארץ בשבח והודאה לבורא עולם מגישים אנו לפני הציבור היקר קובץ שאלות ותשובות חלק ראשון לשינון ההלכה לפי סדר סימני השלחן ערוך שאלה אחת או יותר לכל סימן בשו״ע מסימן א עד סימן קכז לעת עתה. מקורות התשובות משו״ע משנה ברורה וביאור הלכה עם הגהות איש מצליח, ופסקי מרן שליט״א מהליכות עולם ילקוט יוסף והלכה ברורה.

וזאת למודעי שאין בחיבור זה הלכות חדשות הבאות מהבנת דבר מתוך דבר או דימוי מילתא למילתא, אלא כתבנו רק הדינים המופיעים בשו״ע ובספרים הנ״ל.

על קובץ זה עמלו בשקידה גדולה אברכים יקרים בכולל ערב בישוב ״עזר״ תחת הנהגתו של הרב הגאון רבי שלמה בן חמו שליט״א רב הישוב עזר ורב וראש מחלקת הנישואין באשדוד.

הלא הם הרב ברוך אליהו שליט״א הרב אברהם אסייג שליט״א הרב שמואל בנימין שליט״א הרב שאול יוסף שליט״א הרב תמיר מדר שליט״א הרב איתן מזור שליט״א.

וכן הרב ימין בן זכרי שליט״א שעמל וכתב קיצור כל תשובה בלשון קלה ופיקד על מלאכת הגהת הקובץ עריכתו והבאתו לדפוס.

ברכה מיוחדת לתומכי ומחזיקי הכולל ובראשם איש חיל ורב פעלים לתורה הרב אריה בן חמו שליט״א יאריך ה׳ ימיו בטוב ובנעימים בבריאות ונחת מכל יוצ״ח הוא ונוות ביתו מנב״ת. ולעילוי נשמת אביו היקר יצחק בן מרים ז״ל.

חיבור זה יצא לאור עולם בזכות תרומתה הנכבדה של הגברת החשובה מרת מרסדס בן זכרי תחיה תהא משכורתה שלמה מעם ה׳ ותזכה לאורך ימים טובים ושנות חיים בבריאות איתנה היא וכל משפחתה וכל העוזרים והמסייעים בחיבור זה יאריך ה׳ ימיהם בטוב ושנותיהם בנעימים בבריאות איתנה ברוב הצלחה ונחת.

חיבור זה נכתב לזיכוי הרבים לעשות נחת ליוצרנו וכל הרוצה להעתיק או להפיץ בכל דרך שהיא תבא עליו ברכה.

ויה״ר שלא תצא תקלה מתחת ידינו ח״ו וכל מעשינו יהיו לשם שמים לזכות את הרבים ללמוד וללמד לשמור ולעשות בלי שום פניה כלל ועיקר.

הסכמות

הספר זכה לברכותיהם של הרבנים החשובים

הראשון לציון - הרב יצחק יוסף שליט״א

וכן

הגאב״ד הרב אלחנן פרץ שליט״א,

אשר מסיבות טכניות לא הובאו כאן, ניתן לראותן בספר המודפס.

הלכות הנהגת אדם בבקר

שו״ע | סימן | א׳

שאלה א - מי שאין לו מים לנטילת ידים ליד המיטה כיצד עדיף שינהג.

תשובה: המחמיר ליטול ידיו סמוך למיטתו ואירע שאין לו מים עדיף שילך פחות פחות מארבע אמות, מאשר ימהר לרוץ למים.

מ״ב (ס״ק ב׳) כתב, אם אירע שהמים רחוקים ואין לו מי שיקריבם אליו נהגו קצת מבעלי הנפש שהולכים פחות פחות מארבע אמות. וכתב השערי תשובה על זה דלא נהירא, דעדיף יותר שילכו במרוצה שלא להשהות רוח רעה על ידיו. וי״א דלענין זה אמרינן כולא ביתא כארבע אמות דמי, אבל אין לסמוך על זה כי אם בשעת הדחק. עכ״ל. ובהגהות איש מצליח כתב על זה אבל מנהגנו כסברא ראשונה ללכת פחות פחות מארבע אמות וכדברי החיד״א בברכ״י והבא״ח והכף החיים (סי׳ ד׳ אות ב׳) ועוד, ע״כ. ובהלכה ברורה (סימן ד׳ אות ג׳) כתב כן שילך פחות פחות מארבע אמות, והוסיף שיש אומרים שמעיקר הדין מותר ללכת ארבע אמות קודם נט״י שחרית. ויש אומרים שבזמן הזה אין רוח רעה מצויה בינינו כל כך ולכן אין צריך להחמיר בזה. ובמקום הצורך יש לסמוך על כל הסברות הנ״ל להקל, וכל שכן אם הולך לישון אחר חצות הלילה שאם רוצה להקל בזה יש לו על מה שיסמוך. ע״כ. ובקיצוש״ע ילקוט יוסף (סעיף ז׳) כתב המחמיר ליטול ידיו סמוך למיטתו עם הקיצו משנתו, כדברי המקובלים, תע״ב.

שו״ע | סימן | ב׳

שאלה ב - כיצד סדר נעילת המנעלים וקשירתם, ומנעלים שאין להם קשירה. ומה דין איטר יד.

תשובה: ינעל מנעל ימין ראשון ולא יקשרנו, ואח״כ שמאל, ויקשור של שמאל, ויחזור ויקשור של ימין. מנעלים בלי קשירה - ינעול ימין תחילה, וכן הדין באיטר יד. ואיטר רגל וכל שכן איטר יד ורגל ינעל ויקשור ימין תחילה.

כתב מרן (סעיף ד') ינעל מנעל ימין תחילה ולא יקשרנו, ואח"כ ינעל של שמאל ויקשרנו, ויחזור ויקשור של ימין. ע"כ. והוסיף הרמ"א ובמנעלים שלנו שאין להם קשירה ינעול של ימין תחלה. ובמ"ב (ס"ק ה' ו') כתב הטעם שכן מצינו בתורה שהימין חשוב תמיד, לעניין בהן יד ורגל, ולכל הדברים שמקדימים הימין לשמאל. ולעניין קשירה מצינו שהתורה נתנה חשיבות אל השמאל שקושר עליה תפילה של יד, ואנפלאות (גרביים) של לבד אין צריך להקדים שמאל לקשירה. ואיטר יד שמניח תפילין בימין של כל אדם יקדים ימין גם לקשירה. ע"כ. ובהגהות איש מצליח כתב לענין איטר יד שהוא טעות סופר וצריך לומר איטר רגל, וכ"ש איטר רגל ויד יקדים ימין גם לקשירה. אבל איטר יד בלבד יקשור שמאל תחילה. ע"כ. וכך כתב בקיצוש"ע ילקו"י (סעי' א' ו-ב'). וכ"כ בהלכה ברורה (אות ו'). והוסיף שגם בנעלים שאין להן שרוכים אבל יש להן רצועות צריך להקדים את השמאל בקשירה. אבל בנעלים שיש להן רוכסן לא צריך להקדים ברכיסת הרוכסן. עוד כתב שם שגם הנשים דינם כגברים לענין נעילת נעל ימין תחלה, וגם לענין הקשירה טוב יותר שתקדים לקשור נעל של שמאל. והוא הדין בכל זה בקטן שלא הגיע למצוות. ולענין אנפלאות, כתב (באות ח') דלא כהמ"ב הנ"ל, אלא דינם כדין הנעלים. וכן הלובש שאר בגדים שיש בהם קשירה, דינם כדין נעלים, ולובש של ימין תחילה, ולא יקשרנו, ואחר כך לובש של שמאל, ויקשרנו, ויחזור ויקשור של ימין.

שאלה ג - לאיזה כיוון יש להניח את ראש המיטה.

תשובה: הרוצה לנהוג כהמקובלים יניח ראש המיטה במזרח ומרגלותיה למערב. והרוצה לנהוג כהפוסקים, יניח מיטתו בין צפון לדרום.

כתב מרן (בסעיף ו') וכן אסור לישן בין מזרח למערב אם אשתו עמו ונכון להזהר אפילו כשאין אשתו עמו. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק י' יא') הטעם משום שהשכינה שורה במערב. ולכן יכוין את המיטה שיהא ראשה לצפון ומרגלותיה לדרום. והביא תשובת הרמ"ע מפאנו שפסק כמו שכתב הזהר שיהא ראשה של המיטה למערב ומרגלותיה למזרח, וכתב המ"ב שטוב יותר לכתחילה לנהוג כדעת מרן כיון שדעת הגר"א שגם כוונת הזהר הוא כהגמ' ולא כפירוש הרמ"ע הנ"ל. ע"כ. ובהגהות איש מצליח כתב שדעת האר"י ז"ל שיהא ראשו למזרח ורגליו למערב. והכה"ח (אות טז') מסיק שיש להיזהר כדעת הזהר ורבנו האר"י ז"ל. ובקיצוש"ע ילקו"י סימן ב' (סעי' ה') כתב דעת מרן השו"ע ודעת האר"י ז"ל וכתב ויש אומרים שיכול לסדר מיטתו כפי שירצה. ע"כ. ובהלכה ברורה (אות ט') כתב המחלוקת הנ"ל וסיים ומחמת כן נראה להלכה, שהרוצה לנהוג כדעת הזהר הקדוש ורבותינו המקובלים ולהניח מיטתו בין מזרח למערב, שראשו למזרח ומרגלותיו למערב, רשאי לעשות כן. והרוצה לנהוג כדברי רבותינו הפוסקים, ולהניח מיטתו בין צפון לדרום, רשאי לעשות כן. (ולענ"ד כיון שניתנה רשות בזה לכל אדם לעשות כרצונו, למה נעזוב דעת מרן בדבר זה במקום שאפשר).

שאלה ד - באיזה יד מקנח והטעם, ומה דין איטר שכל מעשיו ביד שמאל.

תשובה: לא יקנח ביד ימין, מפני שקושר בה תפילין על הזרוע השמאלית. איטר יד גמור שכל ענייניו וכתיבתו בשמאל, יקנח ביד ימין. אבל אם כותב בשמאל ומעשיו בימין, או להיפך, מקנח בשמאל ככל אדם.

כתב מרן (בסעיף י') לא יקנח ביד ימין. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק יז') טעם לזה מפני שקושר בה תפילין על הזרוע השמאלית. וטוב ליזהר מלקנח באצבע האמצעית שכורך עליה הרצועה, עוד כתב בשם האחרונים דאיטר יד שכל עניניו עושה בשמאל, מקנח בשמאל דידיה שהוא ימין כל אדם. ואם כותב בשמאל ושאר מעשיו עושה בימין או להיפך כתב בביאור ההלכה שמקנח בשמאל ככל אדם, ובהגהות איש מצליח כתב בשם כף החיים (אות כ') שאם כותב בשמאל ושאר מעשיו בימין יקנח בימין דעלמא. ע"כ. וכ"כ הבאר היטב (אות ט'). ובהלכה ברורה (אות יב') פסק כדברי הביאור הלכה, שרק באיטר יד גמור, שכל עניניו עושה בשמאל וגם כותב בשמאל, יקנח ביד ימין. אבל אם כותב בשמאל, וכל מעשיו בימין, או להיפך, מקנח ביד שמאל ככל אדם. עוד כתב (אות יא') שבזמן הזה שרגילים לקנח בנייר, ואינו נוגע בבשרו כלל, אם קשה עליו ביותר לקנח ביד שמאל ורוצה לקנח בימין, יש לו על מה שיסמוך. עוד כתב (אות יג') שגם האשה טוב שתקנח ביד שמאל ולא ביד ימין, ואם קשה עליה לקנח ביד שמאל, מותרת לקנח ביד ימין.

שאלה ה - מים הפסולים לנט"י לסעודה, האם כשרים לנט"י שחרית. והאם יברך על נטילת ידים.

תשובה: לכתחילה אין ליטול ידיו שחרית ממים הפסולים לנטילת ידיים לסעודה. ובדיעבד כשאין מים אחרים, יטול אך לא יברך. ואם אח"כ נזדמן לו מים כשרים, יטול שוב אך לא יברך. ואם לא שהה זמן רב בין שתי הנטילות רשאי לברך.

כתב מרן (בסעיף א') מים הפסולים לנטילת ידים לסעודה, כשרים לנטילת ידים לתפלה. מיהו יש מי שאומר דלא מברך עלייהו. ע"כ. ופירש המ"ב (ס"ק ה') דהיינו מים שנשתנה מראיהם, או נעשו בהם מלאכה, או מלוחים, או סרוחים שאין הכלב יכול לשתות מהם, ומשום הכי ראוים לתפלה דכאן לא צריך רק משום נקיות בעלמא. ולענין הברכה כתב המ"ב (ס"ק ו'-ז') דלדעת היש מי שאומר הנ"ל לא מברך על נטילת ידים אלא על נקיות ידים, ושהאחרונים הכריעו, שיוכל לברך על נטילת ידים. ע"כ. אולם בהגהות איש מצליח כתב בשם כה"ח (אות יא') שמסתמיות דברי מרן משמע שלא יברך עליהם כלל וכן עיקר דסב"ל. וכ"פ בקיצור שלחן ערוך ילקוט יוסף (סעיף ח') שלכתחילה אין ליטול ידיו שחרית ממים הפסולים לנטילת ידים לסעודה. אולם כשאין לו מים אחרים, יטול מהם. אך לא יברך על נטילה זו. ואם אחר כך נזדמן לו מים הכשרים יחזור ויטול מהם, אך לא יברך על נטילה זו. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות יב') והוסיף שאם לא שהה זמן רב בין שתי הנטילות, רשאי לברך אחר נטילתו השניה.

שאלה ו - כשאין לו כלי ונוטל ידיו מהברז, האם יברך על נטילת ידים.

תשובה: יטול ידיו בלי ברכה.

כתב מרן (בסעי' ו' - ז') אין צריך רביעית לנטילת ידים לתפלה. טוב להקפיד בנטילת ידים שחרית בכל הדברים המעכבים בנטילת ידים לסעודה. וכתב הרמ"א מיהו אינו מעכב לא כלי ולא כח גברא ושאר הדברים הפוסלים לנטילת ידים לסעודה. וכתב המ"ב (ס"ק טו' טז') שיברך על נטילת ידים. אבל בהגהות איש מצליח כתב דדעת הכה"ח (אות י' וכז') דכלי וכח גברא הם לעיכובא לענין ברכה וסב"ל. ע"כ. ובקיצוש"ע ילקוט יוסף (סעיף ז') כתב אע"פ שמעיקר הדין אין צריך ליטול ידיו בכלי בנטילת ידים שחרית, כבר כתב מרן בשלחן ערוך שטוב להקפיד בנטילת ידים שחרית בכל הדברים המעכבים בנטילת ידים לסעודה, וממילא גם לענין כלי וכח גברא טוב להקפיד בזה, וכן המנהג, אולם הנמצא במקום שאין שם כלי ליטול ידיו, יטול ידיו מהברז ג' פעמים לסירוגין. ע"כ. ובשארית יוסף חלק א' עמוד מו' אחר שהאריך בדין זה סיים במה שכתב האור לציון חלק ב' (עמוד כא') שבמקום שאין שם כלי יטול ידיו ג' פעמים לסירוגין בלא כלי ויכול לברך על נטילת ידים. ע"כ. אולם בהלכה ברורה (אות יב') כתב שאם אין לו כלי יטול בלא ברכה שכלל גדול בידינו שספק ברכות להקל.

שאלה ז - הישן ביום שיתין נשמין, האם צריך ליטול ידיו ג"פ. ומה שיעור שיתין נשמין.

תשובה: אם ישן על מיטתו יטול ידיו בלא ברכה. ואם ישן שלא על מיטתו לא צריך נטילה כלל. שיעור שיתין נשמין: יש אומרים ג' שעות, ויש אומרים יותר מחצי שעה, ויש אומרים מעט יותר משלוש דקות.

כתב מרן (סעיף טו') ישן ביום יש להסתפק אם צריך לערות מים עליהם ג' פעמים. והוסיף הרמ"א ויטלם בלא ברכה. וטעם הספק כתב המ"ב (ס"ק לד') אם הלילה גורם לרוח הטומאה או השינה גורמת. ודוקא הישן שיתין נשמין אבל פחות מזה אין רוח רעה שורה ואפילו בלילה. ובביאור הלכה כתב ג' שיטות לשיעור שיתין נשמין יש אומרים שהוא ג' שעות, ויש אומרים שהוא יותר מחצי שעה ויש אומרים שהוא מעט יותר משלוש דקות. ע"כ. ובשארית יוסף (אות ה') כתב הישן ביום שינת קבע לכתחילה לא יגע באוכלים ומשקין קודם שיטול ידיו אבל אם עבר ונגע במאכלים ומשקין יש להתירם ואין צורך להחמיר בזה. וכ"פ בהלכה ברורה (אות מז') הישן ביום, יטול ידיו שלש פעמים לסירוגין בקומו משנתו, אולם אינו מברך על נטילת ידים. ואם ישן ביום שינת עראי כגון שישן זמן מועט ביותר, או שלא ישן על מטתו, אין צריך נטילת ידים כלל.

שאלה ח - כשאין מים כלל לנטילת ידים כיצד ינהג.

תשובה: יקנח ידיו בצרור או בעפר או בכל מידי דמנקי, ודי בקינוח פעם אחת. והמחמיר לקנח ידיו ג' פעמים תע"ב. ויקנח ידיו בכף היד ובגב היד. בדיעבד מועיל רק אם קינח עד סוף פרקי אצבעותיו. אבל בקינוח רק ראשי אצבעותיו לא מועיל. ולא מברך על קינוח הידיים, על נקיות ידיים.

כתב מרן (סעיף כב') אם אין לו מים יקנח ידיו בצרור או בעפר או בכל מידי דמנקי ויברך על נקיות ידים ויועיל לתפלה אבל לא להעביר רוח רעה שעליהן. ע"כ. וכתב בהגהות איש מצליח בשם כה"ח

(אות קא') דלא יברך משום סב"ל. וכ"פ בקיצור שלחן ערוך ילקוט יוסף (אות מה') כיון שיש אומרים שלא יברך כלל שהרי אינו יכול לברך בלשון על נטילת ידים, ונוסח על נקיות ידים אינו מוזכר בחז"ל, שב ואל תעשה עדיף. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות סו') שלא יברך כלל, והוסיף שאין צריך לקנח ידיו ג' פעמים ודי בקינוח בפעם אחת והמחמיר לקנח ג' פעמים תבוא עליו ברכה, ויקנח ידיו משני הצדדים, בכף היד וגם בגב היד, עד הפרק. ובדיעבד אם קינח ידיו עד סוף פרקי אצבעותיו, מועיל הדבר. אבל אם קינח רק ראשי אצבעותיו אין זה מועיל כלל. וכיון שאין הקינוח במידי דמנקי מועיל אלא כדי להתפלל, אבל לא להסיר הרוח רעה מהידים, אם נזדמנו לו מים אחר כך, יטול ידיו ג' פעמים לסירוגין, ולא יברך על נטילה זו כלל. שהרי לדעת מרן, נטילה זו לא מחייבת ברכה, כיון שאינה באה אלא להוציא את הרוח רעה, ולא תקנו על זה ברכה. וסב"ל.

שאלה ט - מה צריך לכוין כשמזכיר שם ה' ושם אלוקים, ומה מכוין שמזכיר שם ה' הכתוב באדנות.

תשובה: כשמזכיר שם ה' הנכתב באדנות, מכוין אדון הכל. וכשנכתב ביו"ד ה"א יכוין גם היה הווה ויהיה. ובשם אלוקים יכוין שהוא תקיף ובעל היכולת ובעל הכחות כולם.

כתב מרן כשיזכיר השם יכוין פירוש קריאתו באדנות, שהוא אדון הכל, ויכוין בכתיבתו ביו"ד ה"א, שהיה והוה ויהיה, ובהזכירו אלוקים יכוין שהוא תקיף ובעל היכולת ובעל הכחות כולם, וכתב המ"ב (ס"ק ג') ובמקום שנכתב באי"ד לכולי עלמא אין צריך לכוין אלא שהוא אדון הכל. וכתב בהלכה ברורה (אות ד') שטוב שיכוין כל הכוונות הנ"ל קודם שיתחיל בהזכרת שם השם. ובקיצוש"ע ילקוט יוסף (אות ב') כתב ענין גדול להתנות בכל בוקר, כשאזכיר בכל יום שם אדנות ברוך הוא, כוונתי שהוא אדון הכל וכו'. אמנם עצה זו אינה מועילה לפסוק ראשון שבקריאת שמע.

שאלה י - אם לא בירך ברכת אלהי נשמה עד אחר שהתפלל שמונה עשרה, האם מברך לאחר התפילה.

תשובה: אינו מברך עוד לאחר התפילה, גם אם כיון בפירוש שאינו רוצה לצאת.

כתב המ"ב (ס"ק יב') אם לא בירך ברכת אלהי נשמה עד אחר שהתפלל י"ח, אינו מברך עוד לאחר התפלה שכיון שכבר אמר מחיה המתים הוא דומה למחזיר נשמות [פר"ח]. ובשע"ת מפקפק מאד בדין זה ומסיק דעכ"פ אם בעת שאמר מחיה המתים היה בדעתו לברך אלהי נשמה אחר התפלה רשאי אח"כ לברך עי"ש הטעם, וכן משמע בפמ"ג סימן נב' ע"כ. ובהגהות איש מצליח כתב, אולם בכף החיים (סימן נב' אות ה') ובילקוט יוסף חלק א' (עמ' נג') פסקו שלא לברך משום דסב"ל, ואף אם כיוון בפירוש שאינו רוצה לצאת וכמ"ש בהערה לשו"ת יחוה דעת (ח"ד סימן ה'). ע"כ. וכ"פ

בהליכות עולם חלק א' עמוד נה' והוסיף שגם ברכות התורה לא יברך אחר תפילתו שכבר נפטר בברכת "אהבת עולם".

שאלה יא - כשצריך לברך אשר יצר וגם ברכה אחרונה על מאכל שאכל, איזו ברכה יקדים.

תשובה: ברכת בורא נפשות וברכת אשר יצר, יקדים אשר יצר. ברכת המזון וברכת אשר יצר, יקדים ברכת המזון, אא"כ חושש שישכח מלברך אשר יצר יקדים את אשר יצר, וכן אם אכל ולא שבע, יקדים לברך אשר יצר. ברכת מעין שלוש וברכת אשר יצר יקדים ברכת מעין שלוש.

כתב המ"ב (ס"ק ב') כתב רש"ל בתשובה סימן צז', מי שאכל דבר שחייב ברכה אחרונה, ושכח והטיל מים ונזכר קודם שבא לברך אשר יצר איזה מהם קודם, והשיב דאשר יצר קודם דתדיר. ע"כ. וכן פסק בהליכות עולם חלק א' עמוד מא', מי שאכל דבר שצריך לברך לאחריו ברכה אחרונה בנ"ר, וקודם שיברך יצא לנקביו, יברך תחילה ברכת אשר יצר, ואחר כך יברך בורא נפשות. ואם אירע כן באמצע סעודתו יברך ברכת המזון תחילה, ואחר כך יברך ברכת אשר יצר. ומכל מקום אם חושש שמא ישכח לברך ברכת אשר יצר לאחר שיברך ברכת המזון, יקדים ברכת אשר יצר לברכת המזון. והאוכל עוגה, ואחר כך הוצרך לנקביו, יברך מעין שלוש תחילה, שלדעת רב הפוסקים היא מן התורה, ואח"כ יברך אשר יצר. ע"כ. [וזה לא כמו שכתב בשארית יוסף חלק א' (עמ' עז') שאם אכל פירות משבעת המינים ונתחייב בברכת על העץ, או שאכל עוגה ונתחייב בברכת על המחיה, שגם בזה עדיף שיקדים לברך אשר יצר. ועיין בילקו"י מהדורת תשס"ד (עמ' תקכג) ששם תוקנה הלכה זו ומשנה אחרונה עיקר]. ובהלכה ברורה (אות טו') פסק כמ"ש בהליכות עולם והוסיף שאם אכל כזית פת או כביצה ולא שבע, יקדים ברכת אשר יצר לברכת המזון. כיון שאינו חייב בברכת המזון כה"ג אלא מדרבנן.

הלכות ציצית

שאלה יב - התעטף בטלית גדול ונמצא פסול האם יברך על האחר.

תשובה: צריך לברך שוב, אא״כ היה בדעתו בפירוש בשעת הברכה על כל מה שילבש אח״כ, אז לא יברך על האחר.

כתב המ״ב (ס״ק ל׳) אם לבש טלית בלא בדיקה ומצא אותו פסול, או שנפסלו ציציותיו אחר כך, ולובש טלית אחר, צריך לברך פעם נוספת, אם לא שהיה בדעתו בפירוש בשעת הברכה על כל מה שילבש אחר כך. ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה (אות לט׳).

שאלה יג - פשט טליתו או נפלה מעליו, וחוזר ומתעטף מיד האם צריך לברך.

תשובה: הפושט טליתו על דעת לחזור וללובשו, או שפשט טליתו בסתם, אם לובשו תוך חצי שעה לא צריך לברך, ולאחר חצי שעה יברך. ואם פשט על דעת שלא לחזור וללבוש, אפילו אם ילבשנו מיד צריך לחזור ולברך. אם נפלה טליתו מעליו אינו צריך לחזור ולברך.

כתב מרן (סעיף יד׳) אם פשט טליתו אפילו היה דעתו לחזור ולהתעטף בו מיד, צריך לברך כשיחזור ויתעטף בו. וכתב הרמ״א ויש אומרים שאין מברכין אם היה דעתו לחזור ולהתעטף בו. ויש אומרים דוקא כשנשאר עליו טלית קטן, והכי נוהגין. ע״כ. וכתב בהגהות איש מצליח שהאחרונים פסקו שלא לברך כדעת י״א קמא שבהגה (המ״ב כאן והכה״ח אות נב׳ וילקוט יוסף עמוד כב׳). ע״כ. וכתב בקיצוש״ע ילקו״י (אות נב׳) הפושט טליתו על דעת לחזור וללובשו בתוך חצי שעה אין צריך לחזור ולברך עליו, ואפילו אם נכנס לבית הכסא ויצא, כשחוזר ללבוש טליתו לא יברך עליו. אבל אם פשט טליתו על דעת לחזור וללובשו, ושהה זמן ממושך חצי שעה או יותר צריך לחזור ולברך עליו. ובפרט אם קיפל את הטלית והניחו לתוך הכיס. ואפילו אם פשט טליתו סתם, ולא חשב אז אם יחזור וילבשנו מיד או לא, לא יחזור לברך עליו. ואפילו אין עליו טלית קטן. ומכל מקום אם מחליף בגדיו וחוזר ולובש טלית קטן אחר שיש בו שיעור ברכה, אע״פ שהוא לובשו תיכף ומיד אחר שפשט את הראשון, יברך שנית על הטלית קטן האחר. וכן המנהג. [וצ״ע על מה שכתב שהמנהג לברך על טלית קטן באופן שמחליף בגדיו וחוזר ולובש טלית קטן אחר. וכ״כ בהלכה ברורה אות כ׳. ממה שכתב בהליכות עולם ח״א עמוד י״א שהמנהג שאין מברכים כלל על טלית קטן]. וכ״כ בהליכות עולם חלק א׳ (עמוד ג׳) שכל שפשט טליתו על דעת לחזור ולהתעטף בה, תוך חצי שעה, אין צריך לחזור ולברך עליה כשחוזר ללובשה. ע״כ. וכך כתב בהלכה ברורה (אות מג׳). ובענין נפלה טליתו מעליו, כתב מרן (סעיף טו׳) אם נפלה טליתו שלא במתכוין וחוזר ומתעטף צריך לברך, והוא שנפלה כולה, אבל אם לא נפלה כולה, אע״פ שנפלה רובה אינו צריך לברך. ע״כ. וכתב בהגהות איש מצליח והעולם נוהגים שלא לברך כיון שהדבר שנוי במחלוקת וסב״ל. (כה״ח אות חך׳ וילקוט יוסף עמוד כב׳). ע״כ. וכ״כ בקיצוש״ע ילקו״י (אות נ׳) אם נפלה טליתו מעליו, אפילו אם נפלה לגמרי, וחוזר ומתעטף בה, אינו צריך לחזור ולברך. וכ״כ בהלכה ברורה (אות מו׳).

שאלה יד - אם יש ספק על בגד כותנה אם חייב בציצית, האם מותר ללובשו בלא ציצית.

תשובה: לספרדים מותר ללובשו, לאשכנזים אסור ללובשו.

כתב מרן (סעיף א') אין חייב בציצית מן התורה אלא בגד פשתים או של צמר רחלים, אבל בגדי שאר מינים אין חייבים בציצית אלא מדרבנן. ע"כ. וכתב הרמ"א וי"א דכולהו חייבים מדאורייתא והכי הלכתא. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ג') נ"מ כשיש לו ספק על הבגד אם הוא חייב בציצית, דאם הוא מדרבנן, ספיקא דרבנן לקולא. ולדעת הרמ"א חייב בציצית דספיקא דאורייתא לחומרא.

שאלה טו - טלית שהשתי מכותנה והערב ממשי, איזה ציצית יעשה לה.

תשובה: יטיל בה ציצית צמר.

כתב מרן (סעיף ג') ציצית של שאר מינים אין פוטרים אלא במינם כגון משי לבגד משי וצמר גפן לצמר גפן אבל שלא במינם אינם פוטרים. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק יג') טלית שהשתי הוא ממינו (נראה דצ"ל מאיזה מין), והערב הוא מצמר, או להיפך, יטיל בו ציצית של צמר דוקא דהוא פוטר בכל המינים ולא משאר מינים אפילו אם רובו היה משאר מינים דשתי או ערב לחוד לא חשוב בגד. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות יג'). ובענין מה שכתב מרן שיעשה ציציות צמר גפן לטלית העשויה מצמר גפן, כתב בהליכות עולם חלק א' (עמוד ד') בגד טלית העשוי מצמר גפן, טוב להניח בו חוטי ציצית העשויים מן הצמר, שלענין חוטי צמר גפן, יש אומרים שצריך שתהיה משיכתם מן הגרעינים לשם מצות ציצית, ויש לחוש שמא לא נעשה כן. וכ"כ בהלכה ברורה (אות י').

שאלה טז - טלית של עור וכנפיה של בגד או הפוך, האם חייבת בציצית.

תשובה: טלית של בגד וכנפיה של עור חייבת. טלית של עור וכנפיה של בגד פטורה מציצית.

כתב מרן (סעיף ד') טלית של בגד וכנפיה של עור חייבת. היא של עור וכנפיה של בגד פטורה. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ט') ואפילו אם מקום הבגד כולו עגול ואין שם כנף רק שמחוברים אליו כנפות של עור חייב דבתר עיקר הבגד אזלינן. והוא הדין אם היה רוב הטלית בגד והשאר עור חייבת. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (סימן ט' אות ה') דאזלינן בתר הרוב. אולם בהלכה ברורה (אות י') כתב, בגד העשוי משתי חתיכות מחוברות האחת מעור והשניה משאר מיני בגדים, אם רוב הבגד משאר מיני בגדים, ויש בו כשיעור טלית בפני עצמו, ומיעוטו מן העור חייב בציצית. ואם אין בחלק העשוי משאר

מיני בגדים כשיעור טלית אלא בצירוף העור, יש אומרים שפטור מן הציצית. ואם רוב הבגד מן העור, ומיעוטו משאר מיני בגדים אפילו יש בחלק המיעוט כשיעור טלית בפני עצמו, פטור מן הציצית. ע״כ.

שאלה יז - בגד שחציו סתום וחציו פתוח האם חייב בציצית והאם יוצאים בו לרה״ר בשבת.

תשובה: בגד שחציו פתוח חייב בציצית ואין מברכין עליו, ואין יוצאים בו לרה״ר בשבת. אך אם אין בדעתו להסיר הציציות נראה שיכול להקל לצאת בו לרה״ר וכש״כ לכרמלית.

כתב מרן (סעיף ז׳) אם רובו סתום פטור, ואם רובו פתוח חייב, ואם חציו סתום וחציו פתוח מטילין אותו לחומרא וחייב בציצית ואין יוצאין בו בשבת. ע״כ. ופי׳ המ״ב (ס״ק כו׳ – כז׳) שאם חציו פתוח חייב בציצית אבל אין מברכים עליו, ואין יוצאים בו בשבת, דשמא פטור והציציות הוי כמשוי. ועיין במ״א שכתב שאף לכרמלית אסור דאין עושין ספק דרבנן לכתחילה ורבים מן האחרונים מסכימים עם הע״ת דמקל בזה. ע״כ. ובהגהות איש מצליח כתב שהכה״ח (אות כא׳) נקיט כהמ״א. ואע״פ שלא הזכיר האחרונים שהובאו כאן בשער הציון, מכל מקום לכתחילה מיהא כדאי לחוש. ע״כ. ובקיצוש״ע ילקוט יוסף (סימן ט׳ אות כב׳) כתב שאם אין בדעתו להסיר את הציציות נראה שיש לסמוך להקל לצאת בו לרשות הרבים, וכל שכן לכרמלית. ע״כ. אולם בהלכה ברורה (אות טז׳) לא חילק בזה וכתב שמכל מקום מותר לצאת בבגד זה בשבת לכרמלית, שאיסור הטלטול בה בשבת הוא מדרבנן, מפני שספק דרבנן לקולא.

שאלה יח - ציציות שטוותה אשה האם כשרים.

תשובה: הציצית כשרה אם אמרה שהיא טווה לשם ציצית.

כתב מרן (סעיף א׳) החוטין צריך שיהיו טווין לשמן, שיאמר בתחילת הטווי שהוא עושה כן לשם ציצית, או שיאמר לאשה טווי לי ציצית לטלית. ואם לא היו טווין לשמן פסולים. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק ז׳) דהוא הדין אם האשה בעצמה אומרת שהיא טווה לשם ציצית דמהני, וגם נאמנת על כך שאמרה. ע״כ. וכ״כ בקיצוש״ע ילקוט יוסף (אות ה׳). ובהלכה ברורה (אות י׳).

שאלה יט - עם כמה חוטים צריך להיות החוט שזור, ומה דין כשהתפרקה השזירה.

תשובה: החוט צריך להיות שזור משני חוטים, וכשר לציצית. אבל מנהג ישראל למצוה מן המובחר טוב שיהיה כל חוט כפול לשמונה. ואם נתפרקה השזירה ונעשו יותר משמונה חוטים, אם נשארו שמונה חוטים שזורים לשניים כשר. ויאמר דלא ניחא ליה בתוספת או שיחתוך המותר וישאר שמונה חוטים.

כתב מרן (סעיף ב') וצריכין שזירה ושיהיו שזורין לשמן. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ידי) שזירה היינו שיכפלם אחר הטוויה לשנים וישזרם ואם כפל כל חוט לשמונה ושזרו גם כן לית לן בה. ע"כ. ובביאור הלכה כתב בשם ארה"ח שהביא די"א דלמצוה מן המובחר טוב שיהיה כל חוט כפול לשמונה. ע"כ. ובהגהות איש מצליח כתב שכן דעת הכה"ח (אות י') שמצוה מן המובחר לעשות חוטי הציצית שזורים משמונה חוטים . ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות ידי) וכתב שכן מנהג ישראל, ומכל מקום אין זה מעכב, וכל שהיה כל חוט שזור משני חוטים כשר לציצית.

ובדין נתפרקה השזירה. כתב מרן (סעיף ג') אם נתפרקו משזירתם ונעשו טז' כשרים והוא שישתייר בשזור כדי עניבה. ע"כ. בהגהות איש מצליח כתב שעור כדי עניבה 4 סנטימטר. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק טז') דהוא הדין אם נתפרק ב' חוטים ונעשו ארבעה גם כן בעינן שישתייר כדי עניבה דאי לאו הכי פסול דהוי כמו שנחסרו לו ב' חוטים בציציותיו דפסול אם לא דקדק בשעת עשייה שיהיה לעולם ד' ראשים מצד אחד וכדלקמן בריש סימן יב'. וכתב עוד (ס"ק יז') שהשו"ע מיירי דוקא בשזור כל חוט לשניים אבל אם כפול ושזור לארבעה או לשמונה כמו שמצוי בזמנינו ונתפרקו לטז' אפילו אם לא נשתייר כדי עניבה כשר, דהא על כל פנים נשארו החוטים שזור לשניים. ע"כ. ובביאור הלכה כתב שבאופן זה כדי שלא יעבור על בל תוסיף יאמר בפירוש דלא ניחא ליה בתוספת או שיחתוך להמותר וישאר רק שמונה חוטין. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות טו').

שאלה כ - מה שיעור אורך חוטי הציצית ומהיכן מודדים.

תשובה: אורך חוטי הציצית יהיה לא פחות מ-24 ס"מ. כשאורך הכרוך והקשרים יהיו 8 ס"מ, והענף 16 ס"מ. ובשעת הדחק רשאי להטיל חוטים שיהיו הכרוך והענף 8 ס"מ.

כתב מרן (סעיף ד') אורך החוטים השמונה אין פחות מד' גודלים, ויש אומרים יב' גודלים וכן נוהגים, ולמעלה אין להם שיעור. ע"כ. ובסעיף ידי כתב אין שיעור לכריכות רק שיהיו כל הכרוך והקשרים רוחב ארבעה גודלים והענף שמונה גודלים. ע"כ. ובהליכות עולם חלק א' עמוד ז' כתב יש להחמיר שכל שמונת החוטים של הציציות יהיה אורכן לא פחות משנים עשר גודלים, מפני שלדעת רבים מן הפוסקים שיעור זה הוא לעיכובא. ושיעור הגודל הוא שני סנטימטר, ונמצא שצריך שיהיה שיעור כל אחד משמונת החוטים עשרים וארבע סנטימטר. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י אות י'. וכ"כ בהלכה ברורה (אות יט'). וכתב עוד ומכל מקום אם אין לו אלא חוטים שהם קצרים משנים עשר גודלים, רשאי בשעת הדחק להטילם בציצית, כל שיש בהם שיעור ארבעה גודלים, שהם שמונה ס"מ, ורשאי אף לברך על טלית כזאת. וכן אם היו חוטי הציצית כשיעור שנים עשר גודלים ולאחר מכן נתכווצו בכביסה, ונשתייר בהם שיעור כדי עניבה, אינם נפסלים מחמת כן. ע"כ. ובהגהות איש מצליח כתב דלדעת הגר"ח נאה ז"ל בספרו שיעורי תורה (סימן ג' סעיף כב') ששיעור האגודל 2 ס"מ, וכן נקטי חכמי הספרדים בזמנינו. ולדעת החזון איש ז"ל הוא 2.5 ס"מ. ע"כ.

שאלה כא - מה דין חוטים שאולים, וחוטים שלוקח בהקפה.

תשובה: השאיל חוטי ציצית יכול להטילם ולברך עליהם. וטוב שלא לקנות החוטים בהקפה, אלא ישלם עליהם כדי שיהיו קנויים לו בכסף שהוא קנין מהתורה.

כתב מרן (סעיף ז') חוטין שאולין הלואה היא דלא הדרי בעינייהו וכדידיה דמי. ע"כ. ופירש המ"ב (ס"ק לג') שכל לשון שאלה משמע שיחזיר לו אותו דבר בעין אבל לשון הלואה להוצאה נתנה ואלו חוטין שאולין מסתמא הוי הלואה וקרינא ביה משלהם. ע"כ. עוד כתב (ס"ק לד') שאם שאלם לו אדעתא שיחזירם לו בעין לא יברך עליהם שי"ל שהשאילם לו למלאכה אחרת. אבל אם השאיל לו ציצית מתוקנים כעין שלנו שהם שזורים ופסוקים מותר לתלותם בטליתו ולברך עליהם דבודאי נתנם לו במתנה על מנת להחזיר, וכמ"ש בסימן ידי לענין טלית. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות כח').

ולענין חוטים שלוקח בהקפה. כתב המ"ב (ס"ק כז') שאם המוכר עייל ונפיק אזוזי וזה אינו רוצה לשלם לו דמדינא אינם שלו כדאיתא בחושן משפט סימן קצ' עי"ש, וכל כהאי גוונא. א"כ לא יצא מן הדין בהציצית. ע"כ. ובביאור הלכה בד"ה מצמר גזול. כתב שהמדקדק במעשיו יראה לשלם עבור הציצית קודם שיטילם בבגד כדי דלהוי קנין דאורייתא תחת ידיו ולא יסמוך על המשיכה לחוד. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות כו') שהמחמיר לשלם קודם שיטיל הציציות בבגד הטלית, כדי שיהיו שייכים לו בקנין גמור מן התורה תבוא עליו ברכה. ע"כ.

שאלה כב - היכן יש לעשות את הנקב שבו מטיל החוטים.

תשובה: בתחילת הסנטימטר החמישי משפת הבגד. ויהיה הנקב כולו בתוך הסנטימטר החמישי.

כתב מרן (סעיף ט') יעשה נקב באורך הטלית לא למעלה מג' אצבעות, מפני שאינו נקרא כנף ולא למטה מכשיעור שיש מקשר גודל עד הציפורן, משום שנאמר על הכנף ואם היה למטה ממלוא קשר גודל היה תחת הכנף. ע"כ. וכתב הרמ"א ומודדים זה ביושר ולא באלכסון מן הקרן. ע"כ. ובהגהות איש מצליח כתב ששיעור ג' אצבעות הם כחמשה ס"מ כמ"ש הרב שיעורי תורה (סימן ג' הערה פ'). ע"כ. ובהלכה ברורה (אות לא') כתב ששיעור ג' אצבעות הם בין חמשה לשישה ס"מ, ושיעור מלוא קשר גודל היינו כארבעה ס"מ. ולענין הלכה למעשה נראה, שהמקום הנכון ביותר לעשות בו הנקב, כדי שיצא ידי חובה לכל הדעות, הוא בתחילת הסנטימטר החמישי משפת הבגד. ויהיה הנקב כולו בתוך הסנטימטר החמישי. (כלומר שימדוד ארבעה ס"מ משפת הבגד, ואח"כ יתחיל הנקב). ובדיעבד אם עשה הנקב אחר שלושה וחצי ס"מ, כשרה הטלית לברכה. וכן אם עשה הנקב אחר חמישה ס"מ, בתוך הסנטימטר הששי, כשרה הטלית לברכה. ע"כ.

שאלה כג - הוסיף חוט אחד על ארבעת החוטים מה הדין.

תשובה: לדעת מרן אינו רשאי ללבוש ציצית זו.

כתב מרן (סעיף יב') מנין חוטי הציציות בכל כנף ארבעה כפולים שהם שמונה ואם הוסיף פסול. ע"כ. וכתב במ"ב (ס"ק ס') שאם הוסיף פסול משום בל תוסיף, ודעת הגר"א כבעל העיטור שאין בזה משום בל תוסיף. ואם עשאם כבר ואי אפשר לתקנם יכול לילך בהם אבל מיד שיכול לתקנם צריך לתקנם. ע"כ. ובהגהות איש מצליח כתב דלדידן דאזלינן כדעת מרן נראה שאינו רשאי לילך בהם. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות מ') שצריך להסיר החוט הנוסף, ואח"כ יחזור ויקשור החוטים בבגד מחדש. ע"כ.

שאלה כד - הטיל ג' חוטים במקום ארבעה מה הדין.

תשובה: הציצית פסולה לכו"ע.

כתב המ"ב (ס"ק ס') שאם גרע מהחוטים לכו"ע פסול כדאיתא בב"י. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות מ').

שו"ע	סימן	יב'

שאלה כה - מה דעת הרא"ש ור"ת בנפסקו החוטים וההלכה.

תשובה: לדעת הרא"ש אם נשאר מארבעת החוטים רק כדי עניבה אפילו מצד אחד, הציצית כשרה. אבל אם נפסק אפילו חוט אחד ולא נשאר כדי עניבה משני צדדיו, פסול. ולדעת ר"ת צריך שישאר לפחות שני חוטים שלמים ושני חוטים כדי עניבה מצד אחד. והלכה כדעת הרא"ש וטוב להחמיר כר"ת. ונכון לחוש להחליף הציצית אפילו אם היא כשרה עפ"י ההלכה, שיש במנין החוטים סוד נשגב.

מרן (בסעיף א') הביא מחלוקת הרא"ש ור"ת בדין נפסקו חוטי הציצית. דלדעת הרא"ש אם נפסק חוט אחד מארבעת החוטים שתולה בציצית, משני ראשיו, באופן שלא נשאר בו כדי עניבה אפילו

מצד אחד פוסל את הציצית. אבל אם נשאר מכל ארבעת החוטים רק כדי עניבה אפילו מצד אחד, הציצית כשרה.

ולדעת ר״ת לא מכשירים אלא כשנשתיירו שני חוטים שלמים דהיינו ארבעה ראשים שכל אחד מהראשים ארוך יב׳ אצבעות, אז מכשירים כשנפסקו השני חוטים אחרים אם נשתייר בהם כדי עניבה, ואפילו מצד אחד. לכן אם נפסקו שני חוטים משמונת החוטים שבציצית לגמרי, הציצית פסולה לכולי עלמא. שמא שני חוטים אלו מחוט אחד הם ולא נשאר בו כדי עניבה. וכל זה בלא דקדק בשעת עשיית הציצית שיהיו כל ארבעה חוטים תמיד בצד אחד. אבל אם דקדק ונפסקו שני חוטים מצד אחד לגמרי הציצית כשרה לכולי עלמא. שהרי נשאר בצידם השני של החוטים שנפסקו כדי עניבה, וגם לר״ת יש עדיין שני חוטים שלמים לגמרי. ובאופן שדקדק ונפסקו שלושה או ארבעה חוטים בצד אחד כשר לרא״ש אפילו נפסקו לגמרי, שהרי יש להם המשך בצד השני שיש בו כדי עניבה. ולר״ת פסול ואפילו נפסקו רק שלושה ראשי חוטים ונשאר בהם כדי עניבה, שהרי לא נשארו שני חוטים שלמים. ולהלכה פסק מרן כדעת הרא״ש ומיהו היכא דאפשר טוב לחוש לסברת ר״ת. והרמ״א כתב שנוהגים כר״ת. ולענין ברכה באופן שפסול לר״ת, כתב המ״ב (ס״ק יא׳) שפשוט שמותר לברך עליהן. ע״כ. אבל בהגהות איש מצליח כתב שהכה״ח (אות יא׳) נראה שחושש לדעת הח״א שלא יברך. ע״כ. אולם בהלכה ברורה (אות א׳) כתב שרשאי לברך על ציצית זו. עוד כתב מרן (סעיף ג׳) כדי עניבה לרש״י מן הענף, ולר״י אפילו נחתך כל הענף ולא נשאר כדי עניבה אלא מן הגדיל כשר. ומנהג העולם כרש״י והיכא דלא אפשר יש לסמוך על ר״י. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק יג׳) ומכל מקום לא יברך עליו וגם אסור לצאת בו בשבת. ע״כ. ובהגהות איש מצליח כתב עיין לכה״ח (אות טז׳) בשם כמה אחרונים שדעת מרן לברך, אבל סיים דנקטינן דסב״ל ואין לברך וכמ״ש המ״ב. ע״כ. אולם בהלכה ברורה (אות ח׳) כתב שאם רצה אף לברך עליה ולצאת בה בשבת לרשות הרבים במקום שאין עירוב, יש לו על מה שיסמוך. ע״כ. ושיעור כדי עניבה כתב בהגהות איש מצליח שהם ארבעה ס״מ. כתב בקיצוש״ע ילקוט יוסף (אות ג) היכא דאפשר טוב ונכון לחוש ולהחליף את הציציות שנקרעו, אף אם הן כשרות לפי ההלכה דודאי מנין החוטים יש בו ענין יסוד נשגב. ע״כ.

שאלה כו - מתי כבוד הבריות דוחה איסור דרבנן.

תשובה: אדם שלבוש טלית פסולה בשבת, והוא בכרמלית, עובר על איסור טלטול מדרבנן. וכיון שלא יכול לפושטו ברחוב, משום כבוד הבריות נדחה איסור זה.

כתב מרן (סעיף ג׳) אם נודע לו בשבת כשהוא בכרמלית שהטלית שעליו פסול לא יסירנו מעליו עד שיגיע לביתו דגדול כבוד הבריות. ע״כ. ופי׳ המ״ב (ס״ק טי) שבכרמלית אין איסור טלטול רק מדרבנן, ואע״ג דציצית מצות עשה דאורייתא, ודאורייתא לא דחינן מפני כבוד הבריות, מ״מ שרי דלא אמרה תורה לא תלבש בגד בלא ציצית. רק מצות עשה להטיל בו ציצית, וכיון שאין יכול להטיל בו ציצית בשבת אין עובר מצות עשה, ואין עליו רק איסור דרבנן ולכך הותר מפני כבוד הבריות ואין צריך לפשוט הטלית. ע״כ. וכתב בהלכה ברורה (אות ז׳) שבזמן הזה שלדעת רבים מן הפוסקים אין לנו דין רשות הרבים כלל כיון שאין רחוב שמהלכים בו ששים רבוא בני אדם ביום אחד, יש להקל שלא יסיר הטלית מעליו עד שיגיע לביתו, מפני כבוד הבריות.

שאלה כז - לקח טלית מחברו או טלית של ביהכ"נ האם יברך עליו. (כשעולה לתורה, או שרוצה לעבור לפני התיבה).

תשובה: לקח הטלית מחבירו כדי להתפלל יברך. אבל כדי לעלות לתורה או לדוכן לא יברך. וטוב שיכוין שלא לקנותה. ואם נתן לו בפירוש במתנה על מנת להחזיר, וכשלובש מכוין לשם מצוה, רשאי לברך עליה. טלית של ביהכ"נ צריך לברך עליו לכו"ע, אפילו שלובשו רק לעבור לפני התיבה או לעלות לתורה.

כתב מרן (סעיף ג') השואל מחבירו טלית שאינה מצוייצת פטור מלהטיל בה ציצית כל שלושים יום דכתיב כסותך ולא של אחרים אבל אחר שלושים יום חייב מדרבנן מפני שנראית כשלו. שאלה כשהיא מצוייצת מברך עליה מיד. וכתב המ"ב (ס"ק יא') הטעם שמברך עליה, שהרי אדעתא דהכי השאילה לו שיברך עליה וכיון שאי אפשר לו לברך אלא אם כן תהיה שלו הוי כאילו נתנה לו במתנה ע"מ להחזיר, ולכתחילה בודאי יותר טוב לבקש מהמשאיל שיתן לו במתנה על מנת להחזיר ולא לעיכובא. ודוקא אם שאל ממנו טלית המיוחד למצוה אבל אם הוא בגד העומד ללבישה ורק כיון שפתוח רובו עושים בו ציצית ולא נעשה בשביל מצוות ציצית, וכן אם שאל טלית לעלות לתורה או לעבור לפני התיבה או לדוכן שאינו אלא משום הכבוד אין מברכים עליו, דאולי היה רצונו להשאילו כך למלבוש לחוד ולא להקנות לו ויש חולקים בזה וסבירא ליה דבכל גווני מברכים. על כן כתב בדרך החיים דיותר טוב שיכוין בכל אלו שלא לקנות שלא יצטרך לברך לכולי עלמא לבד מהטלית ששאל בעת התפלה לצאת בו. וכל זה בטליתות של איש פרטי אבל בטליתות של קהל כעין שלנו המצויות בבתי כנסיות צריך לברך עליו לכ"ע אפילו כשלובשו רק לעבור לפני התיבה או לעלות לתורה משום דטלית של קהל אדעתא דהכי קני מתחילה שכל מי שלובש אותו שיהיה שלו כמו באתרוג. ע"כ. ובהלכה ברורה (אות יח') כתב שאם שאל מחבירו טלית על מנת לעלות לתורה או לעבור לפני התיבה או כשהוא כהן הרוצה לעלות לדוכן לא יברך עליה, ואם נתנה לו בפירוש במתנה על מנת להחזיר והשואל מכוין לקיים בה מצות ציצית רשאי לברך עליה. ע"כ. וכתב בהגהות איש מצליח, ומי שנדר טלית לקהל להתעטף בו שליח ציבור לפני התיבה, אין היחיד רשאי להתעטף בו ואפילו בלא ברכה. (כה"ח אות ל' בשם הפרי מגדים). ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות יח'). ובקיצוש"ע ילקוט יוסף (אות ו') כתב הטעם דדעת הנודר רק לשליח ציבור, וכבר אינו שלו לומר דניחא ליה לקיומיה מצוה בממוניה.

שאלה כח - האם מותר להעביר הציציות מטלית גדול לטלית קטן או מטלית של גדול לטלית של קטן.

תשובה: מותר להעביר הציציות מטלית גדול לטלית קטן, ואסור להטיל ציציות בטלית של קטן מטלית של גדול.

כתב מרן (סעיף א') מותר להתיר ציציות מטלית זה וליתנם בטלית אחר אבל שלא להניחם בבגד אחר לא. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק א') שמותר אפילו מטלית גדול לטלית קטן. שטלית גדול וטלית קטן שוים. אבל אין להתיר ציצית מטלית של גדול וליתנם בטלית של קטן דחיובו רק מדרבנן ובארצות החיים מקל בזה. ע"כ. ובהלכה ברורה (אות ב') כתב שאין להעביר ציציות מבגד של גדול החייב במצוות לבגד של קטן שאינו חייב במצוות. ע"כ. ובהליכות עולם ח"א (עמוד יז') כתב מותר לעשות מטלית גדול טלית קטן אחד או יותר, ואפילו הטלית גדול עדיין ראוי למצוותו, ואין שייך

לומר בזה הכלל "מעלין בקודש ואין מורידין", שלא נאמר כלל זה אלא לענין תשמישי קדושה, ולא לענין תשמישי מצוה.

שאלה כט - בטלית של כותנה באיזה חוט יתפור סביב הנקב.

תשובה: לא יתפור בחוט כותנה לבן. אלא יתפור בחוט ממין אחר, או בחוט כותנה צבוע.

כתב מרן (סעיף ו') התופר חתיכת בגד בכנפי הטלית וכן מה שנוהגים לתפור סביב הנקב שהציצית בו אם הטלית של משי ותופרו בחוט משי לבן יש לחוש בדבר לדעת רש"י שלא תהא שום תפירה למטה מג' (אצבעות) ולמעלה מקשר גודל. ע"כ. וכתב הרמ"א והוא הדין בכל מקום שתופר בחוט שהוא מין הציצית דחיישינן שמא יקח אותו חוט, לחוט הציצית. ע"כ. לכן בטלית כותנה לא יתפור מסביב הנקב בחוט כותנה לבן. אבל אם החוט שתופר בו צבוע ואינו לבן מותר לתפור בו סביב הנקב. שאין אנו נוהגים לעשות ציצית צבועים. (מ"ב ס"ק כד'). וכ"כ בהלכה ברורה (אות כו') וכתב שמותר לתפור סביב הנקב בחוט העשוי ממתכת.

שאלה ל - מה שיעור אורכו ורוחבו של ט"ק.

תשובה: שיעור אורך ט"ק אמה מלפניו ואמה מאחוריו מלבד הנקב, והרוחב חצי אמה מכל צד ברוחב הטלית שעל כל כתף. אמה היא ארבעים ושמונה ס"מ (לגר"ח נאה). פחות משיעור זה אמנם יוצא ידי חובת ציצית, אך לא יברך. והמנהג שאין מברכים על ט"ק כלל.

כתב מרן (סעיף א') שעור טלית שחייב בציצית, שיתכסה בה באורך וברוחב ראשו ורובו של קטן המתהלך לבדו בשוק ואין צריך אחר לשומרו. ע"כ. וכתב הרמ"א, ודוקא כשהגדול לובשו פעמים עראי ויוצא בו לשוק. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ד) וכן בסימן ח' (ס"ק יז') דמנהג אנשי מעשה לדקדק שיהיה בו אמה מלפניו ואמה מלאחריו ונקב בית הצואר אין עולה למנין ובט"ק כזה יצא מן הספקות ויכול לברך עליו ועכ"פ לא יפחות מג' רבעי אמה באורך לכל צד דאי לאו הכי יש בו חשש ברכה לבטלה כי כתבו האחרונים שמדדו ונמצא ששיעור ראשו ורובו של קטן היא אמה וחצי. ע"כ. ובהליכות עולם ח"א (עמוד י') כתב לכתחילה אין לברך על טלית קטן אלא אם כן יש בו כשיעור שתי אמות אורך (תשעים ושישה סנטימטר) על אמה רוחב (ארבעים ושמונה סנטימטר). ושיעור זה הוא מלבד הנקב של בית הצואר. (כלומר שצריך שיהיה שיעור הטלית אמה מלפניו ואמה מלאחריו מלבד הנקב, וחצי אמה מכל צד ברוחב הטלית שעל כל כתף). אבל בפחות משיעור זה אף על פי שיכול ללבוש לקיים מצות ציצית, מכל מקום לא יברך עליה שספק ברכות להקל. אלא יברך על טלית גדול ויכוין בברכתו לפטור טלית קטן. והמנהג שאין מברכים כלל על טלית קטן. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות א'). (ולכאורה צ"ע על מה שכתב להצריך חצי אמה ברוחב הטלית שעל כל כתף, דהא למה לי, שהרי יש שיעור בטלית בלא זה, אמה באורך ורוחב מלפניו, ואמה באורך ורוחב מאחוריו, וזה

השיעור לכ״ע. ואת״ל משום חיבור שני חלקי הטלית להיות אחד, הא סגי בג׳ אצבעות כמו שהביא בהגהות איש מצליח על מה שכתב המ״ב בסימן טז׳ (ס״ק א׳) שיעשה הכתפים של הטלית קטן רחבים כדי שיהיו ניכרים ויהא עליהם תורת בגד ולא שם רצועות. ע״כ. וכתב עליו בהגהות איש מצליח, וכתב הרב פתח הדביר (הובא לכה״ח אות י׳) ששיעורו רוחב ג׳ אצבעות. ע״כ. והחזו״א (חלק או״ח סי׳ ב׳ סק״ט) כתב שיש לעשות את הכתפים רחבים בכל צד יותר מהנקב. ע״כ. ועכ״פ לא מצאנו לעשות בכתפים חצי אמה בכל כתף וצ״ע.).

על כל פנים אם צריך שיהא חצי אמה על כל כתף מלבד נקב בית הצואר, ממילא רוחב הטלית יהיה יותר מאמה. שאם לדוגמא הנקב הוא 20 ס״מ וחצי אמה שהוא 24 ס״מ על כל כתף, סך הכל 68 ס״מ רוחב הטלית.

שו״ע	סימן	יז׳

שאלה לא - באיזה גיל צריך לחנך את הקטן במצות ציצית.

תשובה: ראוי לחנך קטן בט״ק מגיל שש, ואם יודע להתעטף גם בטלית גדול יחנכנו. ומידת חסידות לחנך הקטן מגיל שלוש בטלית קטן.

כתב מרן (סעי׳ ג׳) קטן היודע להתעטף אביו צריך ליקח לו ציצית לחנכו. ע״כ. והוסיף הרמ״א ודוקא כשיודע לעטוף שני ציציות לפניו ושנים לאחריו ויודע לאחוז הציצית בידו בשעת קריאת שמע. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק ט׳) שיעור טליתו כתב בפמ״ג בסי׳ טז׳ ובדרך החיים שהוא כדי להתעטף בו ראשו ורובו שלו ומשערינן בקטן עצמו שמתעטף בו לפי גדלו ולפי קטנו ואם יש בו זה השיעור אז צריך אביו להטיל בו ציצית ולברך עמו ואם אין בו זה השיעור אין מברכים עליו. ע״כ. וכתב בקיצוש״ע ילקו״י (אות ה׳) קטנים מגיל שש ויודעים להתעטף בציצית שהוא מגיל שש ומעלה, טוב ונכון לחנכם שיהיה עליהם טלית גדול בתפילת שחרית, אף על פי שיש להם טלית קטן תחת בגדיהם. ועל מורי בית הספר לזרז את תלמידיהם שהגיעו לכלל חינוך לחנכם במצוה יקרה זו. ע״כ. ובהלכה ברורה (אות ג׳) כתב שראוי לחנך את הקטנים בטלית קטן מגיל שש, ויש נוהגים ממדת חסידות לחנך הקטנים החל מגיל שלוש שנים.

שו״ע	סימן	יח׳

שאלה לב - סדינים ושמיכות האם חייבים במצות ציצית.

תשובה: סדינים ושמיכות עם ארבע כנפות, אפילו מתכסה בהם גם ביום פטור מציצית. והמחמיר לעגל אחת מהפינות של סדין שמתכסה בו העשוי מצמר, וכן שמיכת צמר, תבוא עליו ברכה.

כתב מרן (סעי׳ א׳) לילה לאו זמן ציצית הוא דאמעיט מוראיתם אותו. להרמב״ם כל מה שלובש בלילה פטור אפילו הוא מיוחד ליום, ומה שלובש ביום חייב אפילו מיוחד ללילה. ולהרא״ש כסות

המיוחד ללילה פטור אפילו לובשו ביום, וכסות המיוחד ליום וללילה חייב אפילו לובשו בלילה. עוד כתב (סעי' ב') סדינים אע"פ שאדם ישן בהם בבוקר אין מטילין בהם ציצית. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ח') הטעם שסדינים פטורים מציצית מפני שעיקר תשמישן בלילה וכסות לילה מיקרי, אך לפי זה לא היה פטור רק להרא"ש אבל להרמב"ם דכסות לילה חייב ביום, חייב. וי"א עוד טעם לפטור משום דלא חייבה התורה רק דרך מלבוש או דרך עיטוף לא דרך העלאה בעלמא, ויש חולקין וס"ל דאפילו אם יציע תחתיו בגד של ארבע כנפות חייב בציצית, וכ"ש דרך העלאה. ע"כ הכריע המ"א שיעשה קרן אחת עגולה ויצא אליבא דכו"ע. אכן משמע מדבריו שאין להחמיר בזה רק בסדין של צמר אבל לא בשל פשתן או שאר מינים. ע"כ. ובהגהות איש מצליח כתב שהמנהג להקל בזה. והמחמיר תבוא עליו הברכה. ע"כ. אולם בקיצוש"ע ילקו"י (אות ד') כתב סדינים ושמיכות שיש בהם ארבעה כנפות, אף שהאדם מתכסה בהם גם ביום, פטורים מציצית. ע"כ. ובהלכה ברורה (אות ה') כתב לחלק שבסדינים שמתכסים בהם בשעת השינה העשויים מצמר המחמיר לעגל אחת הפינות תבוא עליו ברכה. אבל סדינים הפרוסים על המיטה וכן ציפיות השמיכות או הכרים אפילו עשויים מצמר אין צריך להחמיר לעגל אחת הפינות.

שו"ע	סימן	יט'

שאלה לג - האם מותר למדוד טלית ללא ציציות.

תשובה: מותר למדוד.

כתב המ"ב (ס"ק ה') מוכרי הבגדים שלובשים ומכוונים להראות לקונים מדתן פטורים. ע"כ. וכתב בהלכה ברורה (אות ג') שאם מודד טלית או מתעטף בטלית כדי ללמוד או ללמד לאחרים כיצד מתעטפים בטלית פטור מלהטיל בו ציצית, ואם יש ציציות בבגד זה, אינו רשאי לברך עליו.

שו"ע	סימן	כ'

שאלה לד - האם מותר לשלוח ציציות לחבירו על ידי גוי.

תשובה: מותר לשלוח ציציות לחברו ע"י גוי או ישראל חשוד, רק שיהיו צרורות וחתומות חותם בתוך חותם.

כתב המ"ב (ס"ק ה') שאסור לשלוח ציצית אפילו פסוקים ושזורים על ידי גוי אם לא בשני חותמות. ע"כ. ובהלכה ברורה (אות ה') כתב, השולח ציציות לחבירו ביד גוי צריך שיהיו צרורות וחתומות בשתי חותמות חותם בתוך חותם וכל זה דוקא כשיש לחוש שמא יחליפם הגוי, כגון שהציציות הכשרות דמיהן יקרים ואם יחליפם הגוי בציציות אחרות יש לו תועלת ממעשה זה. והוא הדין בכל זה לענין ישראל החשוד על כך שהשולח בידו ציציות, צריך שיהיו צרורות וחתומות חותם בתוך חותם. ובקיצוש"ע ילקו"י בסימן יט' (אות ב') כתב שאין לסמוך לקנות ציצית מכל עובר אורח המציג תכוליתו ברבים, דידוע שיש בהם מיעוט אנשים המצוי מאוד, שאין נאמנים כלל.

שאלה לה - האם מותר להיכנס בציצית לבית הכסא.

תשובה: בטלית גדול יש להיזהר שלא להיכנס איתו לבית הכסא, וטלית קטן מותר.

כתב מרן (בסעי׳ ג׳) מותר ליכנס בציצית לבית הכסא. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק יד׳) שדוקא בטלית קטן שלובשו כל היום, אבל אלו טליתות של מצוה שמיוחדים רק להתפלל בהם אין נכון שיכנס בהם לבית הכסא, אך להשתין בהם מותר, גם ההולכים ביום הכיפורים לפנות ומלובשים בקיטל (חלוק לבן) צריך שיפשוט הקיטל, כיון שבגד זה מיוחד רק להתפלל. ע״כ. וכתב בקיצוש״ע ילקו״י (אות ה׳) הלובש טלית קטן על בגדיו, וכן הלובש טלית גדול של מצוה, אין נכון להכנס בהם לבית הכסא, אבל טלית קטן שמכוסה תחת בגדיו, בודאי שמותר להכנס בו לבית הכסא. ע״כ. ובהלכה ברורה (אות ו׳) כתב אף על פי שנפסק להלכה בשלחן ערוך שמותר להכנס עם הציצית לבית הכסא מכל מקום דעת רבים מהאחרונים דהיינו דוקא בבגד העשוי ללבישה שיש בו ארבע כנפות והטיל בו ציצית, אבל בגד טלית גדול שהוא מיוחד למצוה יש להזהר שלא להכנס בו לבית הכסא וטלית קטן שלובשים תחת המלבושים מותר להכנס בה לבית הכסא כדי לעשות צרכיו, ויש אומרים שצריך להקפיד שיהיו הציציות מכוסות כשנכנס לבית הכסא, ויש מתירים אפילו אין הציציות מכוסות והמחמיר בזה תבוא עליו ברכה. ובית המרחץ דינו כבית הכסא לענין זה. ויש מתירים לעשות צרכיו קטנים בשעה שלבוש בטלית גדול ואפילו כשנכנס לבית הכסא. ויש מחמירים בזה כל שנכנס בה לבית הכסא, מפני שעצם הכניסה לבית הכסא כשהוא לבוש בטלית גדול אינה ראויה ואפילו אינו עושה צרכיו כלל, וכן המנהג להחמיר בזה. ומותר להכנס כשהוא לבוש בטלית גדול לחדר אמבטיה שאין שם בית כסא.

שאלה לו - האם מברכים שהחיינו על טלית חדשה.

תשובה: הקונה או עושה טלית חדשה מברך שהחיינו בשעה שמתעטף בה בפעם הראשונה. וכן על טלית קטן מבד חשוב ושמח בלבישתה.

כתב מרן קנה טלית ועשה בו ציצית מברך שהחיינו, דלא גרע מכלים חדשים. וכתב הרמ״א ואם לא בירך בשעת עשייה מברך בשעת עיטוף ראשון. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק א׳) אין להקשות דהא על כלים חדשים צריך לברך בשעת קנין ולמה כתב ועשה בו ציצית, דיש לומר דוקא כשקונה בגד שהוא ראוי ללבוש כמות שהוא אז מברך מיד, אבל אם קנה בגד לעשות ממנו מלבושים, אז לא יברך אפילו שנגמר רק בשעת לבישה דוקא, דבעינן שעה מיוחדת או קנין או לבישה, והכא הלא אינו ראוי ללובשו תיכף דהלא צריך להטיל בו ציצית, על כן אינו יכול לברך עליו בשעת קנין. וכדי לצאת גם כן דעת הסוברים דצריך לברך שהחיינו על עשיית המצוה בפעם הראשונה, על כן יברך בשעת עשיית הציצית ולא ימתין עד הלבישה. ע״כ. וכתב בקיצוש״ע ילקוט יוסף (אות ח׳) על טלית חדשה יש לברך להתעטף בציצית תחילה ואחר כך שהחיינו, ואין בזה כל חשש הפסק, וכן המנהג. אולם העושה ציציות חדשות לטלית ישנה אינו מברך שהחיינו. ע״כ. ומשמע מדבריו שאינו מברך שהחיינו בשעת עשיה כדברי המ״ב הנ״ל. וכ״כ בהלכה ברורה (אות א׳) הקונה או העושה טלית חדשה מברך ברכת שהחיינו בשעה שמתעטף בה בפעם הראשונה, והיינו בין שקנאה בלא ציציות והטיל בה הציציות לאחר מכן, ובין אם קנאה לאחר שהוטלו בה הציציות. וכן המנהג. ע״כ. עוד כתב (באות ב׳) אם הטיל ציציות חדשות בבגד טלית ישן אינו מברך שהחיינו כלל. ומכל מקום כיון שיש פוסקים שחולקים על זה וסוברים שאף בזה מברך שהחיינו, לכן טוב שמיד לאחר שהתעטף בטלית זו יקח פרי חדש, או ילבש בגד חדש אחר ויברך עליו שהחיינו, ויכוין לפטור גם את הציציות החדשות. עוד

כתב (באות ג') הקונה טלית קטן חדשה אם היא עשויה מבד חשוב והוא שמח בלבישתה מברך שהחיינו, ואם לאו אינו מברך שהחיינו. ע"כ.

שו"ע	סימן	כג'

שאלה לז - האם שייך לועג לרש בציציות מגולות ליד קבר קטן או אשה.

תשובה: שייך לועג לרש ליד קבר של קטן. ויש אומרים שאף בקבר של אשה יש להחמיר.

כתב המ"ב (ס"ק ה') ואפילו בקבר של קטן יש להחמיר משום לועג לרש דשמא נשמת אדם גדול הוא, אבל בקבר אשה דבחייה גם כן פטורה ליכא משום לועג לרש. ע"כ. ובהלכה ברורה (אות ב') כתב שאין לחלק בין קברים של גדולים, לבין קברים של קטנים, ואף בהם שייך הטעם של "לועג לרש חרף עושהו" ויש אומרים שאף בקברים של נשים יש להחמיר בזה. ע"כ. וכ"כ בהגהות איש מצליח בשם כה"ח אות ג'.

שו"ע	סימן	כד'

שאלה לח - הסומא האם צריך לאחוז הציציות בשעת ק"ש ולהעבירם על גבי עיניו.

תשובה: הסומא צריך לאחוז הציציות בידו בשעת ק"ש, ועל פי הקבלה יעבירם על גבי עיניו.

כתב מרן (סעי' ד') יש נוהגים להסתכל בציצית כשמגיעים לוראיתם אותו וליתן אותם על העינים ומנהג יפה הוא וחיבובי מצוה. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ז') הסומא יש לו לאחוז הציצית בידו בשעת קריאת שמע אף על פי שנאמר וראיתם אותו כיון שישנו בראיה אצל אחרים, אבל להעביר הציצית על עיניו לא, דמחזי כחוכא ואיטלולא. ע"כ. אולם בהלכה ברורה (אות ח') הביא יש אומרים שעל פי הקבלה אף הסומא יעביר את הציצית על עיניו כשאומרים וראיתם אותו. ע"כ. וכ"כ בהגהות איש מצליח בשם כה"ח (אות טז') שעל פי הקבלה נראה שעיור ופיקח שוים בזה.

הלכות תפילין

שו״ע	סימן	כה׳

שאלה לט - פגע בשל ראש תחילה, או הניח של ראש לפני של יד, כיצד ינהג.

תשובה: פגע בתפילין של ראש תחילה, אע״פ כן יניח תפילין של יד תחילה. וכן אם הניח של ראש לפני יד, אין צריך לחלוץ של ראש, אלא יניח של יד ודיו.

כתב מרן (סעי׳ ו׳) אם פגע בשל ראש תחילה צריך להעביר על אותה המצוה, ויניח של יד תחילה ואח״כ של ראש. ע״כ. והטעם לזה כתב המ״ב (ס״ק כג׳) כיון דכתיב בקרא מפורש דיד קודם דמתחלה וקשרתם והדר ולטוטפות לפיכך אין משגיחין על העברת המצוה, מה שאין כן לעיל בס״א גבי ציצית ותפילין. עוד כתב (בס״ק כב׳) דוקא פגע, אבל אם הניח של ראש תחילה, או שמצא השל יד שנשמט ממקומו אין להסיר השל ראש, דמאי דהוה הוה, וימהר להניח של יד על מקומו. ויש חולקים. ע״כ. ובקיצוש״ע ילקוט יוסף (אות לה׳) כתב אם היתה לפניו רק תפילה של ראש, והניחה, ואחר כך נזדמן לו תפילה של יד, אין צריך לחלוץ את התפילה של ראש ולהניחה אחר שיניח תפילה של יד, אלא יניח תפילה של יד ודיו. ואם היו לפניו גם תפילה של יד וגם תפילה של ראש, וטעה או הזיד והניח תפילה של ראש תחילה, יש אומרים שצריך לחולצה ויחזור להניחה לאחר שיניח תפילה של יד, ויש אומרים שגם בכהאי גוונא אין צריך שיחלוץ תפילה של ראש בעת שמניח התפילה של יד. ע״כ. ובהגהות איש מצליח כתב שכן פסק הכה״ח (ריש סימן כו׳) שלא צריך להסיר את התפילה של ראש, אלא שסיים דאם עדיין לא הדקו בראשו ולא הניחו במקום הראוי לו ונזכר צריך להסירו ולהניח של יד תחילה. ע״כ.

שאלה מ - שמע קדיש או קדושה בין תפילין של יד לתפילין של ראש, כיצד ינהג.

תשובה: שותק ושומע ומכוין למה שאומרים. ואם הפסיק וענה אינו צריך לברך על מצות תפילין על תפילה של ראש. ובתפילין של רבינו תם יכול לענות אמן של קדיש וברכות. אבל לא יענה ב״ה וב״ש.

כתב מרן (סעי׳ י׳) אם סח לצורך תפילין אינו חוזר ומברך, אם שמע קדיש או קדושה בין תפילה של יד לתפילה של ראש לא יפסיק לענות עמהם אלא שותק ושומע ומכוין למה שאומרים. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק לו׳) שאם פסק וענה אישי״ר או קדושה או ברכו או שענה אמן על איזה ברכה ששמע חוזר ומברך. ע״כ. אולם בקיצוש״ע ילקוט יוסף (אות מב׳) כתב שאם עבר והפסיק וענה קדיש או קדושה אינו צריך לברך ברכת על מצות תפילין על תפילין של ראש. ע״כ. וכל זה בתפילין של רש״י אבל בתפילין של ר״ת כתב המ״ב (שם) שיש להקל ולהפסיק לענית אמן יהא שמיה רבא וקדושה וברכו ואמן אך אח״כ יזיז השל יד ממקומו קודם שיניח השל ראש כדי שיהיה הויה אחת לשתיהן.

ע״כ. וכ״כ בקיצוש״ע ילקוט יוסף סימן לד׳ (אות ה׳) שאם שמע קדיש וקדושה או שאר ברכות בין הנחת תפילין של יד להנחת תפילין של ראש בתפילין של רבינו תם, יענה אמן וקדושה. ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה (סימן לד׳ אות ז׳) שאסור לענות ברוך הוא וברוך שמו אולם מותר לענות אמן אחר קדיש או ברכות, וכן מותר לענות קדושה וברכו ואמן יהא שמיה רבא עד דאמירן בעלמא. ע״כ. (ועיין בהגהות איש מצליח על מה שכתב המ״ב הנ״ל שיש להקל בענית אמן בין תפילין של יד לתפילין של ראש כשמניח תפילין דר״ת, והעיר על זה דדוקא אמן דחצי קדיש ודברכות, משא״כ שאר אמנים וב״ה וב״ש אין לענות, וציין לילקוט יוסף עמ׳ מז׳. ובמחכ״ת לא כתב הילקוט יוסף שם כלל מענין חצי קדיש, ולא משמע כן, אלא שעונה על כל האמנים של הקדיש, וכן משמע לשון ההלכה ברורה הנ״ל).

שאלה מא - חלץ התפילין כדי להיכנס לבית הכסא וחוזר תיכף להניחם, האם צריך לברך.

תשובה: צריך לחזור ולברך על הנחתן.

כתב מרן הזיזם ממקומם אדעתא להחזירם מיד צריך לברך. וכתב הרמ״א ויש אומרים שלא לברך. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק מז׳) אם חלצן לכנוס לבהכ״ס אפילו היה דעתו ללובשן תיכף צריך לברך לכו״ע דהא אין רשאי ללכת בהם לבית הכסא ואדחי ליה, וכמ״ש בסימן סה׳, וכתב הח״א דהוא הדין כשחולץ שצריך להפיח בהם כיון דאסור להפיח בהן צריך לחזור ולברך. ע״כ. ובהגהות איש מצליח כתב בשם הכה״ח (אות עח׳) שלא לברך אם אין בית הכסא רחוק דקימ״ל סב״ל, ודעת הגרע״י בתשובה שיש לברך. עי״ש. ע״כ. כ״כ בהליכות עולם חלק א׳ (עמוד כ׳) מי שחלץ התפילין מחמת שהיה צריך להכנס לבית הכסא, אפילו היתה דעתו לחזור ולהניחן מיד כשיצא מבית הכסא, צריך לחזור ולברך על הנחתן, שמכיון שאין בית הכסא מקום הראוי להיות בו עם התפילין נחשב הדבר להפסק, ואפילו בזמן מועט, ואפילו היה בית הכסא קרוב אליו, צריך לברך על התפילין. ע״כ. וכ״כ בקיצוש״ע ילקוט יוסף (אות סז׳) שאם חלץ התפילין כדי להכנס לבית הכסא, וחוזר ולובשן, חוזר ומברך עליהם. ואף שיש חולקים בזה, מכל מקום איכא ספק ספיקא, ובמקום מצוה דאורייתא סמכינן שפיר על ספק ספיקא לברך. ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה (אות מו׳) שצריך לחזור ולברך אפילו לא שהה אלא זמן מועט ואפילו היתה דעתו מתחילה לחזור ולהניחן. ע״כ.

שו״ע	סימן	כו׳

שאלה מב - אם מניח תפילה של ראש לבד מה מברך.

תשובה: מברך על מצות תפילין. ולמנהג אשכנז מברך שתי ברכות, להניח תפילין ועל מצות תפילין.

כתב מרן (סעי׳ ב׳) אם איננו מניח אלא של ראש לבד מברך עליה על מצות תפילין לבד. והרמ״א כתב ולדידן דנוהגים לברך בכל יום שתי ברכות מברך על ראש לבד שתי ברכות, ואם מניח של יד לבד מברך להניח לבד. ע״כ. וכתב בקיצוש״ע ילקוט יוסף (אות ג׳) אם מניח תפילה של יד מברך להניח תפילין, ואם מניח תפילה של ראש בלבד, מברך על מצות תפילין. ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה (אות א׳).

שאלה מג - הניח תפילה של יד למטה ממקום הקיבורת האם יצא.

תשובה: בשעת הדחק יצא ידי חובה.

כתב מרן (בסעי׳ א׳) מקום הנחתן של יד בזרוע שמאל בבשר התפוח שבעצם שבין הקובדו ובית השחי וכו׳. וכתב הרמ״א וצריך להניח בראש העצם הסמוך לקובדו, אבל לא בחצי העצם שסמוך לשחי. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק ד׳) שעכ״פ למטה ממקום הקיבורת פסול לכ״ע. (עיין בב״י שהביא דעת הגהות הסמ״ק להכשיר בכל חצי זרוע התחתון, ובבדק הבית כתב שאין לסמוך עליו להכשיר גם במקום הנמוך מהקיבורת אלא יניח דוקא במקום התפוח. ובשו״ע כאן בסעי׳ ז׳ כתב אף על פי שיש לאדם מכה במקום הנחת התפילין יניח תפילין כי מקום יש בזרוע להניח שתי תפילין כי העצם הסמוך לבית השחי מחציו עד הקובדו הוא מקום הנחת תפילין. ע״כ. ומשמע שמכשיר אף במקום הנמוך שאין הבשר תפוח בו, וזה כסותר למ״ש בבדק הבית. וכתב בהגהות איש מצליח שהמאמר מרדכי (אות א׳) כתב שמרן הדר ביה ממה שכתב בבדק הבית ודעתו להכשיר בכל חצי הזרוע התחתון הסמוך לקובדו ע״ש והובא בכה״ח (אות ג׳) אולם נראה שהעיקר כדברי המשנ״ב, וכ״נ מדברי היבי״א (ח״א א״ח סי׳ ג׳ אות כ׳) ע״ש. ע״כ. ולענ״ד היה נראה לחלק בזה דדעת מרן כמ״ש בבדק הבית שצריך להניח במקום התפוח דוקא בחצי התחתון של העצם וכמו שכתב בשו״ע סעי׳ א׳, ומה שכתב בסעי׳ ז׳ מיירי בשעת הדחק שאין לו מקום להניח אלא למטה ממקום הבשר התפוח יניחם שם. וכהבנת הב״י דברי הגהות סמ״ק. אולם ראיתי בשו״ת אוצרות יוסף סימן ז׳ שהביא סברא זו ודחאה מהלכה וכתב שהנכון יותר לפרש דברי מרן שמצריך תרתי לעיכובא גם במקום התחתון וגם במקום התפוח וילמד סתום מן המפורש שבסעי׳ א׳ ביאר לנו מרן דבעינן מקום קיבורת דוקא, ובסעי׳ ז׳ ביאר לנו דבעינן שיהיה בחצי התחתון דוקא וכו׳. ע״ש. אולם בהליכות עולם ח״א (עמוד כז בהערה) כתב שאין להניח שיטת הראשונים ומרן והרמ״א דס״ל שאין ראוי להנחת תפילין אלא החצי התחתון של הזרוע הנוטה לצד כף היד, וכו׳. משמע מלשונו דלא בעינן תרתי לעיכובא, גם בחצי התחתון וגם בבשר התפוח. ולפי מה שאמרנו שבמקום שאי אפשר מסכים מרן להתיר להניח בכל החצי התחתון של הזרוע אתי שפיר).

שאלה מד - איטר יד שכל מעשיו בשמאל וכותב בימין, או כותב בשמאל וכל מעשיו בימין, באיזה יד יניח תפילין.

תשובה: יניח תפילין ביד שלא כותב בה, וטוב שאחרי התפילה יחזור ויניח תפילין בלי ברכה ביד שלא עושה בה מלאכה.

כתב מרן (בסעי׳ ו׳) ואיטר יד ימינו אם עושה כל מלאכתו בשמאל מניח בשמאלו שהוא ימין של כל אדם, ואם שולט בשתי ידיו מניח בשמאל כל אדם, ואם כותב בימינו ושאר כל מעשיו עושה בשמאלו או כותב בשמאל ושאר כל מעשיו עושה בימין יש אומרים שמניח תפילין ביד שתש כח דבעינן יד כהה, וי״א שהיד שכותב בה היא חשובה ימין לענין זה ומניח תפילין ביד שכנגדה. ע״כ. וכתב הרמ״א והכי נהוג. ע״כ. וכתב בהגהות איש מצליח שההלכה כיש אומרים בתרא דאזלינן בתר כתיבה. וע׳

להכה״ח (אות לא׳) שדעתו להניח תמיד בשמאל, בין אם הכתיבה בימין או שאר כל מעשיו בימין שכ״ה ע״פ הקבלה ע״ש. וע״ע בביה״ל. אבל להלכה נראה שאין לזוז מדברי מרן וכמו שכתב הרב ברית כהונה (חא״ח מע׳ א׳ אות ב׳) והילקו״י (עמ׳ לו׳) ומ״מ טוב שאחר התפלה יניח התפילין ביד האחרת ויקרא בהם ק״ש לצאת ידי חובה לכל הדעות, (ילקוט יוסף שם). ע״כ. וכ״כ בהליכות עולם (עמוד כח) מי שהוא איטר יד ימין, וכותב ועושה כל מלאכתו ביד שמאל, מניח תפילין ביד ימין. ואין צריך לחוש להחמיר ולחזור ולהניח תפילין אחר התפלה גם ביד שמאל. ומי שכותב בימין ושאר מלאכתו עושה בשמאל, מניח תפילין ככל אדם ביד שמאל, שלעולם יש ללכת אחר היד שכותב בה. וכן דעת מרן השלחן ערוך שקבלנו הוראותיו. ומכל מקום כיון שיש הרבה פוסקים שחולקים על זה, וסוברים שיש ללכת אחרי היד שעושה בה רוב מעשיו, והשניה היא יד כהה, לכן טוב שאחר התפלה יחזור ויניח תפילין בלי ברכה ביד ימין, ויקרא בהם קריאת שמע, ויצא ידי חובה לכל הדעות. וכ״כ בהלכה ברורה (אות כא׳).

שו״ע	סימן	כח׳

שאלה מה - האם מותר לעשות תיק התפילין משעטנז.

תשובה: אסור לעשות.

כתב המ״ב (ס״ק ט׳) תיק תפילין אסור בשל שעטנז כמו מטפחת ספרים. (פמ״ג).

שו״ע	סימן	כט׳

שאלה מו - כשחולץ התפילין בע״ש בין השמשות האם מברך לשמור חוקיו.

תשובה: כשחולץ התפילין בערב שבת בין השמשות אין לברך שום ברכה.

כתב מרן אין לברך שום ברכה כשחולץ התפילין אפילו כשחולצם ערב שבת בין השמשות ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק ב׳) פירוש אף דקיימא לן שבת ויום טוב לאו זמן תפילין וכשירצה להניחם אז לשם מצוה עובר על ״בל תוסיף״, מכל מקום כיון שאם מניחן עליו ללא כוונה לשם מצוה אין בזה איסור מן התורה אלא מדברי סופרים משום גזירה שמא יצא בהם לרשות הרבים, ויש חולקין גם על זה כמו שיבואר לקמן בסימן לא׳ לפיכך לא שייך ברכה על זה כיון שבחליצת התפילה מצד עצמה אין בה מצוה ואינו חולצן אלא משום גזירה. ע״כ. וכתב בהלכה ברורה (אות א׳) וטוב שבשעה שחולץ התפילין יאמר פסוק ״ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה׳ אלהיך והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו ושמרת כל חקיו כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה׳ רפאיך״.

שאלה מז - הניח תפילין מבעו״י וחשכה עליו האם צריך לחולצן.

תשובה: לדעת מרן אין צריך לחולצן. ולדעת המקובלים יחלוץ. וראוי לחוש בזה לדעת המקובלים.

כתב מרן (סעי׳ ב׳) אסור להניח תפילין בלילה שמא ישכחם וישן בהם. אם הניחם קודם השקיעה וחשכה עליו אפילו הם עליו כל הלילה מותר ואין מורין כן. אם לא חלץ התפילין משקעה חמה מפני שלא היה לו מקום לשמרן ונמצאו עליו כדי לשמרן מותר ומורין כן. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק ח׳) על מה שכתב מרן ואין מורין כן, הלכה למעשה לאחרים, שמא יבואו להניחן לכתחילה ועל כן לא יעשה כן אלא בינו לבין עצמו אבל לא ברבים דהוא גם כן כהוראה, ועל כן אין להתפלל בהם תפילת ערבית בתענית צבור ברבים. ע״כ. ובהלכה ברורה (אות ג׳) הביא מחלוקת האחרונים אם הניח התפילין קודם השקיעה בפני רבים אם צריך לחולצם לאחר השקיעה, ובבירור הלכה (ס״ק ט׳) משמע דעתו להקל בזה. עוד כתב (באות ג׳) דלדעת רבותינו המקובלים אסור להשאיר התפילין עליו בלילה ובכל ענין צריך לחלוץ התפילין מיד עם שקיעת החמה ואף על פי שמעיקר הדין הלכה כדברי מרן השלחן ערוך שקבלנו הוראותיו, מכל מקום ראוי לחוש בזה לדעת המקובלים ולחלוץ התפילין מיד עם שקיעת החמה. ע״כ. ובקצוש״ע ילקו״י (אות ו׳) כתב כן, והוסיף שאם מתפלל מנחה עם התפילין, והתחיל קודם השקיעה, יכול להישאר עמהם גם אחר השקיעה.

שאלה מח - התפלל ערבית מבעו״י ונזכר שלא הניח תפילין באותו יום כיצד ינהג.

תשובה: אם לא התפלל ערבית יכול להניח בברכה, אפילו בבין השמשות. ואם התפלל ערבית יניח בלא ברכה, אפילו קודם השקיעה.

כתב מרן (סעי׳ ה׳) ויש מי שאומר שאם התפלל תפילת ערבית מבעוד יום עד שלא הניח תפילין אין לו להניחם אחר כך. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק יז׳) ואפילו עוד היום גדול קודם שקיעה, לפי שכבר עשאו לזמן הזה לילה, וזמן שכיבה, בקריאת שמע ותפלה של ערבית ואם יניח בו תפילין יחזור ויעשהו יום והרי הן שתי קולות שסותרות זו את זו, אך האחרונים הסכימו להלכה דמחוייב להניחם ובלי ברכה כל זמן שהוא קודם צאת הכוכבים ואם הוא לא התפלל עדיין אף על פי שהצבור התפללו אין בכך כלום ויניחם עם ברכה אם הוא עדיין יום כיון שהוא לא עושה שתי קולות הסותרות זו את זו, ודוקא אם לא הניחן אותו יום כלל אבל אם כבר הניח תפילין רק רוצה להניח גם עתה אין ראוי להניחם אם הציבור כבר התפללו ערבית. ע״כ. אולם בהליכות עולם ח״א (עמוד כט׳) כתב אסרו חכמים להניח תפילין בלילה שמא ישן בהם ויבואו לידי בזיון. ומכל מקום אם לא הניח תפילין כל היום, וכבר שקעה החמה, יניח תפילין בבין השמשות ויברך עליהם. ואם התפלל כבר תפילת ערבית אפילו עדיין לא שקעה החמה, יניח תפילין בלא ברכה. ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה (אות י׳) שאם הניח תפילין באותו יום, ורוצה לחזור להניחן אינו רשאי לעשות כן, משום שיש לחוש בזה לשיטת מרן השלחן ערוך. אבל אם לא הניח תפילין כלל באותו היום, חייב להניח תפילין כל עוד שלא הגיע זמן צאת הכוכבים, מפני שמצות תפילין היא מצות עשה מן התורה בכל יום, ויש לומר בזה ספק דאורייתא לחומרא. ומכל מקום לא יברך על הנחתם אחר תפילת ערבית, מפני שכלל גדול בידינו שספק ברכות להקל. ע״כ. וכ״כ בקיצוש״ע ילקו״י (אות ז׳).

שאלה מט - בני חו״ל האם מניחים תפילין ביו״ט שני של גלויות.

תשובה: בני חוץ לארץ אינם מניחים תפילין ביום טוב שני של גליות. ותושב ארץ ישראל שנסע לחוץ לארץ, לא דרך קבע, יניח בביתו בצינעא. אבל אם נסע לשנה או יותר, ינהג כיום טוב שני של גלויות ולא יניח.

כתב מרן (סעי׳ א׳) בשבת ויום טוב אסור להניח תפילין מפני שהם עצמם אות ואם מניחים בהם אות אחר היה זלזול לאות שלהם. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק א׳) ויום טוב שני נמי בכלל, לדידן בני חוץ לארץ. ע״כ. וכ״כ כתב בהלכה ברורה (אות ה׳) והוסיף תושב ארץ ישראל שנסע לחוץ לארץ ודעתו לחזור לארץ ישראל כעבור זמן קצר, שעליו להחמיר ואפילו בצינעא לנהוג יום טוב שני של גלויות בחוץ לארץ, ומאידך גיסא צריך להתפלל תפילת חול כמנהג ארץ ישראל, יניח תפילין בבית בצינעא קודם שילך לבית הכנסת להתפלל שחרית, ויקרא עימהם קריאת שמע. ואם יודע בעצמו שהוא מכוין היטב בתפילתו, יתפלל בביתו עם תפילין, ואחר כך ילך לבית הכנסת לשמוע קדיש וקדושה עם הציבור. ע״כ. ובקצוש״ע ילקו״י (אות ד׳) כתב, אולם שליחי מוסדות הנמצאים בחוץ לארץ לתקופת שליחות של שנה או יותר, כל עוד הם נמצאים בחוץ לארץ עליהם לנהוג לגמרי כבני חוץ לארץ ולא יניחו תפילין ביום טוב שני של גלויות, אף ביום טוב האחרון של סוכות.

שאלה נ - לאחר שכתב כל הפרשיות נפסלה פרשה ראשונה האם יש תקנה לשאר הפרשיות.

תשובה: שאר הפרשיות נתבטלו. והתקנה: אם יש לו פרשה ראשונה מתפילין אחרות שודאי נכתבו לפני אלו, יכול לצרפה.

כתב מרן (סעי׳ א׳) מצות תפילין שיכתוב ארבע פרשיות שהן קדש לי כל בכור עד למועדה, והיה כי יביאך עד כי בחזק יד הוציאנו ה׳ ממצרים, ופרשת שמע עד ובשעריך, ופרשת והיה אם שמוע עד על הארץ. וכתב הרמ״א וצריך לכותבם כסדר הזה לכתוב תחילה הקודמת בתורה ואם שינה פסול ולכתחילה יכתוב של יד קודם של ראש. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק ג׳) הטעם שצריך לכותבם כסדרן משום דכתיב והיו הדברים וגו׳ בהוייתן יהיו. עוד כתב (בס״ק ד׳) שלא נפסלו אלא התפילין שנעשו מאותן הפרשיות אבל הפרשיות עצמן לא נפסלו כגון אם התחיל לכתוב מפרשת והיה כי יביאך יוכל לצרף לזה פרשת קדש מתפילין אחרים אם יודע בודאי שנכתב קודם אלו דאי לאו הכי ספק תורה לחומרא. והוא הדין אם בעת הכתיבה היה כסדרן רק אח״כ נפסל פרשה אחת המוקדמת נתבטל ממילא כל הפרשיות שאחריה ולענייך צירוף מפרשיות אחרים גם כן הדין כנ״ל. ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה (אות ד׳) שאם יש לו אותה פרשה אלא שנכתבה לצורך תפילין אחרות ונכתבה קודם פרשיות אלו רשאי לצרפה לפרשיות אלו. אבל אם יש ספק אם נכתבה אותה פרשה קודם לשאר פרשיות, אסור לצרפן, מפני שספק דאורייתא לחומרא.

שאלה נא - האם צריך לעשות הדיו לשמה.

תשובה: אין צריך.

כתב המ״ב (ס״ק ח׳) דיו אין צריך לעשות לשמה. ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה (אות ט׳) ובהגהות איש מצליח כתב דמכל מקום להשתמש ממנו לחולין יש להחמיר.

שאלה נב - נדבקה אות לחברתה באופן שלא נשתנה צורת האות האם מועיל תיקון בתפילין ומזוזות.

תשובה: מועיל תיקון בתפילין ומזוזות.

כתב מרן (סעי׳ ד׳) צריך שלא תדבק שום אות אחת בחברתה אלא כל אות תהיה מוקפת גויל. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק יב׳) שאף בתפילין ומזוזות מהני תיקון כיון שלא נשתנה צורת האות מקודם. ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה (אות יב׳) שאם היתה אות גדולה ונדבקה בסופה לאות שמתחתיה באופן שאם יגרור הדיו במקום שדבוק תישאר צורת האות. יש אומרים שאין צריך לגרור ולהפרידן זו מזו, ויש מחמירים. ויש לחוש לדעת המחמירים ולגרור ולהפרידן זו מזו. וכל זה שנדבקה האות בסופה לאות שמתחתיה, אבל אם נדבקה בחלקה העליון או מן הצדדים, צריך לגרור המקום הדבוק לכל הדעות. ע״כ. וכ״כ בקיצוש״ע ילקו״י (אות כב׳).

שאלה נג - לא שרטט רק שורה ראשונה וכתב שאר השורות עקומות האם כשרות התפילין.

תשובה: התפילין כשרות.

כתב מרן (סעי׳ ו׳) אין צריך לשרטט כי אם שיטה עליונה ואם אינו יודע לישר את השיטה בלא שרטוט ישרטט כל השורות ולא ישרטט בעופרת מפני שהמקום השרטוט נשאר צבוע. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק כא׳) בדיעבד אפילו אם לא שרטט וכתב השיטות עקומות אין לפסול התפילין. ע״כ. וכתב בהלכה ברורה (אות כ׳) בדיעבד אם לא שרטט קלף התפילין כלל, אפילו השורה העליונה, וכתב עליו הפרשיות כשרות. (וטוב להחמיר שישרטט אחר כך השורה העליונה). ע״כ. ויש לעיין מה הדין אם עשה תרתי לגריעותא גם לא שרטט כלל וגם כתב השורות עקומות.

שאלה נד - עיבד קלף לשם מזוזה האם כשר לתפילין.

תשובה: אינו כשר לתפילין.

כתב מרן (סעי׳ ח׳) צריך להיות הקלף מעובד בעפצים או בסיד וצריך שיהיה מעובד לשמו וטוב להוציא בשפתיו בתחילת העיבוד שהוא מעבדו לשם תפילין או לשם ספר תורה, אבל אם עיבדו לשם מזוזה פסול. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק כז׳) דלא מהני רק למזוזה בלבד דקדושתה קלה מתפילין ואם עיבד לתפילין מהני אף למזוזה ולא לס״ת. ע״כ. וכתב בהלכה ברורה (אות כט׳) שטוב להחמיר כשרוצה לשנות הקלף מתפילין למזוזה שיתנה מתחילה בשעת העיבוד כנ״ל. ומכל מקום מעיקר הדין אפילו אם עיבדו לשם ספר תורה בלא תנאי רשאי להשתמש בו לתפילין וכן אם עיבדו לשם תפילין בלא תנאי רשאי להשתמש בו למזוזה.

שאלה נה - במקום שצריך שאלת תינוק האם צריך לכסות שאר האותיות.

תשובה: אם התינוק מכיר את הפרשה נכון להחמיר ולא להראות לו את התיבות שלפני אותה תיבה עם הספק. ואם אינו מכיר הפרשה אין צריך לכסות את האותיות שלפני התיבה עם הספק. והתיבות והאותיות שלאחר התיבה עם הספק אין צריך לכסות כלל.

כתב מרן (סעי׳ טז׳) נפסק אחת מהאותיות אם תינוק שאינו לא חכם ולא טיפש יודע לקרותו כשר, ואם לאו פסול, ואין צריך לכסות לו שאר האותיות כמו שנוהגים. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק נא׳) שגם הלבוש כתב שאין צריך לכסות. אבל המ״א בשם מהרי״ט כתב שצריך לכסות מה שלפניו שאם יתחיל מתחילת המקרא סרכיה נקיט ואזיל ואפילו תינוק שלא למד באותה פרשה אפילו הכי צריך לכסות לו מה שלפניו עד תיבה זו אבל תיבה זו וגם מה שלאחריה אין צריך לכסות כלל בכל גווני. ע״כ. וכתב האיש מצליח שהקול יעקב (אות סג׳) הביא בשם עוד כמה פוסקים כהלבוש ושכן מנהג בגדאד שאין לכסות כלל. אבל דעת החיד״א בלדוד אמת (הובא שם) שיש לכסות. ע״ש. ונ״ל דטוב לעשות כן לכתחילה. ע״כ. ובהלכה ברורה (אות נט׳) כתב שאין צריך לכסות התיבות והאותיות שאחר אותה תיבה אבל התיבות שלפני אותה תיבה, הדבר תלוי שאם הקטן מכיר ויודע מה שכתוב בפרשיות התפילין והם שגורות בפיו (כגון פרשת שמע או והיה אם שמוע) נכון להחמיר שלא להראות לו את התיבות שלפני אותה התיבה שנתעורר ספק באחת מאותיותיה, ואם אינו יודע ומכיר מה שכתוב בפרשיות התפילין, אין צריך לכסות אף את האותיות שלפני אותה תיבה שנתעורר ספק באחת מאותיותיה. ע״כ. ובקיצוש״ע ילקו״י (אות כא׳) כתב שאין צריך לכסות לו את שאר האותיות כמו שנוהגים.

שאלה נו - אם רגל הכף פשוטה (כף סופית) מגיע לסוף הקלף האם מועיל תיקון בתו״מ.

תשובה: מועיל תיקון בתפילין ומזוזות ואפילו נעשה בשעת כתיבה. ואם נחתך מלמטה הקלף לאחר כתיבה, מדינא לא צריך תיקון, אך לכתחילה יגרור מעט מן הדיו בסוף הקלף.

כתב מרן (סעי׳ טז׳) אם רגל הכף הפשוטה או כיוצא בה מגיע לסוף הקלף בלי היקף קלף מתחילתו פסול. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק נח׳-נט׳) ואפילו אם היא ארוכה כראוי דהיינו שיש בה שיעור שאפילו אם היא נגררת קצת למטה ישאר צורת אות מכל מקום פסול. אבל אם נחתך הקלף אח״כ ועל ידי זה אין מוקף גויל כשר. ע״כ. ובאופן הפסול שעשה כן מתחילה כלומר בעת כתיבה, כתב המ״ב (ס״ק ס׳) שאם רוצה לתקן יגרר קצת כדי שיהיה מוקף גויל אבל דיבק מטלית לא מהני להקפת גויל דבעינן הקפת האות מגוף הסת״ם. ע״כ. וכתב בהלכה ברורה (אות סג׳) באופן שנחתך הקלף לאחר כתיבה שהאות כשרה, מכל מקום לכתחילה יש לגרור מעט מן הדיו בסוף הקלף כדי שתהיה מוקפת גויל מכל צדדיה.

שאלה נז - רי״ש שעשאה כעין דל״ת האם יכול לגרור רק הרגל לבד ויחזור לכותבו כתיקונו.

תשובה: צריך לתקן ולגרור כל האות כיון שכתב האות בכתיבה אחת. אבל אם כתב הדל״ת בשתי כתיבות, גג ולאחר כך רגל, מהני לגרור הרגל לבד.

כתב מרן (בסעי׳ יח׳) רי״ש שעשאה כמין דל״ת יש להחמיר ולומר דלא סגי שיגרור הירך לבד או הגג לבד ויחזור ויכתבנו כמין רי״ש משום דבין הגג ובין הירך נעשו בפיסול הלכך צריך לגרור שניהם. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק עו׳) וכן אות וי״ו שעשאה כמין רי״ש וכל כה״ג שנעשה בכתיבה אחת. ע״כ. משמע שאם הסופר כותב הדלת ב-ב׳ כתיבות שכותב הגג ומפסיק ואחר כך כותב הרגל. אם כן הגג נעשה בכשרות ויהא מותר למחוק רגל הדל״ת ולכתוב רגל הרי״ש. וראיתי כן בבירור הלכה (סוף ס״ק סה׳) שכתב והאידנא שהסופרים כותבים הדל״ת בשתי כתיבות, מתחילה הגג ולאחר מכן הרגל, וכדין מ״ם פתוחה שעשאה סתומה, עיין בשו״ת מהרש״ג חלק א׳ (סימן לב׳) ובספר יריעות שלמה (פרק יב׳ אות יב׳ בהערה) ולהלן בהלכה ברורה (סעיף פ׳) ודו״ק.

שאלה נח - נדבקה היו״ד התחתונה של האל״ף לגוף האל״ף כיצד יתקן.

תשובה: התקנה למחוק את כל הרגל התחתונה, ולכתוב מחדש יו״ד, ולא יפרידנה משום חק תוכות.

כתב מרן (סעי׳ יח׳) אם נגע רגל האל״ף בגג האל״ף או פני האל״ף בפנים בגג שתחתיה פסול ואין תקנה בגרירה להפרידה, דהוי כחק תוכות. אלא יגרור כל מה שנעשה בפיסול ויחזור ויכתבנו. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק פט׳) שצריך לגרור הרגל כולו ולא סגי שיפריד הרגל מעל האל״ף עד שיבטלנו מצורת אות לבד כיון שנכתב כל הרגל בפסול. וכן בנדבק יו״ד שמעל האל״ף בגג שתחתיו צריך לגרור כל היו״ד ולכותבו מחדש, ויש מחמירים בנדבק היו״ד העליון בעת הכתיבה לגרור כל האל״ף עבור זה, כי ממילא נכתב אחר כך שאר האות בפסול על ידי זה. אך בדיעבד צריך עיון אם יש להחמיר בזה. ע״כ. ובהגהות איש מצליח כתב שהרב קול יעקב (אות קד׳) פסק שאם כתב את היו״ד העליונה תחילה, ואחר כך הקו האמצעי, ונדבקה היו״ד בקו האמצעי ואחר כך גמר את האל״ף, צריך לגרור גם את הקו האמצעי עם היו״ד התחתונה כיון ששניהם נכתבו בפסול. ואם בתחילה כתב הקו האמצעי ואחר כך היו״ד נדבקה, יגרור היו״ד בלבד כמ״ש בבה״ל (ד״ה יגרור כל וכו׳) ואם לא תיקן עד שכתב גם את היו״ד התחתונה צריך לגרור גם אותה. ע״כ. וכן כתב בהלכה ברורה (אות פו׳) שיש לחוש לדעה זו, ושכן הדין אם נגעה הרגל השמאלית של האל״ף בגג האות, וכתבה אחר שכתב גג האות והיו״ד הימנית, מוחק הרגל השמאלית וחוזר וכותבה, שהרי היו״ד הימנית וגג האות נכתבו ונעשו כראוי.

שאלה נט - כותב שתי אזכרות בפעם אחת האם צריך לקדש פעמיים.

תשובה: כותב ב׳ אזכרות בפעם אחת בלי הפסק די בקידוש אחד. וטוב לקדש בכל פעם.

כתב מרן (בסעי׳ יט׳) בתחילת הכתיבה יאמר בפיו אני כותב לשם קדושת תפילין, מלבד זה בכל פעם שכותב אזכרה צריך לומר שכותב לשם קדושת השם. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק צז׳) שאם כותב ב׳ אזכרות בלי הפסק די בקידוש אחד. ע״כ. וכתב בהגהות איש מצליח, אבל טוב לקדש כל שם ושם בפני עצמו, וכן נהגו בבגדאד (קול יעקב סי׳ רעו׳ אות י׳). ע״כ. ובהלכה ברורה (אות קב׳) כתב כדברי המ״ב שאין צריך לחזור ולומר כן על כל שם ושם.

שאלה ס - פרשה שנמצא בה אות חסרה או יתרה האם יש לה תקנה.

תשובה: פרשה שחסר בה אות אין לה תקנה. ואם יש אות יתרה יש תקנה, ע״י שיגרור אותה אם היא בסוף תיבה או בתחילתה. וכן אם היא באמצע תיבה יגררנה מעט מעט ויוסיף מעט מעט באותיות שבצדדים.

כתב מרן (סעי׳ כג׳) אם מצא שחסר אות אחת אין לו תקנה שאם כן היו כתובים שלא כסדרן ופסולים משום דכתיב והיו בהוייתן יהיו, ואם יתר אות אחת יש לו תקנה על ידי שיגרור אותה אם היא בסוף תיבה או בתחילתה אבל אם היא באמצע תיבה לא, משום דכשיגרור יהיה נראה כשתי תיבות. ע״כ.

וכתב המ״ב (ס״ק קיב׳) שלפעמים מועיל תיקון גם כשהוסיף אות על ידי שיגררנה וימשיך האות שלפניה שתמלא מקומה. כגון שכתב לאבותיך מלוא וי״ו אחר הבי״ת יגרענה וימשוך הבי״ת שלפניה שתמלא מקומה וכו׳. ע״כ. וכתב בהגהות איש מצליח שיעשה ההוספה מעט מעט קצת כאן וקצת כאן, כדי שלא תשתנה צורת האות (קוי״ע אות קיז׳) ע״כ. וכך כתב בהלכה ברורה (אות קטו׳) ועיי״ש עוד פרטי דינים בזה.

שאלה סא - אות צד״י שכתבה יו״ד נו״ן וניכרת הפרידה להדיא ותינוק קוראה צד״י האם מועיל תיקון.

תשובה: למנהג אשכנז שכותבים את הצד״י יו״ד ונו״ן, לא מועיל תיקון. ולבני ספרד שכותבים יו״ד הפוכה, מועיל תיקון.

כתב מרן (סעי׳ כה׳) צד״י שכתב יו״ד נו״ן, או שי״ן שכתבה ע״י יו״ד, או חי״ת שני זייני״ן, ואחר שכתב לפניו חזר ותקנם הוי שלא כסדרן ופסולים, וכו׳ ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק קיח׳) פירוש שחילק היו״ד מהנו״ן כל כך עד שנראה כשתי אותיות, וכן בכל אינך, לכן אפילו אם אירע דתינוק קראו כהלכתו אין יכול לתקנן אחר כך, שכיון שעינינו רואות שיש להם צורת אותיות אחרות אם כן כשתקנם אחר כך הרי זה כתיבה מחדש ושלא כסדרן. ע״כ. וכל זה למנהג האשכנזים שכותבים הצד״י יו״ד ונו״ן ואז אחר שנפרדו נראים כשני אותיות אבל למנהג הספרדים שכותבים צד״י שהיו״ד הימנית הפוכה לא חשיב נשתנה צורת האות כיון שלא נקראת כשני אותיות, ולכן כתב בהלכה ברורה (אות קכח׳) שאם ילד קטן קוראה צד״י מותר לתקנה אפילו אחר שסיים כתיבת הפרשיות, ואין בזה משום שלא כסדרן.

שאלה סב - רגל האל״ף פרודה וניכרת הפרידה להדיא ותינוק קוראו אל״ף האם מועיל תיקון.

תשובה: מועיל תיקון, אבל אם הפירוד גדול עד שנראה למרחוק, אפילו התינוק קוראו לא מועיל תיקון.

כתב מרן (בסעי׳ כה׳) אם לא היו מקצת יודי״ן שעל האלפי״ן והשיני״ן והעייני״ן ורגלי התוי״ן נוגעים בגוף האות ותינוק דלא חכים ולא טיפש מכירם שאע״פ שכתב לפניהם יכול לחזור ולתקנם דכיון דצורת האות היתה ניכרת ליכא משום כתבן שלא כסדרן. ע״כ.]ומה שכתב כאן בשי״ן שמועיל תינוק, ולעיל בשי״ן שכתבה ע״י יו״ד כתב שלא מועיל תיקון אחר כתיבה והבאנו בתשובה הקודמת מהמ״ב שלא מועיל תינוק, נראה שכאן איירי שנפרדה היו״ד הימנית ולא נקראת השי״ן ע״י יו״ד. ונחשב צורת האות עליה.[וכתב המ״ב (ס״ק קכב׳) שאפילו אם פרידתן ניכר להדיא (דהיינו תיכף ומיד כשראה אותן) יכול לתקנם דהרי לא הפסיד עדיין האות כל עיקר צורתה מדקראה התינוק לאות [כן כתב הגרע״א בחידושיו ודלא כהפמ״ג שהחמיר בזה ועיין בבה״ל]. אבל אם אין פרידתן ניכר להדיא עד שמסתכל בה אין צריך להראות להתינוק. ומכל מקום אם אירע שהראה לתינוק ולא קרא לו אות הולכים אחריו להחמיר ואין יכול לתקן [כמו שכתב הפמ״ג] ע״כ. ועל מה שכתב המ״ב

שאם ניכר להדיא יכול לתקנם כתב בהגהות איש מצליח שהקוי״ע (אות קכב׳) פסק כדברי האחרונים דאם ניכר, לא מהני תינוק. אבל הראשל״צ הגרע״י חולק וכו׳ ע״כ. ובהלכה ברורה (אות קכח׳ וקכט׳) עשה בזה ד׳ חלוקות אם ניכר פירוד היו״ד מהאל״ף להדיא מועיל תיקון על ידי שאלת תינוק. ואם לא ניכר הפירוד להדיא אלא על ידי התבוננות ועיון היטב רשאי לתקן האות אף בלא שיראנה קודם לכן לילד קטן ואין בזה שלא כסדרן. ואם היה הפירוד באות דק ביותר עד שאינו נראה אלא כנגד השמש או על ידי זכוכית מגדלת, או על ידי מיקרוסקופ, אין צריך לתקנו כלל, והמחמיר תבוא עליו ברכה. ומאידך גיסא, אם היה הפירוד גדול עד שנראה למרחוק, אין תיקון מועיל לאות כל שכתב אחריה, ואפילו ילד קטן שאינו חכם ואינו טיפש קורא האות כהלכה שהרי עינינו הרואות שאבדה צורת האות. ע״כ. ובקיצוש״ע ילקו״י (אות ו׳) כתב שבפירוד דק שאינו נראה אלא כנגד השמש, מן הדין כשר אפילו בלא שום תיקון אפילו בפירוד של אות הנראית כשתי אותיות כגון אות צד״י ואות מ״ם. ומכל מקום המחמיר לתקנו תבוא עליו ברכה. ע״כ. ומה שכתב המ״ב בלא ניכר להדיא שאין צריך להראות לתינוק, והראה לתינוק ולא קרא לו אות שהולכין אחריו להחמיר. כתב על זה בהגהות איש מצליח שלפי מה שכתב הקוי״ע (אות סה׳) בשם החיד״א בספר לדוד אמת, נראה דגם כאן לא אזלינן בתר תינוק.

שאלה סג - אדם שלא יודע לקרוא ויודע להעתיק מהכתב האם רשאי לכתוב.

תשובה: אינו רשאי לכתוב.

כתב מרן (סעי׳ ל׳) אינו רשאי לכתוב אלא אם כן יודע לקרות. ע״כ. וכתב בהלכה ברורה (אות קמא׳) מי שאינו יודע לקרוא כתב אשורי אינו רשאי לכתוב ספרי תורה תפילין ומזוזות מפני שיש לחוש שמא בנקל יבוא לטעות ולא ירגיש בטעותו. ומכל מקום אם יודע לקרוא כתב אשורי, אלא שאינו מבין פירוש המלים, רשאי לכתוב.

שאלה סד - סתומה שעשאה פתוחה או להיפך האם פוסל.

תשובה: פסול אפילו בדיעבד.

כתב מרן (סעי׳ לו׳) יעשה כל פרשיותיה פתוחות חוץ מפרשה אחרונה הכתובה בתורה, שהיא והיה אם שמוע שיעשנה סתומה ואם שינה פסול וכו׳. וכתב הרמ״א ויש מכשירים בכולם פתוחות ובמדינות אלו נוהגים אף פרשת והיה אם שמוע בראש השיטה כשאר הפרשיות. ע״כ. וכתב בהגהות איש מצליח ועיין להרב קול יעקב (אות קסז׳) בשם העו״ת דהעיקר כדברי מרן דאם שינה פסול וכן נתפשט המנהג ברוב תפוצות ישראל. ע״כ. וכך כתב בהלכה ברורה (אות קמח׳) לפסול אפילו בדיעבד.

שאלה סה - אם החריץ לא מגיע עד התפר האם כשר.

תשובה: כשר ובלבד שיהיה ניכר החריץ, שארבעת ראשיה יהיו נראין לכל.

כתב מרן (סעי' מ') עור הבתים מצוה לעשותו שחור, חריץ שבין בית לבית צריך שיגיע עד התפר ואם לא הגיע כשרה והוא שיהיה ניכר החריץ כדי שיהיו ד' ראשיה נראין לכל. ע"כ. וכך כתב בהלכה ברורה (אות קסב') אם אין החריצים מגיעים עד מקום התפר יש להכשיר ובלבד שיהיו ניכרים החריצים עד מקום התפר, כדי שיהיו ארבעת ראשי הבתים נראים לעין כל. (מה שכתב ובלבד שיהיו ניכרים החריצים עד מקום התפר, נראה שנפל טעות סופר וצריך להשמיט המלים "עד מקום התפר", שהרי אייריגן באופן שאין החריצים מגיעים, ודי שיהיו ניכרים).

שאלה סו - עשה בשני הצדדים שי"ן של ג' או ד' ראשים האם כשר.

תשובה: התפילין אינם כשרות.

כתב מרן (סעי' מב') שי"ן של תפילין הלכה למשה מסיני שיעשה בעור הבתים של ראש כמין שי"ן בולטת מקמטי העור אחד מימינו ואחד משמאלו, של ימין המניח של ג' ראשים ושל שמאל המניח של ארבע ראשים. ע"כ. וכתב הרמ"א מיהו אם היפך אינו נפסל. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק קצא') אבל אם עשה בשני הצדדים רק שי"ן של שלושה ראשים או ארבע פסול, וכל שכן אם חיסר לגמרי שי"ן אחד. ע"כ. וכך כתב בהלכה ברורה (אות קסז') וכתב שאף איטר יד ימין יעשה השי"ן שבבית התפילין של ראש שלו כשאר בני אדם.

שאלה סז - הבתים התיתורא והמעברתא האם צריך להיות מעור אחד לדעת מרן.

תשובה: לא צריך, אך טוב להחמיר שיהיו כולם מעור אחד.

כתב מרן (סעי' מד') תיתורא דתפילין הלכה למשה מסיני והיינו שישים עור למטה לכסות פי הבתים ונראה כעין דף של גשר הנקרא תיתורא. וכו'. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק רא') שאפילו לדעת הסוברים שהבתים צריכים להיות כולם מעור אחד ממש מכל מקום לא בעינן שיהא התיתורא והמעברתא עם הבתים מעור אחד אלא אפילו אם הוא עור בפני עצמו כשר וזהו שכתב המחבר שישים וכו' ומכל מקום אם באפשרי טוב להדר גם בזה לצאת דעת המחמירים בזה. ע"כ. וכך כתב בהלכה ברורה (אות קע') שטוב להחמיר ולהדר לעשות הבתים עם התיתורא והמעברתא מעור אחד.

שאלה סח - הניח בתפילין של יד ארבע פרשיות בארבע קלפים נפרדים האם כשר.

תשובה: כשר. והאשכנזים נהגו להחמיר להדביק בדבק כשר את הפרשיות. אך לכתחילה מצוה לכתוב את ארבעת הפרשיות של יד על קלף אחד.

כתב מרן (סעי׳ מז׳) אם כתבם על ארבעה קלפים והניחם בארבעה בתים יצא והוא מטלה (פירוש מכסה) עור על ארבעה בתים שיהיו נראים כבית אחד. ע״כ. וכתב הרמ״א והמנהג לדבקם בדבק שיהא הכל כקלף אחד ויזהרו ליטול דבק כשר. ע״כ. ופירש המ״ב את דברי הרמ״א (בס״ק ריח׳) שאם הניחם בבית אחד אף דבודאי יצא מכל מקום לכתחילה מצוה לדבקם. כתבו האחרונים שאף שלכתחילה מצוה לכתוב ה-ד׳ פרשיות של יד בקלף אחד מכל מקום אם כבר כתב ב-ד׳ קלפים חשוב כדיעבד ומותר להניחם לכתחילה אם מדביקם מקודם. ואם נמצא טעות בפרשה הרביעית מותר לכותבה בקלף לבד אפילו לכתחילה ולהדביקה דזה הוי כדיעבד. ע״כ. וכתב בהגהות איש מצליח עיין בקול יעקב (אות רכא׳) דמרן סבירא ליה דאין עיכוב להדביק, וכן מנהגם בבגדאד שלא להדביק אלא גוללים את הפרשה המופרדת ומכניסים אותה עם שאר הפרשיות. ע״כ. והמנהג היום גם אצל הספרדים לדבק. ע״כ. ובהלכה ברורה (אות קעז׳) כתב שמעיקר הדין אין צריך להדביק הפרשיות זו לזו קודם שיתנם בתוך הבית והאשכנזים נהגו להחמיר להדביק בדבק, ויזהרו לקחת דבק כשר העשוי מבהמה טהורה. ואם אין לו דבק כשר, רשאי להדביק הפרשיות בדבק אחר.

שאלה סט - באיזה אופן מותר לקנות גידים מגוי.

תשובה: אין לקנות גידים מן הגוי בביתו אע״פ שרובם מבהמה טהורה כיון שביתו הוא מקום קבוע, אבל בשוק שפירש מקביעותו מותר, מדין כל דפריש. ובחנויות בשוק אסור כיון שחוזר לקביעותו. ואם אין ידוע שמקצתם נוטלים אותם מבהמה טמאה, מותר לקנות, שרוב גידים מבהמות טהורות. ובגידים טווים אסור אפילו יודע שהם מבהמה טהורה.

כתב מרן (סעי׳ נ׳) אין לקנות גידים מאינו יהודי משום דחיישינן שמא של בהמה טמאה הם. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק רכה׳) דזה דוקא כשהוא הולך לבתי הנכרים לקנות מהם גידים וגם ידוע לו שמקצת מן הנכרים הנוטלים הגידים מבהמה טמאה לכן אף על פי שהרוב נוטלים מטהורה כיון שהוא הולך אצל נכרי בשעה שהם קבועים בבתיהם אין הולכים אחר הרוב שכל קבוע כמחצה על מחצה דמי אבל אם הגוי הביא לשוק מותר לקנות ממנו שכיון שפירש מקביעותו אמרינן כל דפריש מרובא פריש אם לא שמוכרין שם בשוק בחנויות אז חוזרים לקביעותם, וכן אם אין ידוע שמקצתם נוטלים אותם מבהמה טמאה גם כן מותר לקנות מהם בכל ענין שרוב גידים מבהמות טהורות. אך כל זה בגידים שאינם טווים אבל בגידים טווים דעת המ״א דאסור לקנות מהם אפילו הוא יודע שהם מבהמה טהורה, שכיון שהוא הלכה למשה מסיני צריך שתהיה עשייתן לשמה וטויית הגידים זו היא עשייתן ונכרים לאו בני לשמה נינהו וכבר כתבנו דהא״ר ופמ״ג מפקפקים אי בעי כלל בזה טויה לשמה. ע״כ. ובהלכה ברורה (אות קעט׳) כתב שאין לקנות גידים מן הגוי, מפני שיש לחוש שמא אינם של בהמה טהורה.

שאלה ע - השחיר הבתים או הרצועות שלא לשמן האם כשר.

תשובה: למנהג הספרדים אם השחירו הבתים או הרצועות שלא לשמן יש להקל בדיעבד לברך על תפילין אלו. ולמנהג האשכנזים יש להחמיר בזה אפילו בדיעבד ברצועות, אך בבתים כשר.

כתב מרן (סעי׳ ג׳) עור הרצועות צריך שיהיה מעור בהמה חיה ועוף הטהורים וצריך שיהיה מעובד לשמו. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק יח׳) וההשחרה גם כן צריך שיהיה לשמה, ואם לא עיבדן לשמה לא מועיל אפילו אם ישחירן אחר כך לשמן. ע״כ. עוד כתב מרן (סעי׳ ד׳) טוב שישחירם ישראל לשמה ולא אינו יהודי. ע״כ. וכתב הרמ״א ומיהו בדיעבד כשר אם השחיר עור הבתים אבל הרצועות אפילו בדיעבד פסול. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק כב׳) שלדעת מרן כשר בדיעבד אם השחיר שלא לשמה בין בבתים ובין ברצועות ולדעת הרמ״א בבתים כשר וברצועות פסול. וכך כתב בהלכה ברורה (אות יא׳) דבדיעבד למנהג הספרדים יש להקל ולברך על תפילין אלו, ולמנהג האשכנזים יש להחמיר בזה אפילו בדיעבד. ע״כ. וכ״כ בקיצוש״ע ילקו״י (אות לא׳).

שאלה עא - כיצד סדר כתיבת הפרשיות דר״ת של ראש ושל יד.

תשובה: של ראש יכתוב בארבע קלפים כסדרן קדש והיה כי יביאך, שמע והיה אם שמוע. ויסדרם בבתים קדש והיה כי יביאך, והיה אם שמוע, שמע. ושל יד בקלף אחד, יכתוב קדש, והיה כי יביאך, וידלג על מקום והיה אם שמוע ויכתוב שמע ויחזור לכתוב את והיה אם שמוע.

כתב מרן (סעי׳ א׳) סדר הנחתם בבתים לרש״י והרמב״ם קדש משמאל המניח בבית החיצון, ואחריו כי יביאך בבית שני, ושמע בבית השלישי, והיה אם שמוע בבית הרביעי שהוא בית החיצון לימינו. ולר״ת, בבית השלישי והיה אם שמוע, ובבית הרביעי שהוא החיצון שמע. ומנהג העולם כרש״י והרמב״ם. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק ג׳) כתבו הפוסקים דגם ר״ת מודה דבעינן כתיבתם כסדר שהם כתובים בתורה שהוא קדש והיה כי יביאך שמע והיה אם שמוע, אלא דפליג ארש״י לענין הנחתם בבתים. ועל כן הרוצה לכתוב תפילין לדעת ר״ת יכתוב בשל יד שהם בקלף אחד, קדש, והיה כי יביאך, ויניח חלק והיה אם שמוע, ויכתוב שמע ואחר כך יכתוב והיה אם שמוע. ובשל ראש יכתבם בארבע קלפים כסדר ממש. ויסדרם בבתים, קדש, והיה כי יביאך, והיה אם שמוע, שמע. ע״כ. וראה ביאור השיטות בטוב טעם בילקו״י סימן לד וכן בהלכה ברורה סימן לב׳ (אות ג׳).

שאלה עב - האם מותר להשתמש בכיס תפילין של רש״י לתפילין דר״ת או איפכא.

תשובה: אסור לשנות כיס תפילין של רש״י לר״ת ולא להיפך. אך אם עשה תנאי שיוכל לשנות מותר.

כתב מרן (סעי׳ ד׳) לא יניח ב׳ הזוגות בכיס אחד שהאחד מהם הוא חול ואסור להניחו בכיס תפילין אלא יעשה שני כיסים וסימן לכל כיס שלא יתן של זה בזה. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק כ׳) וממילא דאסור להחליף הכיסים וכל שכן הבתים והרצועות והפרשיות משל רש״י לר״ת או איפכא. ע״כ. וכ״כ בהליכות עולם חלק ח׳ (עמוד שטו׳) אסור לשנות הבתים והרצועות של תפילין דרש״י לעשותם תפילין דר״ת, וכן להיפך, אסור לשנות הבתים והרצועות של תפילין דר״ת לעשותם תפילין דרש״י. וגם הכיס שמונח בו התפילין לא יחליף הכיס של תפילין דרש״י לעשותו כיס של תפילין דר״ת, וכן להיפך. שכל זוג קובע קדושה בפני עצמו. ע״כ. וכתב בהלכה ברורה (אות יב׳) ומכל מקום אם התנה עליהם מתחילה שאם ירצה יוכל לשנותם משל רש״י לר״ת, או משל ר״ת לרש״י רשאי להחליפם אפילו אחר שהניחם כמה פעמים.

שאלה עג - אם הוציא כיס של ר״ת תחילה האם יניחם לפני רש״י.

תשובה: מי שפגע בתפילין של ר״ת תחילה לא יניחם, אלא יניח של רש״י תחילה.

כתב המ״ב (ס״ק כ׳) אם נזדמן שהוציא כיס של ר״ת תחילה יעבירם כי לדידן רש״י עיקר ולא הוי בזה אין מעבירים על המצוות ואף על פי כן לכתחילה יזהר שלא יבא לידי כך. ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה (אות י׳). וכתב בהליכות עולם חלק א׳ (עמוד כה׳) מי שדרכו להניח תפילין של רש״י ושל ר״ת בזה אחר זה, ובטעות לקח תפילין של ר״ת, בחושבו שהם תפילין של רש״י, ובירך עליהן, ושוב הרגיש בטעותו לאחר מכן, וכבר התחיל להתפלל עם תפילין של ר״ת, כשבא להניח תפילין של רש״י צריך לחזור ולברך עליהן, שאחר שהפסיק בינתים בקריאת שמע ותפלה, אחר שהניח תפילין של ר״ת, צריך לחזור ולברך. ומכל מקום אם הרגיש בטעותו מיד לאחר שסיים הנחת תפילין של ר״ת, ולא הפסיק בדיבור כלל לא יברך על הנחת תפילין של רש״י, שיש אומרים שאין עשיית מעשה בין הברכה לבין תחילת עשיית המצוה נחשב להפסק, וספק ברכות להקל. ע״כ. וכ״כ בקיצוש״ע ילקו״י (אות יב׳-יג׳).

שאלה עד - כמה שורות כותב בשל יד וכמה בשל ראש.

תשובה: בשל יד כותב שבע שורות בכל פרשה ובשל ראש ארבעה שורות, ואם שינה לא פסל.

כתב מרן נהגו במנין השיטין לכתוב בשל יד שבעה שיטין בכל פרשה, ובשל ראש ארבעה שיטין ואם שינה לא פסל. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק ג׳) ואם אין לו לשל יד רק קלף קצר וארוך שאין יכול לכתוב עליו שבע שיטין אם לא שיכתוב כתיבה דקה מאוד, נראה דטוב יותר לשנות מנין השיטין. עיין במרדכי בהלכות קטנות סוף הלכות תפילין והובא לעיל סימן לב׳ דבכלל זה אלי ואנוהו לכתוב כתיבה גסה במקצת שלא יהיו נמחקים מהרה. וכו׳. ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה (אות ד׳).

שאלה עה - אם לא תייג שעטנ״ז ג״ץ האם פוסל.

תשובה: לא פסול. ודוקא שראש האות למעלה כתיקונו משוך ולא עגול.

כתב מרן (סעיף ג׳) צריך לתייג שעטנ״ז ג״ץ, והסופרים נהגו לתייג אותיות אחרות ואם לא תייג אפילו שעטנ״ז ג״ץ לא פסל. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק טו׳) דהמחבר מיירי שעשה ראש האות למעלה כתיקונו אך שחיסר התגין שעליו אבל אם עשה למעלה ראשו עגול גם כן, משמע מהב״י דאין להקל אפילו בדיעבד לפי פירוש הרא״ם, וצ״ע למעשה כי לכאורה להרמב״ם יש להקל בכל גווני. ע״כ. ועיין בבירור הלכה (ס״ק ב׳) שכתב שאף מרן השלחן ערוך אפשר שלא כתב להקל אלא כשעשה ראשי האותיות משוכים ולא עגולים.

שאלה עו - אם קוצו של יו״ד נעשה ע״י חקיקה האם מעכב.

תשובה: אם אין צורת אות יו״ד עליה, ומכשיר אותה על ידי חקיקה פסול, משום חק תוכות.

כתב המ״ב במשנת סופרים בענין חק תוכות. דכל שאין צורת אות עליה ומכשיר אותה על ידי חקיקה פסול משום חק תוכות. ועוד כתב בצורת אות יו״ד שאם האריך העוקץ השמאלי עד ששוה למטה לרגל הימני ונראת כחי״ת קטנה פסולה ולא מהני גרירת העוקץ עד שיהיה קצר כהלכתו, דהוי ליה חק תוכות. אלא יגרור כל העוקץ והרגל הימנית ויחזור ויכתבם. וכתב בהגהות איש מצליח. שכן

פסק הקוי״ע וסיים שאם עשה עוקץ השמאלי תחילה ואחר כך גמר היו״ד אז צריך למחוק כל היו״ד ולכותבה מחדש. ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה בדיני צורת האותיות (אות נא׳) אם היה הקוץ השמאלי התחתון ארוך כאורך הרגל הימנית, דעת רבים מהאחרונים לפסול, וכתבו שאפילו ראיית ילד קטן שאינו חכם ואינו טיפש אינה מועילה בזה, ובתפילין ובמזוזות שכבר כתבן לאחר מכן, אין תיקון מועיל כלל, משום דין ״שלא כסדרן״, אבל אם לא כתב לאחר מכן, וכן בספר תורה, יגרור הרגל הימנית והקוץ השמאלי, ויחזור ויכתבם, ואין די בכך שיקצר מעט מהקוץ השמאלי, משום דין ״חק תוכות״. ומכל מקום אם ניכר הדבר שאין האות דומה לאות חי״ת מחמת שהייתה הרגל הימנית עקומה ממש לצד שמאל, וגם הקוץ השמאלי היה דק הרבה יותר מהרגל הימנית (כצ״ל), יש להקל להראותה לילד קטן שאינו חכם ואינו טיפש ואם יקראנה יו״ד כשרה, ואם לא פסולה.

שאלה עז - רצה לכתוב שני זייני״ן וטעה ועשה על גביהם חטוטרת דחי״ת האם יכול למחוק החטוטרת.

תשובה: יבטל האות מצורתו על ידי מחיקה ויכתבנו מחדש.

כתב המ״ב במשנת הסופר בענין חק תוכות. חי״ת במקום ב׳ זייני״ן לא מהני שיגרור החרטום וישארו ב׳ זייני״ן דמה מעשה עשה בגוף האות אבל אם צריך להשלימה אחר כך כשר ולא מיקרי חק תוכות וכו׳. ע״כ. וכך כתב בהלכה ברורה בסימן לב׳ (אות פא׳) שאין הדבר מועיל אם ימחוק הגג העליון המחבר ביניהם, אלא צריך למחוק האותיות עד שיבטלם מצורתם, ויחזור ויכתבם מחדש. וכן כל כיוצא בזה. ע״כ. ופשוט שכל זה באופן שנמצא באותה אות אבל אם המשיך בכתיבה אין לתקן משום שלא כסדרן בתפילין ומזוזות.

שאלה עח - כתב ה״א במקום דל״ת האם יכול למחוק הנקודה.

תשובה: לא ימחוק הנקודה לבד, אלא צריך למחוק או את כל הרגל הימנית ולכותבה מחדש. או ימחוק הגג עד שיהא צורת וי״ו ומשלימה.

כתב המ״ב במשנת סופרים בצורת אות דל״ת אם כתב ה״א במקום דל״ת אין תקנה לגרור הרגל ולהניח הדל״ת, מאחר שנפסל ודומה לצורת ה״א, לא עביד מידי והוי חק תוכות. וגם למשוך הגג נמי לא מהני דכל שלא נפסל צורת האות הוי חק תוכות רק צריך לגרור הגג עד שיהיה כצורת וי״ו ומשלימה, או שיגרור גם הרגל ימין כולו ולא ישאיר בו אפילו כמלוא יו״ד ואחר כך ישלימנו. ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה סימן לב׳ (אות עב׳). וכל זה באופן שלא המשיך בכתיבה.

שאלה עט - עשה הנקודה של ה״א פחות מאורך יו״ד עם העוקץ שלה האם כשר כך והאם מועיל תיקון בתפילין ומזוזות.

תשובה: פסול. ואם תינוק קוראו ה״א מועיל תיקון.

כתב המ״ב במשנת סופרים בצורת אות ה״א. ואורך הנקודה לא יפחות גם כן מאורך יו״ד עם העוקץ התחתון שלה, ולעיכובא הוא אפילו בדיעבד וכדלעיל בסימן לב׳ סעי׳ טו׳ בהגה ע״ש במ״ב. וצריך להזהיר הסופרים שנכשלים בזה מאוד. ונ״ל דעכ״פ תיקון מהני בזה אפילו בתפילין ומזוזות אם התינוק קוראו לה״א ואין בזה משום שלא כסדרן דומיא דמה שהקיל הפמ״ג לתקן כ״ף פשוטה אם עשאו מרובע להוסיף דיו עליו. עי״ש. ע״כ. ובהלכה ברורה בסימן לב׳ (אות מו׳) כתב כן גבי ניקב או נמחק רגל פנימי של האות ה״א, אם נשתייר ברגל האות כמלוא אות קטנה כשר ואם לאו פסול. ועוד כתב (באות מט׳). מכל מקום אם נמחק אחר הכתיבה באמצע הרגל האות באופן שלא נשתייר ממנו כמלוא אות קטנה, וילד קטן קורא אות זו כהוגן, רשאי לתקנה. ובבירור הלכה (ס״ק מב׳) הביא דברי המ״ב (בס״ק מ׳) שכתב, שאם כתב הרגל השמאלית של ה״א פחות ממלוא אות קטנה והתינוק קוראו אות ה״א מהני תיקון לאחר מכן, ולא הוי שלא כסדרן וכמו שכתב הפרי מגדים כיוצא בזה. עי״ש.

שאלה פ - נו״ן סופית שנפסקה באמצע ומראה לתינוק האם צריך לכסות לו החלק התחתון.

תשובה: נכון להחמיר ולכסות לו החלק התחתון.

כתב במשנת סופרים בסוף אות ת״ו. אם יש הפסק באותיות הפשוטות כגון וא״ו ונו״ן פשוטה וכדומה שיש הפסק באורך האות וצריך להראות לתינוק, צריך לכסות לו מה שלמטה. וכל שכן אם נשאר רושם החלודה למטה דכולי עלמא מודים דצריך לכסות שהתינוק יטעה לצרף זה להאות. ע״כ. ובהלכה ברורה סימן לב׳ (אות נו׳) כתב אם נפסקה אות וא״ו באמצע רוחב הרגל, ונשתייר מעט מרגל האות אחר המקום שנפסקה, יש אומרים שצריך לכסות החלק התחתון שנשאר קודם שיראו את האות לילד קטן, שהרי אם יראה את האות עם החלק שנפסק, יצרף החלק התחתון עם העליון, ויאמר מיד שהיא אות וא״ו. ויש חולקים ואומרים שאין צריך לכסות החלק התחתון שנפסק מן האות, ואין לחוש לכך שהקטן יצרף החלק התחתון עם העליון. ולהלכה נראה שנכון לחוש למחמירים לכסות החלק התחתון כשמראים האות לילד קטן. ואם קרא האות כהלכתה, כשרה האות ואין צריך אף לתקנה לאחר מכן. ואם קראה שלא כהלכתה, ולאחר מכן כשראה האות כולה עם החלק שנפסק, קראה כהלכתה, אפשר לתקן האות לאחר מכן, אפילו בתפילין ומזוזות, ואין לחוש בזה משום ״שלא כסדרן״. ואם נמצא כן בספר תורה בשעת קריאת התורה, אם אין הפירוד נראה כל כך, מותר להראות האות לילד קטן בלא לכסות החלק התחתון, ואם יקראנה כהלכתה, יש להקל.

שאלה פא - מתי חייב האב לקנות תפילין לבנו לחנכו.

תשובה: קטן היודע לשמור עצמו בטהרה ונקיות ומתחנך בתלמוד ומוסר מצוה וחובה על אביו לחנכו במצות תפילין שנה או שנתיים לפני בר מצוה ורשאי גם לברך עליהם. ובאשכנז נהגו שניים או שלושה חודשים קודם בר מצוה.

כתב מרן (סעי׳ ג׳) קטן היודע לשמור תפילין בטהרה שלא יישן ושלא יפיח בהם, חייב אביו לקנות לו תפילין לחנכו. ע״כ. וכתב הרמ״א וי״א דהאי קטן שהוא בן יג׳ שנים ויום אחד וכן נהגו ואין לשנות. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק יב׳) ועכשיו נהגו להניח ב׳ או ג׳ חדשים קודם הזמן. ע״כ. וכתב בהגהות איש מצליח, ולדידן אם יודע לשמור עצמו בטהרה ונקיות ומתחנך בתלמוד ומוסר, מצוה וחובה על אביו לחנכו במצות תפילין שנה או שנתיים לפני שיגיע לגיל בר מצוה ורשאי גם לברך עליהם. (ילקו״י עמוד לח׳ והכה״ח אות ידׁ ובבה״ל ד״ה וכן נהגו). ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה אות ג׳.

שאלה פב - אדם החושש שמא יבוא לידי הפחה בשעת התפילה האם יבטל תפילה בציבור משום כך.

תשובה: לא יתפלל אדם תפילת שמונה עשרה אם גופו לא נקי וצריך להפחה בבירור. אבל בספק לא יבטל תפילה בציבור.

כתב מרן (סעי׳ א׳) מי שברי לו שאינו יכול להתפלל ללא הפחה מוטב שיעבור זמן התפלה ממה שיתפלל בלא גוף נקי ואם יראה לו שיוכל להעמיד עצמו בגוף נקי בשעת קריאת שמע יניח תפילין בין אהבה לקריאת שמע ויברך. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק ו׳) דוקא שברי לו שאינו יכול להתפלל ללא הפחה, לאפוקי אם אינו יודע בבירור בודאי אין לבטל אפילו תפלה בציבור משום זה. עוד כתב (בס״ק ז׳) שדוקא תפלה משום שהוא כעומד לפני המלך וגנאי הוא לעמוד להתפלל על דעת שיפסוק באמצע עד שיכלה הריח אבל קריאת שמע וברכותיה מותר אך בלי תפילין.

שאלה פג - אשה הרוצה להניח תפילין האם רשאית.

תשובה: אסור לאשה להניח תפילין, ומונעים בעדה ומוחים בה.

כתב מרן (סעי׳ ג׳) נשים ועבדים פטורים מתפילין מפני שהוא מצות עשה שהזמן גרמא. ע״כ. וכתב הרמ״א ואם הנשים רוצים להחמיר על עצמם מוחין בידם. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק יג׳) מפני שצריכים גוף נקי ונשים אין זריזות להזהר. ע״כ. וכך כתב בהלכה ברורה (אות ו׳) שיש למחות בידם ולמונען מלהניח תפילין מטעם הנ״ל. וכתב עוד ויש אומרים שאשה המניחה תפילין עוברת גם על איסור מן התורה, שנאמר לא יהיה כלי גבר על אשה, ויש אומרים שאסור לאשה להניח תפילין מפני שאם תניח הרי זה כדרך הכופרים בדברי חכמים ואינם רוצים לדרוש הפסוקים כדבריהם. וגם על פי הקבלה אסור לנשים להניח תפילין.

שאלה פד - היה צריך לתפילין ומזוזה ואין ידו משגת לקנות שניהם מי קודם.

תשובה: תפילין קודמים, ואם אפשר לו להשאיל תפילין מזוזה קודמת.

כתב מרן (סעי׳ יב׳) היה צריך לתפילין ומזוזה ואין ידו משגת לקנות שניהם תפילין קודמים. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק לז׳) תפילין קודמים שהיא מצוה שבגופו. ועוד שקדושת תפילין למעלה מקדושת מזוזה. וכדלעיל בסימן לב׳ סעיף ח׳. מיהו לדידן שאין מניחין רק בשעת קריאת שמע ותפלה אם אפשר בשאלה מזוזה קודמת שאי אפשר בשאלה. ע״כ. וכך כתב בהלכה ברורה אות כב׳.

שו״ע	סימן	לט׳

שאלה פה - קטן שהגיע לחינוך וכתב תפילין לשמה האם כשר.

תשובה: התפילין פסולות.

כתב מרן (סעי׳ א׳) תפילין שכתבן עבד או אשה, או קטן אפילו הגיע לחינוך, או כותי, או מומר לעבודת גלולים, או מוסר לאנסין פסולין משום דכתיב וקשרתם וכתבתם כל שאינו בקשירה או אינו מאמין בה אינו בכתיבה. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק ג׳) כיון דילפינן מקרא בעינן שיהא דוקא גדול ממש דהיינו שהביא ב׳ שערות אחר שהוא בן יג׳ שנה אבל אם ספק לנו אם הביא ב׳ שערות פסול לכתוב אם לא שנתמלא זקנו דהיינו שיש ריבוי שיער בזקנו אף שהם קטנים מאוד, או שעברו רוב שנותיו או שנולדו בו סימני סריס. וכו׳. ע״כ. וכתב בהלכה ברורה (אות ב׳) שכל זה לענין תפילין ומזוזות אבל לענין ספר תורה אם אי אפשר לבודקו לאחר מכן, מותר לקרוא בספר תורה זה בציבור בברכות. אולם בחזון עובדיה פורים (עמוד ל בהערה) כתב שכדאים הם כל הפוסקים הסוברים שחזקה דרבא חזקה אלימתא היא, לסמוך עליהם לכל הפחות לענין דיעבד.

פו. שאלה: תפילין הנמצאים בידי גוי האם כשרים.

תשובה: תפילין הנמצאים בידי גוי צריך לבדוק אם יש חשש שנכתבו על ידו, ואם לאו כשרות.

כתב מרן (סעי' ו') נמצא ביד אינו יהודי ואין ידוע מי כתבם כשרים. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק טז') דסתם עובד גלולים אין בקיאין לכתוב ובודאי ישראל כתבו. ובפרט במקומותינו שידוע שאין אינם יהודים יודעים לכתוב אפילו בספר תורה שנמצא בידן מסיק הש"ך. (ביו"ד סימן רפא' סק"ד) דלכו"ע כשרה דתלינן דהאינם יהודים בזזו אותה. ע"כ. וכתב בהגהות איש מצליח היכא שיש חשש שנעשה ביד גוי שיש להחמיר וכמו בזמנינו. עכת"ד. ובהלכה ברורה (אות טו') כתב שבזמנינו אין הגוים יודעים לכתוב ספר תורה ואם נמצא ספר תורה ביד גוי יש להכשירו ומותר לקרוא בו בברכות. ומכל מקום הכל לפי הענין ויש להתבונן אם יש חשש שמא נכתב ע"י גוי.

שאלה פז - שקית שמונח בה תפילין האם מותר לתלותה, ומה הדין בארון הקודש המוברג לקיר ע"י ברגים בלא בסיס שעומד על הרצפה.

תשובה: שקית עם תפילין מותר לתלותה. ויש להקל להניח ספר תורה בארון קודש שתלוי ביתדות על הקיר ומחובר היטב ואינו מתנדנד.

כתב מרן (סעי' א') אסור לתלות תפילין בין בבתים בין ברצועות אבל מותר לתלותן בכיסן. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ג') וספר תורה אסור לתלותה בכל גווני אפילו כשהיא בארון הקודש ותולה הארון קודש. ועיין בחיי אדם כלל לא' שכתב דאפילו כשארון הקודש מחובר ביתדות לכותל אסור כל שאין תחתיו עומד דבר מה, וספרים כגון ספרי תלמוד וכדומה דומה לתפילין. וכו'. ע"כ. ובהלכה ברורה (אות ג') כתב אם ארון הקודש תלוי ביתדות על הקיר יש להקל ובלבד שארון הקודש מחובר היטב ליתדות ואינו מתנדנד אנה ואנה.

שאלה פח - מזוזה העטופה בניילון ומונחת בנרתיק שלה האם חשוב כמונחת בכלי בתוך כלי.

תשובה: חשוב כמונחת בכלי תוך כלי, בתנאי שכיון לכך בתחילה שהנילון יחשב לכלי להתיר ביחד עם הנרתיק. ומעיקר הדין אין המזוזה צריכה כיסוי כלל כיון שנמצאת למעלה מעשרה טפחים.

כתב המ"ב (ס"ק ז') כתב בחכמת אדם נראה לי דבין במזוזה או שאר ספרים אם עשה מתחלה שני כלים שיחשב אחד לכלי בתוך כלי כגון שכרך המזוזה בניר ואחר כך הניחה בתיק שלה מותר, כיון שבתחילה כיוון לכך. ע"כ. וכתב בהלכה ברורה (אות ט') חדר שמזוזה בפתחו אפילו נמצאת בפנים

החדר ואין שם דלת מותר, שהרי המזוזה נמצאת למעלה מעשרה טפחים מהקרקע, והיא קבועה ומחוברת אל פתח הבית. וכל שכן שיש להקל אם המזוזה מכוסה, ואפילו בכיסוי אחד.

שו"ע	סימן	מא'

שאלה פט - האם מותר להניח מגבת על ראשו בשעה שהתפילין על ראשו.

תשובה: אסור להניח.

כתב מרן הנושא משאוי על ראשו חולץ תפילין של ראש עד שיסיר המשאוי. ואפילו מטפחתו אסור להניח על הראש שיש בו תפילין אבל דבר שדרכו ליתן בראשו כגון כובע או מצנפת מותר. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ד') שבכובע או מצנפת מותר אף דהוא מונח על התפילין אין בזה בזיון לתפילין כיון שהיא דרך מלבוש אך אם הכובע גדולה יזהר שכובד הכובע לא יסיר את התפילין מהמקום הראוי להם. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות א').

שו"ע	סימן	מב'

שאלה צ - האם מותר לכתוב דברי חול על נייר שכתוב בו דברי תורה.

תשובה: אסור לכתוב דברי חול על קלף או נייר שנכתב בו דברי תורה.

כתב המ"ב (ס"ק כג') אם התחיל לכתוב על הקלף סת"מ או שאר כתבי הקודש אפילו על הנייר אסור לכתוב אחר כך עליו דברי חול לכולי עלמא שזה עשה מעשה של גוף הקדושה ואפילו תנאי לא מהני בזה. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות ידי) אם התחיל לכתוב על הקלף בין ספר תורה ובין תפילין ובין מזוזה, ורוצה לכתוב על הנשאר ממנו דבר חול, (וכגון שנפסלה כתיבתו באמצע מחמת סיבה כל שהיא) אינו רשאי לעשות כן ואפילו התנה מתחילה שרוצה להשתמש בקלף זה לדברי חול.

שו"ע	סימן	מג'

שאלה צא - קמיע שכתוב בו שמות האם מותר ליכנס בו לבית הכסא

•

תשובה: יכסהו בשני כיסויים כלי בתוך כלי ואז מותר. ואם מכוסה בעור מותר בכיסוי אחד. וכן כתבי הקודש המודפסים או מצולמים ומכוסים בכיסו, מותר.

כתב המ״ב (ס״ק כה׳) כתב בשערי תשובה דאותן המלבישין התינוקות בקמיע שכתוב שמות בקלף צריך להיזהר שיהיה כלי בתוך כלי כיון שהתינוקות נפנים בהם בעודם עליהם. ע״כ. וכתב בהגהות איש מצליח ואם היו מכוסים בעור שרי. (יו״ד סימן רפב׳ סו׳, ועיין לכה״ח אות כט׳). ע״כ. וכתב בהלכה ברורה (אות ח׳) מותר להכנס לבית הכסא אפילו שבביתו, כשיש בכיסו מכתבים שכתוב בהם דברי תורה או ספרי קודש כגון תהילים קטן או חומש קטן, שמכיון שדברי הקודש מכוסים בכיסו, וגם נעשו בדפוס או בצילום, אין בזה איסור משום בזיון כתבי הקודש (ואף במכתבים הכתובים בכתב יד יש להקל, שהרי אין דרך לכתוב בכתב אשורי כשכותב בכתב יד).

שו״ע	סימן	מד׳

שאלה צב - האם מותר לעסוק במלאכה בשעה שהתפילין עליו או אסור משום היסח דעת.

תשובה: כשעוסק במלאכתו ואומנותו יכול להשאר עם התפילין עליו, ורק שלא יפנה לבו מיראת שמיים.

כתב המ״ב (ס״ק ג׳) לא חשיב היסח דעת אלא כשהוא עומד בשחוק וקלות ראש אבל כשהוא עוסק במלאכתו ואומנותו ואין דעתו עליהן ממש אין זה נקרא היסח הדעת אם לא שמטריד דעתו כל כך לצורכי הגוף עד שלבבו פונה מיראת שמים מחמת טרדתו. וכו׳. ומכל מקום מצוה מן המובחר שיהא דעתו תמיד על התפילין ושלא יסיח דעתו מהם למשוך ולהרהר במחשבות הרעות שמטעם זה חייב למשמש כל שעה שלא יסיח דעתו מהם (ב״ח) זולת בשעת התפלה והלימוד אין צורך ליתן דעתו בהתפילין.

שו״ע	סימן	מה׳

שאלה צג - האם מותר להיכנס לקברות צדיקים כשתפילין בראשו.

תשובה: מותר, ובלבד שיכסה אותם ואת הרצועות.

כתב מרן (סעי׳ א׳) אסור לכנוס בבית הקברות או בתוך ארבע אמות של מת ותפילין בראשו משום לועג לרש ואם הם מכוסים מותר. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק ג׳) וצריך שגם הרצועות תהיינה מכוסות לפיכך אף על פי שמותר לכנוס בתפילין של יד לבדה הואיל והוא מכוסה צריך להיזהר ברצועה שעל אצבעו שתהיה גם כן מכוסה. ע״כ. וכך כתב בהלכה ברורה אות א׳.

שאלה צד - האם מותר להכניס שקית של תפילין למקוה בבית האמצעי שמקצתן ערומים ומקצתן לבושים.

תשובה: מותר להכניס השקית.

כתב מרן (סעי' ב') בבית המרחץ בבית החיצון שכל העומדים בו הם לבושים יכולים להניח שם תפילין לכתחילה ובבית האמצעי שמקצת בני אדם העומדים שם לבושים ומקצתן ערומים אינו יכול להניחם לכתחילה ואם היו בראשו אינו צריך לחלצן ובבית הפנימי שכל העומדים שם ערומים אפילו היו בראשו צריך לחלצן. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ה') אם יש שם אדם ערום אסור ליכנס בה בתפילין וכתבי הקודש דאסור לעמוד לפני השם ערום. ע"כ. וכך כתב בהלכה ברורה (אות ה') ויש מחמירים בחדר האמצעי להצריך לחלוץ התפילין כשיש שם מקצת בני אדם ערומים, ודוקא כשנמצא בחדר האמצעי בשעה שאין שם בני אדם ערומים רשאי שלא לחלוץ התפילין. ע"כ. ובאופן שהתפילין מכוסים אפשר דתו ליכא איסור, שהרי אינו עומד בפני השם ערום כיון שהתפילין מכוסים.

הלכות ברכות השחר ושאר ברכות

שו"ע	סימן	מו'

שאלה צה - הקדים ובירך שלא עשני אשה לפני שלא עשני גוי, ושלא עשני עבד כיצד ינהג.

תשובה: רשאי לברך לאחר מכן שלא עשני גוי, ושלא עשני עבד, ויש לו על מה שיסמוך.

כתב המ"ב (ס"ק טז') אם בירך מתחילה שלא עשני אשה יש אומרים דשוב לא יכול לברך שלא עשני גוי ושלא עשני עבד כי אשה עדיפה משניהם וממילא נכלל ההודאה כי בכלל מאתים מנה, וכן אם בירך שלא עשני עבד לא יוכל לברך שלא עשני גוי כי עבד עדיף מגוי שחייב בקצת מצוות. אבל הרבה אחרונים חולקים בכל זה וכן הסכים הא"ר ודה"ח דיכול לברך. ע"כ. וכתב בהגהות איש מצליח שהכה"ח (אות לד') פסק שאם קדם לברך תחילה שלא עשני אשה שוב לא יברך שלא עשני גוי ושלא עשני עבד, רק יאמרם בלא שם ומלכות. ע"כ. ובהליכות עולם חלק א' (עמוד נד') כתב, שרשאי לברך

לאחר מכן שלא עשני גוי ושלא עשני עבד ויש לו על מה שיסמוך. ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה (אות ט׳). וכתב עוד וכן אם הקדים ״שלא עשני עבד״ ל״שלא עשני גוי״ (כצ״ל) רשאי לברכה לאחר מכן.

שאלה צו - אם בשעה שאמר ברוך אתה ה׳ היתה כונתו לברך זוקף כפופים, האם יסיים זוקף כפופים ויפסיד ברכת מתיר אסורים.

תשובה: יסיים זוקף כפופים.

כתב מרן (סעי ה׳) אם קדם וברך זוקף כפופים קודם שבירך מתיר אסורים לא יברכנה. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק כ׳) אם בשעה שאמר ברוך אתה ה׳ היתה כונתו לברך זוקף כפופים יסיים זוקף כפופים אף על גב דאז לא יוכל לברך מתיר אסורים. ע״כ. וכתב בהגהות איש מצליח שכך כתב הילקו״י ח״ג (עמוד תקיב׳) אולם הבא״ח והכה״ח (אות מה׳) פסקו דיסיים מתיר אסורים, כדי שלא יפסיד ברכת זוקף כפופים.

שאלה צז - הכותב דברי תורה ואינו קורא בפיו האם צריך לברך ברכות התורה.

תשובה: יברך ברכות התורה, ונכון שמיד אחר הברכה יאמר פסוקי פרשת ברכת כהנים, ואחר כך יכתוב דברי תורה. ואם רק מעתיק בלא להבין או כותב איגרת לחבירו ומזכיר פסוק לצחות המליצה לא יברך.

כתב מרן (סעי ג׳) הכותב דברי תורה אף על פי שאינו קורא צריך לברך. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק ד׳) שכל זה בכותב ספרים לעצמו דרך לימודו ומבין מה שהוא כותב, אבל סופר המעתיק ואינו מבקש להבין אין צריך לברך שאין זה לימוד וכל שכן אם כותב איזה פסוק באיגרת הרשות לדבר צחות אין צריך לברך כיון שאינו מתכוין ללמוד. ולענין מעשה הסכימו האחרונים שלא לסמוך על דעת המחבר לברך על הכתיבה לבדה בכל גווני, שהרי מכל מקום אינו רק מהרהר בדברי תורה, אלא ראוי לכל כותב בדברי תורה שיוציא מפיו קצת תיבות להנצל מברכה לבטלה אם אינו אומר פסוקי ברכת כהנים או ברייתא דאלו דברים אחר הברכה כמו שנוהגים. ע״כ. וכ״כ בהליכות עולם חלק א׳ (עמוד נו׳) המהרהר בדברי תורה אינו צריך לברך קודם לכן ברכות התורה, ומותר להרהר בדברי תורה קודם שיברך ברכות התורה. אבל הכותב דברי תורה צריך לברך ברכות התורה. ומכל מקום כיון שיש פוסקים שחולקים בזה, נכון שמיד אחר שיברך ברכות התורה יאמר פסוקי פרשת כהנים, ואחר כך יכתוב דברי תורה. ע״כ. וכ״כ בקיצוש״ע ילקו״י (אות ידי). עוד כתב בהלכה ברורה (אות ד׳) שזה דוקא כשמבין מה שכותב, אבל אם רק מעתיק בלא להבין או כותב איגרת לחברו ומזכיר פסוק לצחות המליצה, לא יברך.

שאלה צח - בירך ברכות התורה ולא למד כלל האם חייב לברך שוב שמגיע הלילה.

תשובה: אין צריך לברך שוב.

כתב מרן (סעי' ט') יש אומרים שאם הפסיק בין ברכת התורה ללימודו אין בכך כלום. והנכון שלא להפסיק ביניהם, וכן נהגו לומר פרשת ברכת כהנים סמוך לברכות התורה. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק יט') שרוב האחרונים סבירא להו דדין ברכות התורה כמו ברכת המצות או הנהנין שצריך לחזור ולברך אם הפסיק תיכף אחר הברכה אף אם יודע בבירור שלא הסיח דעתו דכיון שלא התחיל עדיין בהמצוה אין לה אחר כך על מה לחול, וכן הסכים הפר"ח והגר"א וכן העתיק הח"א להלכה. ומכל מקום נראה לי דכיון שיש פוסקים שסוברים שאין צריך לחזור ולברך, יותר טוב אם אירע לו שהפסיק אחר ברכת התורה שיכוין אחר כך בברכת אהבה רבה לצאת בזה ידי ברכת התורה וילמד מעט תיכף אחר שסיים תפילתו. ע"כ. וכתב בהגהות איש מצליח, ואם לא כיון באהבת עולם יש להורות שלא יברך דספק ברכות להקל. (כה"ח אות יט'). ע"כ. ועיין מ"ב (ס"ק כו') שכתב בדעת מרן שלומד בלילה אפילו לא למד ביום כלל.

שו"ע	סימן	מח'

שאלה צט - האם טוב הדבר להתנועע בשעת התפילה.

תשובה: הרוצה להתנועע בנחת וזה עוזר בכוונה שפיר דמי. על כל פנים לא יעשה תנועות משונות עם הגוף, וכן לא ינוח עם הגוף וינענע הראש מצד אל צד שזה דרך גאוה.

כתב הרמ"א ונהגו המדקדקים להתנועע בשעה שקורין בתורה דוגמת התורה שנתנה ברתת וכן בשעה שמתפללים, על שם כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך (אבודרהם). ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ב') שיש פוסקים שחולקים על זה ואומרים שבתפלה אין להתנועע ורק בפסוקי דזמרה וברכת קריאת שמע ולימוד התורה אפילו שבעל פה המנהג להתנועע. וכתב המ"א ודעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד והכל לפי מה שהוא אדם אם מכוין היטב על ידי תנועה יתנענע ואם לא יעמוד כך ובלבד שיכוין לבו וקצת מתנענעים תנועה משובשת שהגוף עומד על עומדו רק בראש הופך פעם לימין ופעם לשמאל דרך גאוה אין לעשות כן. ע"כ. וכתב בהגהות איש מצליח לשופרא דמילתא יש לנהוג שלא להתנועע בתפלה (כה"ח אות ז') ובשו"ת וישב אברהם (הכהן) הנדפס מחדש (חא"ח סימן ג') העלה שהרוצה להתנועע בנחת וזה עוזר לו בכוונה שפיר דמי. ע"כ. וכך כתב בהלכה ברורה אות ג'. וכתב ועל כל פנים יזהר שלא ינענע גופו בתנועות משונות או בתנועות חזקות, וכן לא יתנועע באופן שגופו אינו נע אלא רק ראשו נע מצד אל צד שמלבד שכשעושה כן אינו יכול לכוין כראוי גם אין זה מן הראוי לעשות כן בשעת התפלה, שהוא כעומד לפני מלך.

שאלה ק - אדם הדורש ברבים ורוצה לומר פסוקים מהתורה בע״פ האם רשאי.

תשובה: רשאי לסמוך על המקילים לומר פסוקים מהתורה בעל פה.

כתב מרן (סעי׳ א׳) אף על גב דקיימא לן דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה כל דבר שרגיל ושגור בפי הכל כגון קריאת שמע וברכת כהנים ופרשת התמיד וכיוצא בהן מותר. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק ג׳) מי שדורש ברבים בהרבה פסוקים שבתורה וקשה לו לחפש בכל שעה בחומש מפני כבוד הציבור אפשר שיש להקל. עיין ביומא (דף ע׳) בתוספות ישנים ד״ה ובעשור. בתירוץ הראשון ובתירוץ בתרא ובביאור הגר״א הסכים לדינא לתירוץ בתרא. ע״כ. וכ״כ בקיצוש״ע ילקו״י (אות ח׳) תלמיד חכם הדורש לציבור ומזכיר בדרשתו פסוקי תורה, יכול לסמוך על המקילים לומר את הפסוקים בעל פה, מאחר שאין זו קריאה שבאה להוציא ידי חובה.

שאלה קא - הלומד ואינו יודע מה לומד האם נחשב לו ללימוד.

תשובה: אדם הלומד תורה צריך להשתדל בכל עוז להבין מה שלומד עד היכן שידו מגעת ולא כקריאה בעלמא, כדי שיחשב לו כלימוד ועסק התורה.

כתב מרן קבעו לשנות אחר פרשת התמיד פרשת איזהו מקומן ובריית׳א דרבי ישמעאל, כדי שיזכה כל אדם ללמוד בכל יום מקרא, משנה וגמרא. דברייתא דרבי ישמעאל הוי במקום גמרא, שהמדרש כגמרא. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק ב׳) ואין קריאת פרק זה ובריית׳א זו עולה ללימוד משנה ותלמוד אלא למי שמבין אבל למי שאינו מבין צריך ללמוד ולהבין שאם לא כן אינו נחשב ללימוד, דדוקא בתפלה אף שאינו מבין הקב״ה יודע כונתו אבל אם אומר המשנה והברייתא ואינו מבין אינו נקרא לימוד, ובפרט עמי הארצות צריך שיבינו הפירוש כדי שיצאו בזה ידי לימוד מקרא ומשנה וגמרא שצריך האדם ללמוד בכל יום. ע״כ. וכתב בהגהות איש מצליח עיין בשו״ת יביע אומר (ח״א חאו״ח סי׳ כו׳ אות ט׳) שכתב בשם מרן החיד״א במורה באצבע (סעי׳ מג׳) שמספיק במשנה כשמבין פירוש המלים בלי פירוש הענין. עי״ש. ומיירי במי שאינו יכול להבין פירוש הענין. ושם בהערה כתב שבמקרא אף על פי שאינו מבין מהני. עי״ש. ע״כ. ובהלכה ברורה (אות ב׳) כתב שלדעת כמה פוסקים אינו נחשב כעוסק בתורה אם אינו מבין מה שאומר אלא אומרם דרך קריאה בעלמא, וראוי לחוש לדבריהם. ע״כ. ועוד עיין בזה בבירור הלכה סימן מז אות ד׳. עי״ש. ובקיצוש״ע ילקו״י סימן מז׳ (אות כו׳) כתב הלומד ואינו מבין מה שלומד אף על פי כן צריך לברך ברכות התורה.

שאלה קב - סיים ברוך שאמר קודם החזן האם עונה אחריו אמן.

תשובה: רשאי לענות אמן. ואם סיים יחד עם החזן לא יענה.

כתב מרן (סעי׳ ב׳) אם סיים ברוך שאמר קודם שסיים החזן עונה אחריו אמן. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק ג׳) אבל אם סיים עם החזן בבת אחת לא יענה אמן דנראה כעונה אמן אחר ברכותיו דקיימא לן דהרי זה מגונה, והוא הדין בכל הברכות הדין כן וכו׳. ע״כ. וכך כתב בהלכה ברורה (אות ח׳). ובהגהות איש מצליח כתב, שיותר טוב שיתחיל מזמור לתודה ואחר כך יענה אמן. (כה״ח אות ד׳). ע״כ. וכך כתב בהליכות עולם חלק א׳ (עמוד עה׳) אם סיים אמירת ברוך שאמר קודם שסיים השליח ציבור, אפילו עדיין לא התחיל ״מזמור לתודה״, רשאי לענות אמן אחר השליח ציבור, ואין עניית אמן כאן נחשבת להפסק. מפני שמלבד שיש אומרים שהפסק בין ברוך שאמר לפסוקי דזמרה נחשב כהפסק בין פרק לפרק, ואינו נחשב הפסק בין הברכה לבין עשיית המצוה. גם יש לומר שעניית אמן אינה נחשבת להפסק. שאף אמן הוא שבח, וכעין זמרה. ולכן אף אם שומע ברכה אחרת מחבירו אחר שסיים ברוך שאמר, רשאי לענות אחריו אמן. ע״כ. וכ״כ בקיצוש״ע ילקו״י (אות ה׳) השומע קדיש או קדושה בין ברוך שאמר למזמור לתודה עונה קדיש וקדושה שם, שאינו אלא כדין בין הפרקים.

שאלה קג - לא כיון בפסוק ״פותח את ידך״ כיצד ינהג.

תשובה: אם לא התחיל מזמור שאחריו יחזור ויאמר בכוונה. ואם התחיל המזמור שאחריו יאמר הפסוק פותח את ידיך בין מזמור למזמור בכוונה.

כתב מרן (סעי׳ ז׳) צריך לכוין בפסוק פותח את ידך ואם לא כיון צריך לחזור ולאומרו פעם אחרת. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק טז׳) עיין בח״א שהביא בשם הלבוש שצריך לומר מפסוק פותח עד סוף המזמור כסדר. ואם לא נזכר עד שכבר אמר מזמורים אחרים ואין לו שהות לחזור, מכל מקום יאמר אחר התפלה מפסוק פותח עד סוף המזמור. ע״כ. וכתב בהגהות איש מצליח שהילקוט יוסף (עמוד עה׳) כתב שיאמר פסוק פותח את ידך בכוונה בין מזמור למזמור, ושכך כתב הבא״ח, ודלא כהכה״ח (אות לג׳) שכתב שאין צריך להפסיק. ע״כ. ובהלכה ברורה (אות לג׳) כתב שאם עדיין לא התחיל במזמור שלאחריו, חוזר לפסוק פותח את ידך ואומרו בכונה וממשיך משם והלאה על הסדר. ואם כבר התחיל המזמור שלאחריו יאמר פסוק זה בכוונה בין מזמור למזמור ואם סיים אמירת המזמורים יכוין בפסוק זה כשאומרו באשרי שלפני ובא לציון. או שקודם תפילת המנחה. ע״כ. וכ״כ בקיצוש״ע ילקו״י (אות כה׳).

שאלה קד - המאחר לבית הכנסת מה מדלג שיספיק להתפלל בציבור.

תשובה: יאמר ברוך שאמר, אשרי, הללויה הללו את ה' מן השמים, הללויה הללו אל בקדשו, ישתבח יוצר אור וק"ש וברכותיה, ושמונה עשרה עם הציבור או עם חזרת השליח ציבור.

כתב מרן אם בא לבית הכנסת ומצא ציבור בסוף פסוקי דזמרה אומר ברוך שאמר עד מהלל בתשבחות, ואח"כ תהילה לדוד עד מעתה ועד עולם הללויה, ואח"כ הללו את ה' מן השמים עד לבני ישראל עם קרובו הללויה, ואח"כ הללו אל בקדשו עד כל הנשמה תהלל יה. (וכתב הרמ"א ואם יש לו שהות יותר יאמר הודו לה' קראו עד והוא רחום, וידלג עד והוא רחום שקודם אשרי כי בינתיים אינו רק פסוקים מלוקטים). ואח"כ ישתבח ואח"כ יוצר וקריאת שמע וברכותיה ויתפלל עם הציבור, ואם אין שהות כל כך ידלג גם מזמור הללו את ה' מן השמים. (וכתב הרמ"א ואם עוד אין שהות לא יאמר רק ברוך שאמר ותהילה לדוד וישתבח). ואם כבר התחילו הציבור יוצר ואין שהות לומר פסוקי דזמרה אפילו בדילוג יקרא קריאת שמע וברכותיה עם הציבור ויתפלל עמהם ואחר כך יקרא כל פסוקי דזמרה בלא ברכה שלפניהם ולא של אחריהם. ע"כ. ובהליכות עולם חלק א' (עמוד עב') כתב, מי שהתאחר לבא לבית הכנסת ומצא שהציבור נמצאים כבר בסוף פסוקי דזמרה ימהר להתעטף בציצית ולהניח תפילין. ואם עדיין לא בירך ברכות השחר, יאמר ברכת אלהי נשמה עד המחזיר נשמות לפגרים מתים, ואחר כך יברך ברכות התורה, ואחר כך יאמר ברוך שאמר ואשרי ומזמור תהילה לדוד עד מעתה ועד עולם הללויה, הללו את ה' מן השמים, ומזמור הללויה הללו אל בקדשו, ואחר כך יאמר ישתבח, וימשיך יוצר אור, וקריאת שמע וברכותיה, ויתפלל שמונה עשרה עם הציבור, או עם חזרת השליח ציבור. ואחר התפלה ישלים אותם מזמורי פסוקי דזמרה שהחסיר, בלי ברכה לפניהם ואחריהם, וכן ישלים ברכות השחר שלא אמר קודם התפלה. וכן ישלים כל סדר פרשת העקדה והקרבנות שלא אמרם קודם התפלה. ואם רואה שאין הזמן מספיק כדי שיוכל להתפלל עם הציבור אם יאמר כל הנ"ל. ידלג על מזמור הללויה הללו את ה' מן השמים. ואם יש צורך בדבר ידלג גם על מזמור הללויה הללו אל בקדשו. ואם הזמן מצומצם כל כך עד שאין שהות לומר פסוקי דזמרה כלל אם רוצה להתפלל עם הציבור או עם חזרת השליח ציבור, ידלג על פסוקי דזמרה, ויתחיל יוצר אור ויקרא קריאת שמע וברכותיה ואחר תפילת שמונה עשרה יאמר כל פסוקי דזמרה, אולם אינו רשאי לברך בשם ומלכות ברכת ברוך שאמר וברכת ישתבח שלא נתקנו לאומרם בשם ומלכות אלא קודם תפלה. ואם יש שהות לומר כל פסוקי דזמרה, ויש לו עוד קצת זמן, יאמר כל ברכות השחר, וחלק מסדר הקרבנות, ויתחיל מלפיכך אנחנו חייבים להודות עד פסוק שמע ישראל וברוך שם, שאמירתם הם צורך גדול על פי הקבלה. ואחר כך יאמר פרשת התמיד ופטום הקטורת עד רבן שמעון בן גמליאל, ולא עד בכלל, ואחר כך יאמר אנא בכח עד איזהו מקומן (ואם יש זמן יאמר גם איזהו מקומן). ואחר כן יתחיל הודו לה' קראו בשמו עד ובנביאי על תרעו, ואחר כך יאמר אל נקמות ה' עד ה' הושיעה המלך יעננו ביום קראנו, ואחר כך ה' מלך, ולמנצח בנגינות מזמור שיר וימשיך ברוך שאמר והלאה. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות א'- ג'). ובקצוש"ע ילקו"י (אות כו' וכז').

שאלה קה - זקן ע"ה וקולו ערב והעם חפצים בו האם עדיף מבן י"ג המבין מה שאומר ואין קולו ערב.

תשובה: בן י"ג המבין מה שאומר ואין קולו ערב עדיף.

כתב מרן (סעיף ה') אם אין מוצאין מי שיהיה בו כל המדות האלו יבחרו הטוב שבצבור בחכמה ובמעשים טובים. ע"כ. וכתב הרמ"א ואם היה כאן זקן עם הארץ וקולו ערב והעם חפצים בו, ובין י"ג שנה המבין מה שאומר ואין קולו נעים הקטן הוא קודם. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק יט') הוא קודם ואפילו להיות שליח ציבור קבוע כל שהוא בן יג' שנה והביא ב' שערות. ע"כ. אולם בהלכה ברורה (אות יב') כתב, אין ממנים שליח צבור קבוע אלא מי שנתמלא זקנו, אבל באקראי בעלמא, אם הוא בן שלוש עשרה שנים מלאות והביא שתי שערות, רשאי לעבור לפני התיבה כשליח ציבור.

שאלה קו - מי שאינו בעל זקן מאיזה גיל ממנים אותו ש"צ.

תשובה: מי שאינו בעל זקן והגיע לגיל עשרים והביא שתי שערות כשר להיות שליח ציבור. ואם לא הביא שתי שערות אינו רשאי להיות שליח ציבור עד גיל שלושים וחמש ויום אחד.

כתב מרן (סעי' ח') מי שאינו בעל זקן כל שניכר בו שהגיע לכלל שנים שראוי להתמלאות זקנו נתמלא זקנו קרינן ביה הלכך בן כ' שנה אף על פי שלא נתמלא זקנו ממנים אותו. ע"כ. וכתב הרמ"א וכן אם היה לו זקן אפילו מעט, קרינן ביה נתמלא זקנו אם הוא מבן יח' ולמעלה. ע"כ. וכתב בהלכה ברורה (אות יז') מי שהגיע לגיל עשרים שנה ולא צמח זקנו, כשר להיות שליח ציבור, ובלבד שהביא שתי שערות, אבל אם לא הביא שתי שערות אינו רשאי להיות שליח ציבור אלא אם כן הגיע לרוב שנותיו, דהיינו בן שלושים וחמש שנה ויום אחד. וכן מי שהגיע לגיל עשרים שנה, ולא צמח זקנו, ונתגלו בו סימני סריס, כשר להיות שליח ציבור. אבל אם הגיע לגיל עשרים שנה ולא נתגלו בו סימני סריס, אינו רשאי להיות שליח ציבור אלא אם כן הגיע לרוב שנותיו, דהיינו בן שלושים וחמש שנה ויום אחד. ע"כ. וכ"כ בקצוש"ע ילקו"י (אות יג') יש אומרים שאין ראוי למנות שליח ציבור באופן קבוע נער בן יג' שנה כל שלא נתמלא זקנו. ואמנם סריס בן עשרים שנה אפשר למנותו כשליח ציבור.

שאלה קז - מי קודם למי להיות שליח ציבור: כהן ולוי, לוי ותלמיד חכם, כהן ותלמיד חכם.

תשובה: כהן ולוי, כהן קודם. לוי ותלמיד חכם, תלמיד חכם קודם. כהן ותלמיד חכם, תלמיד חכם קודם.

כתב המ"ב (ס"ק לו') בשם שכנה"ג אם שני חזנים שוים כהן קודם ללוי, לוי לישראל, ות"ח קודם לעם הארץ אפילו הוא כהן וכ"ש לוי.

שאלה קח - סומא או חרש האם יורד לפני התיבה.

תשובה: סומא כשר להיות שליח ציבור לכתחילה, ואפילו קבוע, ואפילו בראש השנה ויום הכיפורים. וחרש שמדבר ואינו שומע לכתחילה לא ימנו אותו להיות שליח ציבור. ובדיעבד שעלה כבר רשאי להיות שליח ציבור. והשומע עם מכשיר שמיעה יכול לכתחילה להיות שליח ציבור.

כתב מרן (סעי' יד') סומא יורד לפני התיבה ובלבד שלא יקרא בתורה משום שדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם ע"פ. וכתב המ"ב (ס"ק מא') בתשובת חות יאיר סימן קעו' העלה שאף על פי כן לא יתפלל סומא בימים נוראים אפילו באחד מעיניו היכא דאיכא אחר ראוי והגון כיוצא בו ע"ש טעמו. ובספר אליה רבה באות י' חולק עליו. ונ"ל דאף לדברי החו"י היינו רק שלא למנותו לכתחילה אבל לא לסלקו משליח ציבור אם נעשה סומא. ע"כ. ובהגהות איש מצליח כתב שהכה"ח (אות סה') כתב שיש ליזהר שלא למנות איש בעל מום אפילו בשאר ימות השנה. ורק היכא דאין אחר יש להתיר. ע"ש. אולם בילקוט יוסף (עמוד פד') פסק דמותר למנותו שליח ציבור ושכן המנהג. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות כז') שמותר לסומא לעבור לפני התיבה ולהיות שליח ציבור אפילו לכתחילה ואפילו באופן קבוע ואפילו בראש השנה וביום הכיפורים. והוא הדין לכל מי שהוא בעל מום ואפילו מום קבוע ונראה מבחוץ, שרשאי לשמש שליח ציבור ואפילו באופן קבוע. ע"כ. עוד כתב המ"ב שם, שליח ציבור שיש לו כבידות אזנים שאינו שומע כלל מסיק בחידושי רע"א דלא יהיה שליח ציבור דאף דאם לא השמיע לאזנו יצא מכל מקום כיון שלכתחילה צריך להשמיע לאזנו אינו מוציא אחרים לכתחילה. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות כח') נכון לכתחילה שלא למנות שליח ציבור שהוא חרש המדבר ואינו שומע ואם אין שם שליח ציבור אחר, וכן בדיעבד שכבר עלה החרש, רשאי להיות שליח ציבור. ומי שאינו חרש לגמרי ושומע באמצעות מכשיר שמיעה, רשאי לעבור לפני התיבה ולהיות שליח ציבור אף לכתחילה.

שאלה קט - כיצד ינהג ש"צ שאינו קבוע כשאומרים לו להתפלל, ואם האומר לו שירד הוא אדם גדול.

תשובה: צריך לסרב פעם ראשונה, ופעם שניה מכין את עצמו כמי שרוצה לעמוד ופעם שלישית יעמוד. ואם אדם גדול אומר לו שירד אינו מסרב כלל, אלא אם כן יש לו סיבה, ויסביר לו טעם סירובו.

כתב מרן (סעי' טו'-טז') שליח ציבור קבוע יורד לפני התיבה מעצמו ולא ימתין עד שיאמרו לו. מי שאינו שליח ציבור קבוע צריך לסרב מעט קודם שירד לפני התיבה ולא יותר מדאי אלא פעם ראשונה מסרב ובפעם שניה מכין עצמו כמו שרוצה לעמוד ובפעם השלישית יעמוד. ואם האומר לו שירד הוא אדם גדול אינו מסרב לו כלל. ע"כ. וכך כתב בהלכה ברורה (אות כט') והוסיף שמכל מקום אם יודע בעצמו שאינו יכול לעבור לפני התיבה מחמת סיבה כל שהיא, רשאי לסרב אפילו לאדם גדול. וכ"כ בקצוש"ע ילקו"י (אות לב'). עוד כתב ואם חושש שמחמת אימתא דציבורא ידלג תיבות, יסרב גם לאדם גדול, אך יראה לו טעם סירובו.

שאלה קי - גר האם יכול להיות ש״צ.

תשובה: גר יכול להיות שליח ציבור. ובמקום שיש תקנה שגר לא יעלה, אין לשנות.

כתב מרן (סעי׳ יט׳) יש מונעים גר מלהיות שליח ציבור ונדחו דבריהם. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק נ׳) דהוא יכול גם כן לומר אלוהי אבותינו, ואברהם נקרא אב המון גוים כדכתיב כי אב המון גוים וגו׳ מפני שלימד לכל העולם אמונת ה׳. ע״כ. וכך כתב בהלכה ברורה (אות לא׳). וכ״כ בקצוש״ע ילקו״י (אות יא׳) וכתב ומכל מקום בקהילות חוץ לארץ, במקומות שיש להם תקנה שלא למנות גר לשליח ציבור, כדי למנוע סכנת התבוללות בין הגויים, אין לשנות מהתקנה.

שאלה קיא - כשיש אבל ומי שיש לו יארצייט מי נדחה מפני מי להיות ש״צ.

תשובה: מי שיש לו יארצייט קודם לאבל, ובלבד שיהיה בקי ומרוצה לציבור.

כתב המ״ב (ס״ק ס׳) בשם המ״א יום שמת בו אביו ואמו שקורין יארצייט דוחה למוהל ולאבל. וכל זה כשאין הקהל מקפידים על זה אבל יש רשות ביד הקהל לבחור עליהם מי שירצו. ע״כ. וכ״כ בקצוש״ע ילקו״י (אות י׳). וכתב ומי שחושש שיבלע תיבות מפני אימתא דציבורא, אין צריך שיעלה לשליח ציבור אפילו ביום השנה של אב ואם, ויסתפק באמירת קדיש.

שו״ע	סימן	נד׳

שאלה קיב - מי שנמצא ב ״אל ההודאות״ האם עונה איש״ר וקדושה.

תשובה: מותר לענות חמש אמנים ראשונים שבקדיש, ואמן יהא שמיה רבא יאמר עד יתברך. וכן עונה קדושה בלי נוסח נקדישך ונעריצך.

במ״ב (ס״ק ג׳) נשאר בזה בצ״ע. ובהגהות איש מצליח כתב שהכה״ח פסק שדינה כברוך שאמר ומותר לענות קדיש וקדושה וברכו. ע״כ. ובהלכה ברורה בסימן נא׳ (אות יב׳) כתב שיענה חמשה אמנים ראשונים שבקדיש דהיינו עד דאמירן בעלמא ואמרו אמן. אבל אמנים שאחר תתקבל, או יהא שלמא, או על ישראל, או עושה שלום לא יענה. וכשעונה יהא שמיה רבא יאמר עד עלמיא יתברך. ולענין קדושה בפסוקי דזמרה כתב (באות טו) שלא יאמר כל נוסח הקדושה נקדישך ונעריצך וכו׳, אלא יענה רק פסוקי קדוש וברוך וימלוך. ובקריאת שמע וברכותיה יענה רק קדוש וברוך. (ונראה

שבאמצע ברכת ישתבח לא יענה פסוק ימלוך אלא רק קדוש וברוך כדין הנמצא באמצע קריאת שמע וברכותיה. ועיין בבירור הלכה סימן נא אות ה).

שאלה קיג - האם מותר לעשות מי שבירך לחולה בין ישתבח ליוצר.

תשובה: מותר לעשות מי שבירך לחולה בין ישתבח ליוצר.

כתב מרן (סעי׳ ג׳) המספר בין ישתבח ליוצר עבירה היא בידו. וחוזר עליה מעורכי המלחמה. ויש מי שאומר שלצרכי ציבור או לפסוק צדקה למי שבא להתפרנס מן הצדקה מותר להפסיק. ע״כ. וכתב הרמ״א ומזה נתפשט מה שנהגו בהרבה מקומות לברך חולה או לקבול בבית הכנסת שיעשה לו דין בין ישתבח ליוצר דכל זה מיקרי לצורך מצוה, ולאחר כך כשחוזרין להתפלל יאמר השליח ציבור מקצת פסוקי דזמרה ויאמר קדיש עליהם כי לעולם אין אומרים קדיש בלא תהלה שלפניו. וכו׳. ע״כ. ובקצוש״ע ילקו״י (אות ח׳) הביא את דברי הרמ״א.

שו״ע	סימן	נה׳

שאלה קיד - כששניים או שלושה אומרים קדיש ואחד מקדים ואחד מאחר על מי יש לענות אמן.

תשובה: יענה על הראשון ויש אומרים שיענה על האחרון. ויש נוהגים לענות אמן ואמן על שניהם. ואם יש ביניהם הפסק של תוך כדי דיבור עונה אמן על שניהם.

כתב המ״ב (ס״ק ד׳) בשם הלק״ט סימן מח׳. כששנים או שלושה אומרים קדיש יחד ואחד מקדים אם באין תוך כדי דיבור יענה עם הראשון או עם האחרון אמן ויעלה לכולם, ואם יש הפסק יענה על כל אחד ואחד. ע״כ. וכתב בהגהות איש מצליח, והנכון שיאמרו כולם בשווה עם השליח ציבור מלה במלה בלחש. וטוב שירימו קולם קצת שיענו עליהם שנים ושלושה אנשים הסמוכים להם. (כה״ח אות לב׳). ע״כ. ועוד עיין בזה בהלכה ברורה סימן נו׳ (אות ח׳) ובבירור הלכה שם כתב שהברכי יוסף כתב בשם מהר״ר יעקב מולכו שאם כמה אומרים קדיש כולם ביחד, ואי אפשר לענות שנים או שלושה קדישים, יענה אחר הראשון דוקא. ע״כ. ובקצוש״ע ילקו״י (אות כו׳) כתב, כשאומרים שנים או שלושה יחד קדיש והאחד מקדים את חבירו, אם כל אחד בא בתוך כדי דבור של חבירו, יש אומרים שימתין לאחרון ויענה אמן אחד ויעלה לכולם. וכן יכול להקדים ולענות אמן אחר הראשון ויעלה לו גם לשני. ויש שנוהגים לענות אמן ואמן על שניהם. ואם יש הפסק ביניהם אחר תוך כדי דיבור, יענה אמן אחר כל אחד ואחד. ע״כ. ועוד עיין בהלכה ברורה סימן סא׳ (אות כא׳). באופן ששומע שתי ברכות שונות כאחת.

שאלה קטו - התחיל החזרה בעשרה ויצאו מקצתם לפני נשיאת כפיים, האם נושאים הכהנים כפיהם.

תשובה: אין נושאים כפיים אם התחילו החזרה בעשרה ויצאו מקצתם לפני נשיאת כפיים.

כתב מרן (סעי׳ ג׳) אם התחיל באבות ויצאו מקצתן גומר אפילו קדושה, ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק י׳) וכתבו האחרונים שיאמר גם כן ברכה דאלקינו ברכנו בברכה המשולשת וכו׳, דכל שהתחיל בתפילת שמונה עשרה גומרה, אף על גב דתנן אין נושאין כפיים בפחות מעשרה ואפילו אם התחיל התפלה בעשרה וכדאיתא בר״ן וב״י, היינו דוקא נשיאות כפיים ממש הוא משום שהוא ענין אחר, אבל תפילת אלקינו יאמר מאחר שהתחיל בתפילת שמונה עשרה וגם זה שייך לתפילת שמונה עשרה. ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה (אות ז׳) וכתב עוד שאם התחילו הכהנים לשאת כפיהם כשיש שם עשרה ויצאו מקצתם גומרים הנשיאות כפיים.

שאלה קטז - חרש או אילם האם מצטרפים למנין עשרה.

תשובה: חרש אילם לא מצטרף למנין עשרה. אבל חרש המדבר או אילם השומע מצטרפים למנין עשרה.

כתב מרן (סעי׳ ח׳) חרש המדבר ואינו שומע או שומע ואינו מדבר הן כפקחין ומצטרפים, אבל מי שאינו שומע ואינו מדבר הרי הוא כשוטה וקטן. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק לח׳) ודעת הט״ז לקמן בסימן קכד׳ סק״ב שאין מצרפין למנין מי שאינו שומע אף על גב שהוא מדבר שלא ידע לענות אמן על הברכות שמברך השליח ציבור. אכן הרבה מסכימים עם פסק השו״ע וסוברים שאין זה מעכב לענין צירוף. ואם הוא מכוין הברכות וכשרואה שעונים עונה עמהם דומיא דהנפת הסודרין בבית הכנסת של אלכסנדריא שמבין בשעה שמסיים השליח ציבור סוף הברכה ועונה אמן מצטרף לכולי עלמא. (פר״ח) ע״כ. ובהגהות איש מצליח כתב שמדברי הכה״ח (אות נג׳) נראה שהט״ז ור״ז והבא״ח חולקים על הפר״ח בזה, ויש להחמיר היכא דאפשר עיי״ש. ומ״מ דוקא בחזרה אבל בקדיש יש להקל. ע״כ. ובהליכות עולם חלק א׳ (עמוד פה׳) כתב, הלכה רווחת היא שחרש המדבר ואינו שומע, דינו כפקח לכל דבר, ומצטרף לעשרה, שהוא בכלל ״ונקדשתי בתוך בני ישראל״, ואמרו חז״ל (סנהדרין לט.) כל בי עשרה שכינתא שריא. וכן הדין באילם שהוא שומע ואינו מדבר, שאף על פי שאינו עונה בפיו קדיש וקדושה, מכל מקום מצטרף למנין, ואומרים עמו גם חזרת השליח ציבור וקדושה וברכת כהנים. וכו׳. ע״כ. וכ״כ בקצוש״ע ילקו״י (אות ח׳). וכ״כ בהלכה ברורה (אות כ׳) והוסיף שאפילו הם שנים או שלושה או ארבעה, מצטרפים למנין, כל שיש שם רוב מנין שהם שומעים ומדברים.

שאלה קיז - שמע קהל שעונים לקדיש ולא שמע את השליח ציבור האם עונה עמהם.

תשובה: אם שמע שעונים יהא שמיה רבא עונה עמהם, והרוצה לענות גם אמן יש לו על מי לסמוך. רק יכוין ויתבונן באמן שחוזר על היתגדל של השליח ציבור.

כתב הרמ"א (סעי' א') מי שבא לבית הכנסת ושומע קהל עונים קדיש, עונה עמהם אף על פי שלא שמע שליח ציבור שאמר יתגדל וכו'. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ט') עונה עמהם אפילו אם בא בעת גמר הענית אמן יהא שמיה רבא, דהיינו שאומרים מברך וכדומה אפילו הכי יאמר יהא שמיה רבא וכו', ולא יאמר אמן. דאמן קאי על יתגדל דשליח ציבור, אבל יהא שמיה רבא שבח באפי נפשיה הוא. וכן לענין קדושה אם בא קודם שהשלימו מותר לאמר עמהם. ואם בא בעת שרוב הציבור אומרים אמן יהא שמיה רבא יאמר גם כן עמהם אמן יהא שמיה רבא אם יכול אז לכוין דעתו בענית האמן שיתבונן על מה הוא עונה. ע"כ. וכתב בהגהות איש מצליח שכן דעת הבא"ח (ש"א פרשת ויחי אות ג'). אמנם דעת הכה"ח (באות כה' ובסימן קכד' אות סא') שלא לענות אמן כשלא שמע מהשליח ציבור ואמרו אמן. ע"כ. ובהליכות עולם חלק א' עמוד פג' כתב הנכנס לבית הכנסת ומצא שהציבור עונים "יהא שמיה רבא", יענה עמהם, ונכון יותר שלא יענה אמן, כיון שלא שמע תחילת הקדיש, אלא יתחיל "יהא שמיה רבא". מכל מקום אם רצה לענות אמן יש לו על מה לסמוך. ע"כ. ובהלכה ברורה אות יח' פסק כדעת המ"ב הנ"ל.

שאלה קיח - שמע קהל שעונים ברוך ה' המבורך וכו' ולא שמע את השליח ציבור שאמר ברכו האם עונה עמהם.

תשובה: יענה עמהם.

כתב במשנה ברורה (ס"ק ב') אם לא שמע אחד מהשליח ציבור כשאמר ברכו רק שמע מהקהל שאמרו ברוך ה' המבורך לעולם ועד, עונה עמהם גם כן ברוך ה' המבורך לעולם ועד. אבל אם שמע מהשליח ציבור לבד כשעונה ברוך ה' המבורך, לא יענה עמו רק יענה אמן על דבריו. ע"כ. ובהלכה ברורה (אות ב') נראה שפסק כהמשנה ברורה. (ועיי"ש בסוף דבריו שצריכים קצת ביאור). ובקצוש"ע ילקו"י כתב, אף מי שלא שמע אמירת ברכו מהשליח ציבור, רק ששמע מהציבור שעונים ברוך ה' המבורך לעולם ועד, עונה יחד עמהם.

הלכות קריאת שמע

שאלה קיט - קרא ק"ש של שחרית תיכף שעלה עמוד השחר בלא אונס האם יצא.

תשובה: יצא בדיעבד, ודוקא אם קרה כן במקרה דהיינו פעם בחודש, אבל יותר מכן לא יצא אפילו בדיעבד, אלא אם כן היא שעת הדחק שיוצא ידי חובה אפילו אם רגיל לעשות כן.

כתב מרן (סעי' ד') אם קראה משעלה עמוד השחר אף על פי שלא היה אנוס יצא בדיעבד. ע"כ. וכתב הרמ"א ואם קראה בלא ברכות יחזור לקרותה בזמנה עם הברכות. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק יט') ודוקא באקראי בעלמא דהיינו פעם אחת בחודש הוא דיוצא בדיעבד, אבל אם הוא רגיל לעשות כן, אמרו חכמים שאפילו בדיעבד לא יצא וצריך לחזור ולקרותה. מיהו אם שעת הדחק הוא אפילו רגיל טובא שרי דמאי הוה ליה למיעבד. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות יא').

שאלה קכ - נאנס ולא קרא ק"ש ערבית ועלה עמוד השחר האם קורא ק"ש דערבית.

תשובה: קורא קריאת שמע עם ברכות מלבד ברכת השכיבנו.

כתב מרן (סעי' ה') אם נאנס ולא קרא קריאת שמע ערבית עד שעלה עמוד השחר כיון שעדיין לא הנץ החמה קורא קריאת שמע ויוצא בה ידי חובת קריאת שמע ערבית. ואם היה אנוס באותה שעה לצאת לדרך מקום גדודי חיה ולסטים, לא יקרא אז קריאת שמע פעם שנית לצאת בה ידי חובת קריאת שמע של יום, שמאחר שעשה לאותה שעה לילה אי אפשר לחזור ולעשותה יום. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות יב') וכתב עוד אבל אם לא היה אנוס אלא התעכב מלקרותה מחמת שהיה עסוק בדברים אחרים הפסיד המצוה, ואין הדבר מועיל אם יקראנה אחר עלות השחר. וכשהיה אנוס ובא לקרוא קריאת שמע של ערבית אחר עלות השחר מברך לפניה ולאחריה, מלבד ברכת השכיבנו שאין לאומרה אלא קודם עלות השחר.

שאלה קכא - המתפלל ביחיד האם אומר קדושה שביוצר.

תשובה: אומר קדושה שביוצר וטוב לאומרה בניגון וטעמים.

כתב מרן (סעיף ג') יש אומרים שהקדושה שביוצר יחיד אומרה שאינה אלא סיפור דברים, ויש אומרים שיחיד מדלגה ואינה נאמרת אלא בציבור, ויש לחוש לדבריהם ולהיזהר שיחיד יאמרנה בניגון וטעמים כקורא בתורה. ע"כ. וכתב הרמ"א וכבר פשט המנהג כסברא ראשונה דיחיד אומר אותה. וכשעונים קדושה זאת אומרים אותה בקול רם. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק יא') שבביאור הגר"א הסכים להלכה לדעה אחרונה, ולפי שאין לזוז מהמנהג נכון להדר אם אומר ביחיד, לומר בניגון וטעמים כקורא פסוקים, וכ"כ הפמ"ג בשם הלבוש שטוב להדר בזה. ע"כ. ובהגהות איש מצליח כתב, שדעת מרן כיש אומרים קמא, ורק מהיות טוב כתב לאומרה בניגון וטעמים, וכבר פשט המנהג כסברא קמייתא. (יביע אומר ח"ה חא"ח סימן ז' אות ב'). ומ"מ נכון לאומרה בטעמים. ועיין לכף החיים (אות כא'). ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות י'). וכתב שהוא הדין בכל זה לענין הקדושה שאומרים ב"ובא לציון". ע"כ. וכ"כ בקצוש"ע ילקו"י (אות לו').

שו"ע	סימן	ס'

שאלה קכב - הקדים ברכת אהבת עולם ליוצר אור האם יצא.

תשובה: כל עוד לא סיים הברכה יפסיק ויחזור ויאמר יוצר אור. ואם חתם הבוחר בעמו ישראל באהבה יאמר יוצר אור ויחתום יוצר המאורות ויקרא קריאת שמע.

כתב מרן (סעי' ג') סדר הברכות אינו מעכב שאם הקדים שנייה לראשונה יצא ידי חובת ברכות. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ה') והוא הדין אם אמר ברכת אמת ויציב קודם קריאת שמע או שאלו הברכות אמר אחר קריאת שמע, או אפילו אחר התפלה יצא בדיעבד. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות ט'). ובקצוש"ע ילקו"י (אות ז') כתב, מי שטעה והקדים ברכת אהבת עולם ליוצר אור, כל עוד שלא סיים את הברכה יפסיק ויחזור לומר ברכת יוצר אור. ואם חתם הבוחר בעמו ישראל באהבה, יאמר שם ברכת יוצר אור, ואחר שיחתום יוצר המאורות יקרא קריאת שמע.

שאלה קכג - המסתפק אם כיוון לצאת ידי חובתו בעשיית המצוה האם צריך לחזור לעשותה.

תשובה: במצוה שהיא מהתורה מעיקר הדין אינו צריך לחזור אך טוב לחזור ולקיימה בלא ברכה. ובמצוה שהיא מדרבנן לכתחילה צריך לכוין ובדיעבד אם לא כיוון יצא.

כתב מרן (סעי׳ ד׳) יש אומרים שאין מצוות צריכות כוונה, ויש אומרים שצריכות כוונה לצאת בעשיית אותה מצוה, וכן הלכה. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק ח׳) ואם לא כיון לצאת ידי חובתו בעשיית המצוה לא יצא מן התורה וצריך לחזור לעשותה. ואפילו אם ספק לו אם כיון, אם היא מצוה דאוריתא ספיקא לחומרא. כ״כ בפמ״ג בסימן תקפ״ט עי״ש. ונראה לי דלא יברך אז על המצוה, דבלאו הכי יש כמה דעות בעניין הברכה אפילו אם ודאי לא כיון בראשונה. ע״כ. ובהלכה ברורה (אות יב׳) כתב, אם נסתפק אם כיון קודם עשיית המצוה שעושה כדי לצאת ידי חובת המצוה, מעיקר הדין אינו צריך לחזור ולקיים המצוה. ומכל מקום אם אפשר הדבר טוב שיחזור ויקיים המצוה אך לא יברך עליה. ע״כ. ובקצוש״ע ילקו״י (אות א׳) כתב, אף במצוות דרבנן לכתחילה צריך לכוין לצאת ידי חובת המצוה, אך בדיעבד אם לא כיוון במצוות דרבנן, יצא.

שו״ע	סימן	סא׳

שאלה קכד - אם נזדמן לו לענות אמן על ב׳ דברים כיצד ינהג.

תשובה: יכול לענות אמן אחד על שני דברים שונים. ועדיף שיאמר אמן ואמן.

כתב הרמ״א (סעי׳ יב׳) יש אומרים שיש ליזהר שלא לענות על שום ברכה ב׳ פעמים אמן. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק כח׳) שאם נזדמן לו לענות על ב׳ דברים, אפשר שאמן אחד יעלה לכאן ולכאן, ואם יאמר אמן ואמן עדיף טפי. ע״כ. וכתב בהלכה ברורה (אות כא׳) נכון להחמיר שלא לאמר אמן אמן שתי פעמים בזו אחר זו. ואם מפסיק ביניהם וגם אומר האמן השני בוא״ו (דהיינו שאומר ״אמן ואמן״), יש להקל. וכן יש להקל לומר שתי פעמים אמן אחר תפלה ובקשה, מפני שמשמעות אמן זה היא ״כן יהי רצון שיתקיים הדבר״, ובכיוצא בזה אין לחוש, שהרי אינו נראה כשתי רשויות. וכן כשיש שתי משמעויות לאמירת אמן, כגון בברכת רפאינו, שמחד גיסא מבקש מהקב״ה שירפא החולים, ומאידך גיסא משבחו ומאמין שהקב״ה רופא חולים, רשאי לענות שתי פעמים אמן, כשבאחד מכוין שאמת הדבר ומאמין שהקב״ה רופא חולים, ובשני מכוין כן יהי רצון שיתרפאו החולים. ואם נזדמן לו לענות אמן על שני דברים שונים, כגון ששמע שתי ברכות משני בני אדם, נכון שיאמר ״אמן ואמן״. ע״כ. ועיין עוד בזה לעיל בסימן נה׳ בענין השומע קדיש משני אנשים בזה אחר זה.

שאלה קכה - לא כיון לבו בפסוק ברוך שם שבקריאת שמע האם חוזר.

תשובה: צריך לחזור ולאמר עם כוונה.

כתב מרן (סעי׳ יג׳) אחר פסוק ראשון צריך לומר ברוך, שם כבוד מלכותו לעולם ועד בחשאי. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק כט׳) ואם לא אמר יש דעות בין הפוסקים אם מחזירים אותו, עיין במגן אברהם ועיין בבה״ל. ע״כ. (ולכאורה נראה כסתירה למ״ש בסימן סג׳ ס״ק יב׳ שכתב שם שאם לא כיון בו, גם כן צריך לחזור ולקרות בכוונה, ע״כ. ולכאורה כ״ש שאם לא אמרו כלל שצריך לחזור. ואפשר שבסימן סג׳ איירי שנמצא בברוך שם ולא המשיך לכן צריך לחזור ולאומרו בכוונה מה שאין כן כאן איירי שהמשיך בקריאת שמע ע״כ אין מחזירים אותו). ובהגהות איש מצליח כתב, והכה״ח פסק

כהמ״א ודעמיה דבשכמל״ו יש לו כל דין פסוק ראשון ואפילו לא כיון בו צריך לחזור. עיי״ש. ונראה דכל שכן אם לא אמרו שצריך לחזור. ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה (אות כד׳) אם לא אמר ״ברוך, שם כבוד מלכותו, לעולם ועד״ כלל לא יצא ידי חובה, ואפילו אמרו שלא בכוונה, לא יצא ידי חובה מפני שהכוונה מעכבת בו כשם שהיא מעכבת בפסוק ״שמע ישראל״.

שאלה קכו - האם צריך לקרוא ק״ש בטעמי המקרא.

תשובה: צריך לקרוא בטעמי המקרא והאשכנזים לא נהגו כן, פרט למדקדקים.

כתב מרן (סעי׳ כד׳) צריך לקרות קריאת שמע בטעמים כמו שהם בתורה. ע״כ. וכתב הרמ״א אבל לא נהגו כן במדינות אלו, ומכל מקום המדקדקים מחמירים בכך. ע״כ. וכתב בהלכה ברורה (אות לז׳) צריך לקרוא קריאת שמע בטעמי המקרא. וכן פשט המנהג אצל הספרדים ועדות המזרח. ע״כ. וכ״כ בקצוש״ע ילקו״י (אות יא).

שו״ע	סימן	סב׳

שאלה קכז - קרא קריאת שמע וחיסר תיבות או אותיות האם יצא ידי חובתו.

תשובה: לא יצא אפילו בדיעבד.

כתב מרן (סעי׳ א׳) אף על פי שמצוה לדקדק באותיותיה קראה ולא דקדק בהן יצא. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק א׳) אין הענין שלא הזכיר התיבות והאותיות שבודאי לא יצא, אבל הענין לא דקדק הוא, שלא נתן רווח בין הדבקים, או שלא התיז הזי״ן של תזכרו וכדומה, וכנ״ל בסימן סא׳. ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה (אות א׳) שאם לא הזכיר תיבות או אותיות לא יצא ידי חובה אפילו בדיעבד.

שו״ע	סימן	סג׳

שאלה קכח - כמה פרשיות מק״ש חיובם מהתורה.

תשובה: יש אומרים שפסוק ראשון בלבד מהתורה. ויש אומרים שכל הפרשה הראשונה מהתורה. ויש אומרים גם השניה. ופרשת ציצית לכל הדעות מהתורה כדי להזכיר יציאת מצרים.

כתב המ״ב (ס״ק טז׳) ודע דיש ג׳ דעות בין הפוסקים יש אומרים שרק פסוק ראשון בלבד הוא מן התורה. ויש אומרים דכל הפרשה ראשונה הוא מן התורה. ויש אומרים דגם השניה היא מן התורה. ופרשת ציצית לכולי עלמא היא מן התורה כדי להזכיר יציאת מצרים, ותקנו להזכיר בזמן ק״ש, ועיין לקמן בסימן ס״ז במ״ב ובשערי תשובה שם. ועיין עוד בהלכה ברורה סימן נח בבירור הלכה אות א שהביא שיטות הראשונים בזה וכתב שלדעת הב״י רק פסוק ראשון מהתורה.

שאלה קכט - האם מותר לרמוז בק״ש לצורך מצוה.

תשובה: אסור לרמוז בפרק ראשון של קריאת שמע ואפילו לצורך מצוה אך אפשר להקל ברמיזה לחבירו למונעו מעבירה. וטוב להחמיר שלא לרמוז גם בפרק שני אלא אם כן לצורך מצוה.

כתב מרן (סעי׳ ו׳) הקורא קריאת שמע לא ירמוז בעיניו, ולא יקרוץ בשפתיו ולא יראה באצבעותיו, בפרשה ראשונה שהיא עיקר קבלת עול מלכות שמים, מפני שנראה כקורא עראי וכתיב ודברת בם ודרשינן עשה אותם קבע. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק יז׳-יח׳) ואפילו לדבר מצוה אסור לרמוז, וכל שכן שאסור לשאוף טאבק בקריאת שמע. ויש מחמירים שלא לרמוז גם בפרשה שניה אך לדבר מצוה לכולי עלמא מותר לרמוז בפרשה שניה אבל להפסיק להדיא לא. ועיין לקמן בסימן סו׳. ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה (אות יב׳) ואפילו לצורך מצוה אסור לרמוז או לקרוץ בפרק ראשון של קריאת שמע. ומ״מ אם רואה את חבירו שבא לעשות דבר איסור, ורוצה לרמוז לו כדי למונעו מן העבירה, יש להקל. ויש מחמירים שלא לרמוז אף בפרק שני אלא אם כן הוא לצורך מצוה, וטוב לחוש לדבריהם. ע״כ. וכ״כ בקצוש״ע ילקו״י (אות טו׳).

שו״ע	סימן	סד׳

שאלה קל - הקורא קריאת שמע והקדים פסוק לחבירו או פרשה לחברתה האם יצא ידי חובתו.

תשובה: לא יצא ידי חובה. אך אם הקדים פרשה לחברתה אע״פ שאינו רשאי, בדיעבד יצא.

כתב מרן (סעיף א׳) קראה למפרע לא יצא, במה דברים אמורים בסדר הפסוקים אבל אם הקדים פרשה לחברתה, אף על פי שאינו רשאי, יצא. לפי שאינה סמוכה לה בתורה. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק א׳) לא יצא, שנאמר והיו הדברים האלה וגו׳, בהוויתן יהיו. ואף פרשת ויאמר כשתקנו רבנן לאומרה משום זכירת יציאת מצרים גם כן כעין זה תקנוה. ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה (אות א׳) הקורא קריאת שמע למפרע לא יצא. והיינו בין שקורא התיבות למפרע, כגון שאומר במקום ״על מזוזות ביתך

ובשעריך", "ובשעריך ביתך מזוזות על". ובין שקורא הפסוקים למפרע, כגון שהקדים פסוק "וכתבתם על מזוזות" לפסוק "וקשרתם לאות על ידך". אבל אם הקדים פרשה אחת לחברתה, כגון שקרא פרשת "והיה אם שמע" קודם פרשת "שמע ישראל", או שקרא פרשת ציצית קודם שתי הפרשיות האחרות, אף על פי שאינו רשאי לעשות כן, מכל מקום בדיעבד יצא ידי חובתו.

שאלה קלא - שח באמצע ק"ש שיעור זמן שיכול לגמור את כולה האם חוזר לראש.

תשובה: הפסיק בדיבור באמצע קריאת שמע אפילו במזיד ואפילו שהה כדי לגמור את כולה, חוזר למקום שפסק. והמחמיר אם הפסיק בדיבור במזיד, יחזור לראש קריאת שמע תבוא עליו ברכה.

כתב מרן (סעי' א') קראה סירוגין דהיינו שהתחיל לקרות והפסיק בין בשתיקה בין בדיבור וחזר וגמרה אפילו שהה כדי לגמור את כולה יצא, אפילו היה הפסק מחמת אונס. ע"כ. וכתב הרמ"א ויש אומרים שאם היה אנוס והפסיק כדי לגמור את כולה חוזר לראש והכי נהוג. ומשערין ענין השהיה לפי הקורא ולא לפי רוב בני אדם, וכן הוא לקמן סימן קד'. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק א') ועיין בביאור הלכה שכתבנו דבקריאת שמע נכון שיחזור הפרשיות עוד הפעם כשסח במזיד, כי יש אומרים שצריך לחזור לראש. ע"כ. וכתב בהליכות עולם חלק א' (עמוד קיב') אם הפסיק באמצע קריאת שמע מחמת אונס, כגון שתינוק עשה צרכיו בסמוך לו, והוכרח לשתוק, אפילו שהה כדי לגמור את כולה, אינו חוזר לראש, אלא ממשיך אפילו לכתחילה ממקום שפסק. (ורק לענין תפילת שמונה עשרה, אם שהה כדי לגמור את כולה בין מאונס ובין מרצון חוזר לראש). ובהלכה ברורה (אות ב') כתב, ואפילו אם הפסיק בדיבור במזיד אינו חוזר אלא למקום שפסק. והמחמיר לחזור לראש קריאת שמע כשהפסיק בדיבור במזיד תבוא עליו ברכה. אבל במקום שיש שם ברכות, אינו רשאי לחזור לראש וספק ברכות להקל.

שאלה קלב - האם מותר להשיב לאביו שלום בין שמע ישראל לברוך שם.

תשובה: אסור להשיב.

כתב מרן (סעי' א') בין הפרקים שואל בשלום אדם נכבד ומשיב שלום לכל אדם. ובאמצע שואל בשלום מי שהוא ירא ממנו כגון אביו או רבו או מי שהוא גדול ממנו בחכמה, וכ"ש מלך או אנס. ומשיב שלום לאדם נכבד ואפילו באמצע הפסוק, חוץ מפסוק שמע ישראל וברוך שם שלא יפסיק בהם כלל אם לא מפני מי שירא שמא יהרגנו. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק יא') שאין דבר גדול כקבלת עול מלכות שמים ומטעם זה לא יפסיק גם כן בין שמע ישראל לברוך שם, שגם הוא בכלל היחוד. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה בבירור הלכה (אות ו').

שאלה קלג - הביאו לו ציצית ותפילין באמצע ק״ש כיצד ינהג.

תשובה: אם התחיל יוצר אור יתעטף בציצית ויניח תפילין בבין הפרקים ויברך. ואם התחיל פרשת ויאמר לובש הטלית ומניח התפילין בלי ברכה, ולאחר תפילת שמונה עשרה ימשמש בהם ויברך. ולמנהג אשכנז בבין הפרקים מברכים על התפילין ועל הטלית לא יברך ולאחר התפילה ימשמש ויברך. ואם הובאו לפניו אחר פרשת ויאמר יניח תפילין בברכה. ואם סיים גאל ישראל, עיין לקמן תשובה קלו.

כתב מרן (סעי׳ ב׳) אם שכח להניח ציצית ותפילין יכול להפסיק בין הפרקים להניחם ויברך עליהם. ע״כ. וכתב הרמ״א ויש אומרים שלא יברך עליהם עד אחר התפלה, והכי נהוג בענין טלית. ע״כ. ובסעי׳ ח׳ כתב מרן שגם אם הובאו לפניו קודם גאל ישראל לא יברך על התפילין עד לאחר התפלה. והרמ״א כתב שיברך עליהם. וכתב בהליכות עולם חלק א׳ (עמוד קיג׳) אם לא היו לו טלית ותפילין קודם שהתחיל להתפלל ונזדמנו לו אחר שהתחיל יוצר אור, יתעטף בציצית ויניח תפילין בבין הפרקים ויברך עליהן. ואין לחוש בזה משום הפסק, כיון שהטלית והתפילין הם צורך גמור לקריאת שמע ותפלה, וכמו שאמרו בברכות (טו.) שבזה מקבל עליו עול מלכות שמים שלמה. וכן איתא בשימושא רבה (הובא בהרא״ש סוף הלכות תפילין) : אמר רבא, כל המתעטף בציצית ומניח תפילין וקורא קריאת שמע ומתפלל, מובטח לו שהוא בן העולם הבא. ואם התחיל בפרשת ויאמר, ואחר כך הובאו לפניו טלית ותפילין אינו רשאי להפסיק אלא כמו באמצע הפרק, לפיכך לא יפסיק בברכה, אלא לובש הטלית ומניח התפילין בלא ברכה, ולאחר תפילת שמונה עשרה ימשמש בהן ויברך עליהן. וכל זה לספרדים ועדות המזרח ההולכים בעקבות הוראות מרן השו״ע, אבל האשכנזים היוצאים ביד רמ״א נוהגים, שאם הובאו הטלית והתפילין באמצע קריאת שמע, מברכים על התפילין בבין הפרקים, אבל על הטלית אינם מברכים, אלא מתעטפים בה בלא ברכה, ולאחר התפלה ממשמשים בה ומברכים עליה. ואם הובאו לפניו לאחר שהתחיל פרשת ויאמר, או באמצע ברכת אמת ויציב, יניח התפילין בברכה. ורק אם סיים ברוך אתה ה׳ גאל ישראל, מניח התפילין בלא ברכה, ולאחר התפלה ימשמש בהן ויברך עליהן. ונהרא נהרא ופשטיה. ע״כ. וכן כתב בהלכה ברורה (אות ז׳ ואות לב׳). ובקצוש״ע ילקו״י (אות כח׳).

שאלה קלד - שמע קדיש, קדושה, ברכו ומודים באמצע ק״ש, כיצד ינהג.

תשובה: הנמצא באמצע קריאת שמע ושמע קדיש עונה חמש אמנים של הקדיש, ויהא שמיה רבא יענה עד עלמיא יתברך. שמע קדושה אומר רק פסוק קדוש ופסוק ברוך. שמע מודים ישחה מעט ויאמר מודים אנחנו לך, והשומע ברכו עונה עמהם.

כתב מרן (סעי׳ ג׳) לקדיש או קדושה או ברכו מפסיק אפילו באמצע הפסוק וכן במודים, אבל לא יאמר אלא תיבת מודים בלבד. ע״כ. וכתב בהליכות עולם חלק א׳ (עמוד צח׳), השומע קדיש כשנמצא באמצע קריאת שמע וברכותיה, יענה אמנים של הקדיש, המבוארים בשלחן ערוך (סימן נו׳ סעיף ב׳), דהיינו אחר שמיה דקודשא בריך הוא, ואחר דאמירן בעלמא ואמרו אמן. וכשעונה יהא שמיה רבא, יענה עד עלמיא יתברך והעונה חמשה אמנים של הקדיש יש לו על מה לסמוך. והנמצא באמצע קריאת שמע וברכותיה, ושמע ציבור שאומרים קדושה, אינו אומר עמהם כל נוסח הקדושה נקדישך ונעריצך וכו׳, אלא אומר רק פסוק קדוש ופסוק ברוך בלבד. אבל בין ישתבח ליוצר רשאי לומר כל נוסח הקדושה מתחילה ועד סוף. ע״כ. וכתב בהלכה ברורה (אות ט׳). ומכל מקום אם נמצא בבין הפרקים של קריאת שמע וברכותיה, למנהג הספרדים רשאי לענות עד דאמירן בעלמא. עוד כתב (באות י׳) שיש אומרים שאחר ״ויצמח פורקניה ויקרב משיחיה״, וכן אחר ״שמיה דקודשא בריך הוא״, אין להפסיק לענות אמן כשנמצא באמצע קריאת שמע וברכותיה. והמקל לענות אמן במקומות אלו יש לו על מה שיסמוך. ע״כ. ובקצוש״ע ילקו״י (אות כד׳) כתב, לעולם צריך לענות חמשה אמנים הראשונים של כל קדיש וקדיש באמצע קריאת שמע וברכותיה. ע״כ. עוד כתב בהלכה ברורה (אות יב׳) אף על פי שאסור לענות אמן אחר ברכות באמצע קריאת שמע וברכותיה, מכל מקום אם שומע כהנים המברכים ברכת כהנים, יענה אמן אחר ברכתם, וכן אחר כל פסוק מפסוקי ברכת כהנים, ובשעה שמברכים הכהנים יפסיק בשתיקה וישמע את הברכה, שמכיון שברכת כהנים היא בכלל דברים שבקדושה שאמירתם דוקא בעשרה, נחשבת עניית אמן בה כעניית אמן אחר הקדיש. עוד כתב (באות יד׳) שכן הדין בקדושת מוסף שיענה רק קדוש וברוך. עוד כתב (באות טו׳) וכן ששומע מי שעולה לתורה שאומר ברכו יענה אחריו ברוך ה׳ המבורך לעולם ועד. וכן יענה אמן אחר ברכות התורה שמברך העולה לתורה, שברכה זו בכלל דברים שבקדושה שהרי אין לברך על קריאת התורה אלא בעשרה. עוד כתב (באות טז׳) שבמודים דרבנן ישחה עמהם ויאמר תיבות מודים אנחנו לך ולא יותר ואפילו שנמצא בבין הפרקים. (וכתב בבירור הלכה אות יד׳ שכן פסקו הרבה אחרונים, ומה שכתב מרן אלא תיבת מודים בלבד, כונתו מודים אנחנו לך. עיי״ש. וצ״ע שהרי מרן פירש דבריו באר היטב וכתב תיבת מודים, ולא תיבות מודים, וכן סיים ״בלבד״, משמע ותו לא מידי).

שאלה קלה - מהם המקומות שהם בין הפרקים.

תשובה: אלו בין הפרקים, בין יוצר אור לאהבת עולם. בין הבוחר בעמו ישראל לשמע, בין שמע לוהיה אם שמע, בין והיה אם שמע לויאמר. ופרשת ויאמר ואמת ויציב הכל חשוב כאמצע הפרק. ובערבית בין גאל ישראל להשכיבנו חשוב בין הפרקים.

כתב מרן (סעי׳ ה׳) ואלו הן בין הפרקים בין ברכה ראשונה לשניה, בין שניה לשמע, בין שמע לוהיה אם שמוע, בין והיה אם שמוע לויאמר, אבל בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק, שלא להפסיק בין ה׳ אלוקיכם לאמת אלא יאמר אני ה׳ אלוקיכם אמת, ואז יפסיק כדין באמצע הפרק. ע״כ. ובביאור הלכה ד״ה ואלו הן בין הפרקים כתב שבערבית בין גאל ישראל להשכיבנו, חשוב גם כן בין הפרקים. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק ל׳) שממרן משמע שבין אמת ליציב חמור יותר מאמצע הפרק ואחר שאמר אמת דינו כאמצע הפרק. ויש שסוברים דכיון דויציב היא גם כן לשון אמת אין להפסיק בין אמת לויציב. ובביאור הגר״א מסכים להשלחן ערוך, וטוב ליזהר לכתחילה. ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה (אות כח׳) שלכתחילה טוב להיזהר שלא להפסיק בין תיבת אמת לבין תיבת ויציב כמו בין תיבת אלוקיכם לבין תיבת אמת.

שאלה קלו - אמר "גאל ישראל" ונזדמנו לו טלית ותפילין כיצד ינהג.

תשובה: יניח תפילין, ואחר התפילה ימשמש בהם ויברך, אבל בטלית יתעטף רק לאחר התפילה ובברכה.

כתב מרן (סעי' ח') צריך לסמוך גאולה לתפלה ולא יפסיק לאחר שאמר גאל ישראל רק אם אירעו אונס שלא הניח תפילין ונזדמנו לו בין גאולה לתפלה מניח אז, ולא יברך עליהם עד אחר שיתפלל, אבל טלית לא יניח אז. ואם עד שלא אמר גאל ישראל נזדמנו לו טלית ותפילין יניחם, ולא יברך עליהם עד אחר תפלה. ע"כ. וכתב הרמ"א ויש אומרים שקודם גאל ישראל יברך על התפילין והכי נהוג. ע"כ. וכתב בהליכות עולם חלק א' (עמוד קיד') ואם לא הובאו לפניו הטלית ותפילין אלא לאחר שסיים ברכת אמת ויציב, וחתם ברוך אתה ה', מניח תפילין בלא ברכה, ומיד יתחיל להתפלל כדי לסמוך גאולה לתפלה, ולאחר התפלה יתעטף בציצית וימשמש בתפילין ויברך עליהן. ואילו לעטיפת הטלית בין גאולה לתפלה לא יפסיק כלל, ואפילו בלא ברכה. וכ"כ בהלכה ברורה (אות לב'). ובקצוש"ע (אות כח').

שאלה קלז - המסופק אם קרא ק"ש או שמסופק אם בירך כיצד ינהג.

תשובה: המסופק אם קרא קריאת שמע וברכותיה חוזר וקורא ומברך לפניה ולאחריה. אך אם יודע שקרא קריאת שמע ומסתפק רק על הברכות אם בירך או לא, לא חוזר ומברך.

כתב מרן (סעי' א') ספק אם קרא קריאת שמע חוזר וקורא ומברך לפניה ולאחריה, אבל אם יודע שקראה אלא שמסופק אם בירך לפניה ולאחריה אינו חוזר ומברך. ע"כ. וכתב בהליכות עולם חלק א' (עמוד קיא'), ספק קרא קריאת שמע ספק לא קרא, חוזר וקורא, שקריאת שמע דאורייתא, וספק דאורייתא לחומרא. ומברך לפניה ולאחריה. ואף על פי שברכות קריאת שמע מדרבנן, מכל מקום מעיקרא כך היתה התקנה, שכל שהוא חייב לקרוא קריאת שמע צריך לקרותה עם ברכותיה. ויש מהראשונים שנתנו טעם אחר, מפני שיש עליו חזקת חיוב מצות קריאת שמע, ויש ללכת אחר החזקה הקודמת של החיוב, ולכן צריך לקרוא קריאת שמע בברכותיה. [ומכל מקום אין לסמוך להלכה על הסברא השניה אלא לענין קריאת שמע, שיש בה גם את הסברא הראשונה הנ"ל, אבל בשאר מצוות אין לברך על ספק מצוה אפילו היא מצוה דאורייתא ויש בה חזקת חיוב. ולכן בספק אם נטל לולב, אפילו ביום הראשון, או בספק אם שמע קול שופר בראש השנה, חוזר ונוטל בלא ברכה, וכן חוזר ותוקע בלא ברכה. ודו"ק]. ע"כ. וכתב בביאור הלכה, (ד"ה ספק) שנראה פשוט דהיינו דוקא במקום שמסתפק לו גם בברכות אבל אם ידע שבירך הברכות והספק לו על הק"ש גופא יצא ידי חובת הברכות. עוד כתב שאם יודע שקרא פסוק ראשון וספק לו על השאר, שיותר טוב שיקראנה בלי הברכות, וכו'. דאפשר דלא תקנו הברכות רק אם בעת שנולד הספק היה לו ספיקא דאוריתא על המצוה גופא. ע"כ. וכך פסק בהלכה ברורה (אות א') שאם יודע שקרא פסוק ראשון של קריאת שמע, ונסתפק אם קרא שאר קריאת שמע, וכן נסתפק גם אם בירך ברכות קריאת שמע, חוזר וקורא קריאת שמע כולה, ואינו מברך לפניה ולאחריה.

שאלה קלח - אם חיסר כמה תיבות מאמצע ברכות ק״ש האם יצא.

תשובה: בדיעבד יצא ידי חובה.

כתב המ״ב (ס״ק א׳) בשם הכסף משנה פרק א׳ מברכות, אם שינה בנוסח הברכה ולא אמר אותו לשון ממש, אלא שאמר בנוסח אחר בענין הברכה אפילו חיסר כמה תיבות יצא בדיעבד, הואיל והיה בה אזכרה ומלכות וענין הברכה. לבד התיבות שפרטו חכמים שהם מעכבות, כגון, שלא הזכיר ברית ותורה מברכת המזון ומשיב הרוח, וכל כיוצא בזה. וכתב בהלכה ברורה (אות ב׳) בדיעבד ספרדי שהתפלל עם האשכנזים כפי נוסח אשכנז יצא ידי חובה. ע״כ. וכ״כ בקצוש״ע ילקו״י (אות ו׳) מנהגינו לומר ״אהבת עולם״, ומנהג האשכנזים לומר ״אהבה רבה״. וכל זה בשחרית, אבל בתפילת ערבית הכל אומרים אהבת עולם. ומכל מקום אם טעו ואמרו אהבת עולם או אהבה רבה, יצאו ידי חובה.

שאלה קלט - מי שלא התפלל ערבית ופורס על שמע האם יכול לומר את הקדיש שקודם שמונה עשרה.

תשובה: יכול לומר.

כתב מרן (סעי׳ א׳) אם יש בני אדם שהתפללו כל אחד בפני עצמו ביחיד ולא שמעו לא קדיש ולא קדושה, עומד אחד מהם ואומר קדיש וברכו, וברכה ראשונה יוצר אור, ולא יותר. וזה נקרא פורס על שמע, לשון חתיכה, פרוסה, שאין אומרים אלא קצת ממנה. לאחר שסיימו ברכת יוצר אור, אומר אבות וגבורות וקדושה ואתה קדוש, וזה נקרא עובר לפני התיבה. ואין עושים דברים אלו בפחות מעשרה, משום דהוי דברים שבקדושה. וצריך לחזור אחר ששה שלא שמעו דהיינו רוב העשרה, ואם אינם נמצאים אפילו בשביל אחד שלא שמע אומרים. ואפילו מי ששמע יכול לפרוס על שמע ולעבור לפני התיבה בשביל אותו שלא שמע, ומכל מקום אם אותו שלא שמע בקי לפרוס על שמע ולעבור לפני התיבה, מוטב שיפרוס ויעבור לפני התיבה הוא משיפרוס ויעבור לפני התיבה אחר שכבר שמע. ע״כ. וכתב בהלכה ברורה (אות א׳-ב׳) אולם בזמן הזה לא נהגו לפרוס על שמע כלל וכל שכבר התפללו כולם אינם חוזרים לומר קדיש וברכו וברכת יוצא אור כלל. ורק אם אחד מהם לא קרא קריאת שמע והתפלל עדיין, עומד אותו אחד ואומר קדיש וברכו בקול רם, וממשיך קריאת שמע וברכותיה לבדו בלחש, ואח״כ אומר שלושת ברכות הראשונות של שמונה עשרה בקול רם עם הקדושה וממשיך תפילתו בלחש. ומ״מ דוקא לענין לפרוס על שמע לומר ברכה ראשונה של ברכות קריאת שמע, לא נהגו כן בזמנינו, אבל אם התפללו תפילת שמונה עשרה ביחידות כל אחד בפני עצמו, ואח״כ נתאספו בבית הכנסת, ויש שם מנין עשרה, רשאים לומר חזרת השליח ציבור עם הקדושה וברכת כהנים. ע״כ. וכ״כ בקצוש״ע ילקו״י (אות א׳). ולענין אם יכול לומר את הקדיש שקודם שמונה עשרה, כתב המשנה ברורה (ס״ק ו׳) כתב הפרי מגדים נראה ודאי אם יש אחד שלא התפלל עדיין מעריב יכול לעמוד לפני העמוד עם תשעה שהתפללו ויאמר ברכו בקול רם וגם יאמר הברכה ראשונה בקול רם ויוצא אף להמחבר, ואפשר דיכול לומר גם כן הקדיש שקודם שמונה עשרה עכ״ל. ע״כ. ובהגהות

איש מצליח כתב בשם כה״ח (סימן נו׳ אות לז׳) שיכול לומר אף קדיש תתקבל. עי״ש. ויש מקומות שנוהגים לומר קדיש תתקבל רק בשלושה ויש נוהגים דוקא בששה, ונהרא נהרא ופשטיה.

שאלה קמ - קטן שהגיע לחינוך האם חייב האב לחנכו לק״ש ולתפילה.

תשובה: מן הדין לא חייב, אך ראוי לחנכו לקריאת שמע. ולתפילה חייב לחנכו.

כתב מרן (סעי׳ ב׳) קטנים פטורים לר״ת כשלא הגיעו לחינוך, ולרש״י אפילו הגיעו לחינוך מפני שאינו מצוי אצלו בזמן קריאת שמע בערב, וישן הוא בבוקר. וראוי לנהוג כר״ת. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק ח׳) ועיין בב״ח שכתב דאם הוא בין יב׳ שנה לכו״ע הוטל על אביו לחנכו בזה. עוד כתב (ס״ק ט׳) אך בתפלה לכו״ע חייב אם הגיע לחינוך כדלקמן סימן קו׳ סעיף ב׳. ע״כ. וכתב בהלכה ברורה (אות ג׳) קטן שלא הגיע למצוות פטור מן התורה ממצות קריאת שמע. ומעיקר הדין אין חיוב על אביו לחנכו במצות קריאת שמע, כיון שאינו מצוי לידו בשחרית וערבית ומ״מ ראוי לאביו לחנכו לקרוא קריאת שמע בברכותיה בזמנה כל שהגיע לגיל שש שנים ויודע למי מברכים. וכל שיודע לדבר אביו מלמדו פסוק שמע ישראל אפילו שלא בזמן קריאת שמע.

שאלה קמא - קרא ק״ש בבית הקברות האם יצא.

תשובה: בתוך ד׳ אמות של הקברים לא יצא. מחוץ לד׳ אמות אף על פי שאסור לקרוא קריאת שמע לכתחילה, בדיעבד לא צריך לחזור על קריאת שמע.

כתב מרן (סעיף ז׳) אסור לקרות קריאת שמע תוך ארבע אמות של מת, או בבית הקברות, ואם קרא לא יצא. ע״כ. וכתב בהלכה ברורה (אות ב׳) שחוזר וקורא קריאת שמע, ואפילו היה הדבר בשוגג, אבל אינו חוזר ומתפלל. וכן אינו חוזר ומברך ברכות קריאת שמע, ושאר ברכות שבירך. ומכל מקום אם קרא קריאת שמע בתוך בית הקברות מחוץ לארבע אמות של הקברים, אף על פי שלכתחילה אסור לקרוא שם קריאת שמע, וכנ״ל, בדיעבד אינו צריך לחזור ולקרוא קריאת שמע.

שאלה קמב - התחילו מסע הלוויה, והגיע זמן קריאת שמע, האם מפסיקים כדי לקרות.

תשובה: הצריכים לשאת את המיטה אין מפסיקים ואפילו יעבור הזמן. ואלו שלא צריכים מפסיקים ואפילו שיש שהות.

כתב מרן (סעיף ב׳) אין מוציאין את המת סמוך לקריאת שמע שאין שהות להוציאו ולקברו קודם שיגיע זמן קריאת שמע, ואם התחילו להוציאו אין מפסיקין כדי לקרות. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק ח׳) אין מפסיקין, פירוש העם הצריכים לשאת המיטה, אפילו אם יעבור על ידי זה זמן קריאת שמע, דקבורת מתים דבר תורה. אבל אלו שאין למיטה צורך בהם חייבים לקרות תיכף, אף על פי שיש עדיין שהות. ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה (אות ג׳).

שאלה קמג - היה בשרו נוגע בבשר חבירו, האם מותר לקרוא קריאת שמע.

תשובה: אסור לקרוא קריאת שמע עד שיניח בגד שיפסיק ביניהם ממותניהם ולמטה ואז יש להקל.

כתב מרן (סעיף א׳) שנים שהיו ישנים בטלית אחת, ובשר שניהם נוגעים זה בזה, לא יקרא קריאת שמע אלא אם כן היתה טלית מפסקת ביניהם ממותניהם ולמטה. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק ד׳) אבל ממותניהם ולמעלה אפילו בשרם נוגע זה בזה לא אתי לידי הרהור. ע״כ. ובביאור הלכה נסתפק אם בעינן שיהא חוצץ עד סוף גופם, או אולי אפילו הטלית קצר ולמטה ברגליהם נוגעים זה בזה שרי, ונשאר בצ״ע. ובהלכה ברורה (אות א׳) כתב, שנים שהיו שוכבים במיטה כשהם ערומים, ובשר שניהם נוגע זה בזה, אסורים לקרוא קריאת שמע אפילו אם יחזירו פניהם זה מזה, אלא צריכים להניח בגד שיפסיק ביניהם ממותניהם ולמטה, ואז יש להקל אפילו כשהם שוכבים פנים כנגד פנים. ואם אין בשר שניהם נוגע זה בזה, אם מחזירים פניהם זה מזה מותרים לקרוא קריאת שמע, ואם פניהם זה כלפי זה אינם רשאים לקרוא קריאת שמע.

שאלה קמד - האם מותר לברך במים צלולים ערום ללא כיסוי בגד.

תשובה: אם לבו בתוך המים יפסיק בבגד בין לבו לערוה, או יחבק גופו בזרועותיו ומותר. ואם לבו חוץ למים מותר לברך אפילו בלא חציצה. וכל זה כשאין מסתכל בערוה, וכן במקוה שהוא תמיד צונן או נהר אבל במקואות שלנו שהם חמים ומזוהמים אסור לברך.

אבל כתב מרן (סעי׳ ב׳) הרוחץ ערום במים צלולים ורוצה לשתות, יכסה בבגד ממטה ללבו כדי שלא יהיה לבו רואה את הערוה כשיברך, ודוקא בבגד, אבל בידים לא הוי כיסוי. ואם היו המים עכורים שאין איבריו נראים בהם מותר לקרות והוא בתוכן, והוא שלא יהא ריחן רע. ע״כ. וכתב הרמ״א ואם אין לבו בתוך המים רק למעלה מן המים, אף בצלולים שרי. ע״כ. עוד כתב מרן (בסעי׳ ג׳) אם האדם מחבק גופו בזרועותיו, דיינינן ליה כהפסקה. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק ידׄ) שמחבק גופו חשיב כהפסקה, פירוש אם עומד במים צלולים ולבו ג״כ תוך המים וצריך להפסיק בין לבו וערותו די בזה להפסיק, אע״ג דכיסוי בעלמא בידיו מבואר בסעי׳ ב׳ דלא מהני, זה עדיף טפי, והטעם, כיון שאין דרכן של בני אדם לחבק עצמן כך, והוא עושה כן מקרי הפסקה אף דהוא חד גוף, וכן הסכימו האחרונים דלא כמהר״ם טיוולו ופר״ח דמחמירין בזה. וכשהוא הולך בחלוק ללא מכנסיים והוא מדביק בידיו על חלוקו על הלב, או מתחת לבו, כדי להפסיק בין לבו לערוה גם לדידו שרי. ע״כ. וכל זה במקוה שהוא תמיד צונן ואין מחממים בו את המים כלל, וכן הטובל בנהר וכיוצא בזה, אבל הטובל במקוה טהרה בבית הטבילה, אסור לו להרהר בכוונות בשעת הטבילה, במקואות שלנו שהם חמים. וכל שכן שאסור לו לברך שם, משום דנפישא זוהמיה שאסור אפילו להרהר שם כדין בית הכסא. כ״כ בהליכות עולם חלק א׳ (עמוד קיטׄ). ובקיצוש״ע ילקו״י (אות אׄ) וכ״כ בהלכה ברורה (אות הׄ- וׄ).

שאלה קמה - היה לבוש רק במכנסיים האם מותר לקרוא ק״ש ולהתפלל.

תשובה: מן הדין מותר לקרוא קריאת שמע ולברך ואינו רשאי להניח תפילין ולהתפלל וכתחילה יש להחמיר גם בקריאת שמע שיהיה לבו מכוסה.

כתב מרן (סעי׳ וׄ) היתה טליתו חגורה על מתניו לכסותו ממתניו ולמטה, אף על פי שממתניו ולמעלה הוא ערום, מותר לקרות קריאת שמע, אבל להתפלל אסור עד שיכסה לבו. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק כאׄ) ממתניו ולמטה, רצונו לומר אפילו רק עד למטה מערותו, דבזה די מדינא לקריאת שמע, אבל לתפלה צריך שיהיה מכוסה כל גופו. עוד כתב (ס״ק כבׄ) שכל זה במקום הדחק, דאם לאו הכי אין נכון לכתחילה לעשות כן אפילו באיזה ברכה, וכל שכן בקריאת שמע. ע״כ. וכתב בהגהות איש מצליח מיהו בדיעבד אם התפלל כך ולא כסה את לבו, יצא. וכמו שכתב מרן בר״ס צאׄ (כה״ח). ע״כ. וכתב בהלכה ברורה (אות טׄ) היה לבוש במכנסיים, אף על פי שממתניו ולמעלה הוא ערום, ולבו מגולה, מותר מן הדין לקרוא קריאת שמע ולברך, אבל אינו רשאי להתפלל עד שיכסה כל גופו מפני שצריך לעמוד בתפלה מתוך אימה ויראה, כעומד לפני המלך. וכן אינו רשאי להניח תפילין כשלבו מגולה. ואף לענין קריאת שמע יש להחמיר לכתחילה שיהא לבו מכוסה.

שאלה קמו - האם שייך בפאה נוכרית דין ״שער באשה ערוה״ לענין לברך כנגדה.

תשובה: מותר לברך כנגדה.

כתב מרן (סעי׳ ב׳) שער של אשה שדרכה לכסותו אסור לקרות כנגדו. (הגה אפילו אשתו). אבל בתולות שדרכן לילך פרועות הראש מותר. ע״כ. וכתב הרמ״א והוא הדין השערות של נשים שרגילין לצאת מחוץ לצמתן, וכ״ש שער נוכרית אפילו דרכה לכסות. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק טו׳) שער נכרית, קרי נכרית להשער שנחתך ואינו דבוק לבשרה, וסבירא ליה דעל זה לא אמרו חז״ל שער באשה ערוה. וגם מותר לגלותה ואין בה משום פריעת הראש. ויש חולקים ואומרים דאף בפאה נכרית שייך שער באשה ערוה, ואיסור פריעת הראש. וכתב הפרי מגדים דבמדינות שיוצאין הנשים בפאה נכרית מגולה יש להם לסמוך על השלחן ערוך. ומשמע מיניה שם דאפילו שער של עצמה שנחתך ואחר כך חברה לראשה גם כן יש להקל. ובספר מגן גיבורים החמיר בזה עיי״ש. וכתב עוד שם דאם אין מנהג המקום שילכו הנשים בפאה נכרית בודאי הדין עם המחמירים בזה משום מראית העין, עיי״ש. ע״כ. וכתב בהגהות איש מצליח, עיין בסוף ספר קול סיני, ובשו״ת יביע אומר חלק ה׳ בשם הרב מר וקציעה ועוד אחרונים, שגם הרמ״א אוסר לצאת לרה״ר בפאה נכרית ורק בבית לפני בעלה קאמר שאין בה משום שער באשה ערוה לענין קריאת שמע, ולכן לא הביא הרמ״א דין זה באה״ע סימן כא׳. וכך פסק בילקו״י עמוד קכה׳ לאסור פאה נכרית. וידוע דרובא דרובא חכמי ספרד ואשכנז אוסרים, ואכמ״ל. ובהליכות עולם (עמוד קכב׳) כתב אשה נשואה שעל פי הדין חייבת לכסות ראשה, אסור לקרוא קריאת שמע ולברך כנגדה כשהיא נמצאת בביתה בראש מגולה, מפני ששער באשה ערוה, ואפילו היא אשתו. ואם לובשת פאה נכרית לראשה, אף על פי שמן הדין אסור לאשה נשואה לצאת לרה״ר בפאה נכרית, מכל מקום בבית מותר לקרוא קריאת שמע ולברך כנגדה. ואשה נשואה שרגילה תמיד ללכת בגילוי ראש ברה״ר, אע״פ שהיא עוברת על דת, ועושה איסור מן התורה ובודאי שעתידה ליתן את הדין, מכל מקום אין איסור לקרוא קריאת שמע ולברך כנגדה, שלענין זה דינה כדין הבתולות שהן רווקות שרגילות ללכת תמיד בגילוי הראש, שהלכה רווחת שמותר לקרוא קריאת שמע ולברך כנגדן, שכיון שרגילות הן בכך, אין לחוש להרהור. והוא הדין לאשה נשואה שרגילה לצאת בגילוי ראש לרשות הרבים. ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה (אות י׳ - יא׳).

שאלה קמז - האם מותר לקרוא ק״ש נגד ערוה בעששית.

תשובה: אסור. ובדיעבד אם קרא קריאת שמע כנגד ערוה בעששית יש להחמיר שיחזור ויקרא קריאת שמע ובתפילה יחזור בתנאי של נדבה.

כתב מרן (סעי׳ ה׳) ערוה בעששית ורואה אותה דרך דפנותיה אסור לקרות כנגדה דכתיב ״ולא יראה בך ערות דבר״, והא מתחזיא. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק כו׳) אסור לקרות, ואפילו היא בבית אחר ורואה אותה דרך עששית שבהחלון, לפי שבראיה תלה הכתוב. ואפילו בדיעבד צריך לחזור ולקרות. ע״כ. וכתב בהלכה ברורה (אות יט׳) ובדיעבד אם קרא קריאת שמע כנגד ערוה הנראית מעבר לזכוכית, יש להחמיר שיחזור ויקרא קריאת שמע. אבל אם בירך ברכות קריאת שמע או שאר ברכות כנגד ערוה הנראית מבעד לזכוכית, אינו חוזר, וספק ברכות להקל. ואם התפלל תפילת שמונה עשרה

כנגד ערוה הנראית מבעד לזכוכית, יחזור ויתפלל בתנאי של נדבה, ויאמר: אם אני חייב לחזור תהיה תפלה זו לחובת תפלה, ואם איני חייב לחזור תהיה תפלה זו תפילת נדבה.

שו"ע	סימן	עו'

שאלה קמח - צואה בעששית האם מותר לקרות כנגדה

תשובה: מותר. ואם יש ריח רע ירחיק ד' אמות ממקום שפסק הריח ובדיעבד אם קרא בתוך ד' אמות ממקום שפסק הריח ולא היה ריח רע כלל יצא ידי חובה ונכון להחמיר לחזור שוב על קריאת שמע.

כתב מרן (סעי' א') צואה בעששית מותר לקרות כנגדה אע"פ שרואה אותה דרך דפנותיה, משום דבכסוי תלה רחמנא דכתיב "וכסית את צאתך" והא מתכסיא. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ג') ואם מגיע לו ריח רע אסור. ואפילו למ"ד בסימן ע"ט ס"ב דהפסקה מועלת לריח רע, דוקא מחיצה שהוא רשות בפני עצמו אבל כפיית כלי לא, ומ"מ אין צריך בזה ד' אמות ממקום שכלה הריח אלא כל זמן שאין מגיע אליו סגי, כ"כ הפמ"ג בסימן זה, אבל בסימן ע"ט במ"ז נשאר בצ"ע ועיין בסימן ע"ט בבה"ל. ע"כ. וכתב בהגהות איש מצליח, והיכא דאפשר יש להחמיר ולהרחיק ד' אמות ממקום שכלה הריח. (כה"ח סי' ע"ט אות א'). ע"כ. ובהלכה ברורה סימן עט' (אות ג') כתב, וריח רע שיש לו עיקר היינו כגון צואת אדם שיוצא ממנה ריח רע, בין שהיא גלויה ובין שהיא מכוסה בכלי. עוד כתב (אות ד'), מקום שיש בו ריח רע שיש לו עיקר, אסור לקרוא קריאת שמע או לומר דברים שבקדושה עד שירחיק ארבע אמות ממקום שפסק בו הריח. ובדיעבד אם קרא קריאת שמע או התפלל כשהוא בתוך ארבע אמות ממקום שפסק הריח, ובאותו מקום לא היה ריח רע כלל, יצא ידי חובה. ומכל מקום נכון להחמיר לענין קריאת שמע שהיא מן התורה, שיחזור ויקרא.

שו"ע	סימן	עז'

שאלה קמט - האם מותר לקרוא ק"ש כנגד מי רגלים שע"ג הקרקע.

תשובה: מהתורה מותר וחכמים אסרו. ואם רוצה לקרוא ישפוך עליהם רביעית מים, ולכתחילה יש להחמיר להטיל רביעית בבת אחת ובדיעבד אם שפך לסירוגין וקרא קריאת שמע כנגדן יצא. ואם המי רגליים מסריחין אסור לקרוא כנגדן מהתורה וירבה עליהם מים עד שיבטל הסירחון.

כתב מרן (סעיף א') אסור לקרות כנגד מי רגלים עד שיטיל לתוכן רביעית מים ואז מותר, ולא שנא ע"ג קרקע ולא שנא בכלי ובלבד שלא יהא עביט המיוחד להם, לא שנא היו הם בכלי תחילה ונותן עליהם מים לא שנא היו המים בכלי תחילה. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ב') עד שיטיל לתוכן רביעית מים לפי שמן התורה אין אסור לקרות רק כנגד עמוד של קילוח בלבד ואחר שנפל על הארץ אין

איסורו רק מדברי סופרים וכנ״ל בסוף סי׳ ע״ו, לכן הקילו חז״ל שיכול לבטלן ע״י רביעית מים ואפי׳ היו המי רגלים מרובים, ולפ״ז אינו מועיל הרביעית מים אלא דוקא כשאין מסריחין, אבל אם ידוע שהן מסריחין דאז אסור מדאורייתא לקרות נגדם, אין מועיל רביעית אלא צריך שירבה עליהן מים לבטל הסירחון. וכתב עוד (ס״ק ג׳) רביעית מים, יש אומרים דבעינן דוקא בבת אחת דאי לאו הכי, קמא קמא בטיל. ע״כ. וכתב בהגהות איש מצליח ויש חולקים, וע״כ לכתחילה יש להחמיר ולהטיל רביעית בבת אחת, ובדיעבד אם הטיל בסירוגין מותר לקרות כנגדן (כה״ח אות ג׳). ע״כ. ובהלכה ברורה (אות ד׳) כתב, שלכתחילה צריך שיתן כל המים בבת אחת. ומכל מקום כשאי אפשר בענין אחר, וכגון שכבר שפך עליהם המים ולא נתנם בבת אחת, ואין לו עוד מים לשפוך עליהם, יש להקל לקרוא קריאת שמע כנגדם. וכן אפילו אם יש לו מים אחרים, בדיעבד אם קרא קריאת שמע כנגדם אין צריך לחזור ולקרוא קריאת שמע. ע״כ. וכתב בהליכות עולם חלק א׳ (עמ׳ קכו׳) אסור לקרות ק״ש כנגד מי רגלים. מ״מ אין איסור מן התורה אלא בשעה שיוצאין המי רגלים מן האדם, אבל אחר שנפלו על הארץ, או לתוך כלי, אינו אסור אלא מדרבנן. ולכן אם יש מים על הארץ, ואינו יודע אם הם מי רגלים או משקה אחר, כיון שאינו יכול לבדוק הדבר, יש להקל לקרות ק״ש כנגדם, שספיקא דרבנן לקולא. ואפילו במקום שמצויים שם תינוקות יש להקל בזה. ומי רגלים שהטיל לתוכם רביעית מים, מותר לקרוא ק״ש כנגדם. ואפילו יש ספק אם הטילו לתוכם רביעית מים, אין צריך להחמיר ולחזור ולהטיל לתוכם רביעית מים, שספיקא דרבנן לקולא. ע״כ. עוד כתב מרן בסי׳ פב׳ (סעי׳ ב׳) מי רגלים שנבלעו בקרקע אם היו מרטיבין היד אסור לקרות כנגדן. וכתב הרמ״א ויש אומרים דאינו אסור רק בטופח על מנת להטפיח ויש לסמוך על זה. ע״כ. וכתב בהגהות איש מצליח, והל״ח (פ״ג דברכות אות קמח׳) כתב שבדפוס קראקה שס״ז, נדפס בשלחן ערוך בלשון המחבר (מרן) ויש אומרים וכו׳ ויש לסמוך על זה .ע״כ. וכן ראינו בצילום שלחן ערוך דפוס שנ״ד (הנדפס בספר אוצר השו״ת). ושמע מינה שדעת מרן להקל. וכן פסק בבן איש חי (פרשת בא אות יט׳). אמנם הכה״ח (אות ד׳) סיים שלכתחילה יש להחמיר כסברא ראשונה. ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה סימן פב׳ (אות ג׳) מי רגלים שנבלעו בקרקע, אם כשיגע בהם תהא ידו נרטבת, אפילו אין בהם טופח על מנת להטפיח (דהיינו שאם מניח ידו עליהם יש לחות על ידו באופן שאם יניחנה על דבר אחר תהיה לחות על אותו דבר), אין לקרוא קריאת שמע כנגדם מלפניו כשיעור מלוא עיניו, ומאחריו או מן הצדדים ארבע אמות ממקום שכלה הריח. ולמנהג האשכנזים יש להקל כל שאין במי רגלים כשיעור טופח על מנת להטפיח. ואף למנהג הספרדים יש להקל בזה בשעת הדחק כשאי אפשר בענין אחר. ע״כ. וכתב שם המ״ב (ס״ק ד׳) ומ״מ כיון שאינם בעין רק שבלועין בקרקע או בבגד, אין צריך לשפוך עליהן רביעית לכו״ע, אלא די שיביא עליהן רק מעט מן המעט מים שאין בהם גם כן רק טופח על מנת להטפיח ושרי. ועיין לעיל בסימן עז׳ במ״ב.

שאלה קנ - היה קורא או מתפלל, והתחילו מי רגליו שותתין, האם פוסק.

תשובה: פוסק עד שיכלו המים וחוזר לקרוא. ואם נפלו מי רגליים על הארץ מרחיק ד׳ אמות. ואם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש. ואם בגדו העליון נתלכלך לענין קריאת שמע יחליף את בגדו העליון או יכסה המקום המלוכלך בבגד אחר. ולענין תפילה מתפלל כדרכו אחר השתיתה.

כתב מרן (סעי׳ א׳) היה קורא והתחילו מי רגליו שותתין על ברכיו, פוסק עד שיכלו המים, וחוזר לקרות, אפילו אם נפלו על בגדיו ויש בהם טופח על מנת להטפיח, כיון שהם מכוסים בבגדו. ואם נפלו מי רגלים בארץ, מרחיק מהם ד׳ אמות. הגה: או כשיעור שיתבאר לקמן סי׳ פ״ב או ממתין עד שיבלעו בקרקע (הר״י פ״ב דברכות). ע״כ. ואפילו שהה כדי לגמור את כולה, אינו צריך לחזור אלא למקום שפסק. הגה: וי״א דאם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש, וכן עיקר, וכמו שכתבתי לעיל סי׳ ס״ה, ומשערין לפי הקורא. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק ג׳) בבגדו - ר״ל שהבגד העליון לא נתלכלך ואם גם הוא נתלכלך, בק״ש ושאר דברי קדושה צריך לילך ולהסיר בגדיו או עכ״פ לכסות המקום המלוכלך בבגד אחר. אך לענין תפלה שא״א לו להפסיק ולעסוק בזה מתפלל כדרכו אחר השתיתה,

כיון דאיסור מי רגלים אינו אלא מדרבנן וכבר הוא עומד בתפלה לא גזרו. ע״כ. ולענין חולה שנזקק לקטטר כתב בקיצוש״ע ילקו״י (אות ט׳) חולה שנזקק לקטטר, שדרכו נוטפים מי רגליו לתוך שקית או כלי זכוכית, מותר לו לקרות קריאת שמע ולהתפלל ולברך, וכן ללבוש טלית ותפילין ולהתפלל עימהם, ובלבד שיהיו בגדיו העליונים נקיים, ולא יהיה שם ריח רע כלל. ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה (אות ב׳) וכתב, ואם מרגיש שיוצאים ממנו מי רגלים, יפסיק עד שיכלו המי רגלים לצאת ממנו, ואחר כך ימשיך. ואם אינו מרגיש כלל ביציאת המי רגלים מגופו, רשאי לקרוא קריאת שמע ולהתפלל, ואינו צריך לבדוק בכל פעם אם יוצאים ממנו מי רגלים.

שאלה קנא - היתה צואה לפניו בלילה או שהוא סומא כמה צריך להרחיק.

תשובה: מלפניו צריך להרחיק עד מקום שאינו יכול לראות ביום. וסומא משער בכמלוא עיניו של אדם בינוני. ומאחוריו וצידו מרחיק ד׳ אמות ממקום שכלה הריח ועדיף שיפנה אליה את גבו.

כתב מרן (סעי׳ א׳) היתה צואת אדם מאחריו, צריך להרחיק ד׳ אמות ממקום שכלה הריח. אפילו אם יש לו חולי שאינו מריח, צריך להרחיק ד׳ אמות ממקום שיכלה הריח למי שמריח. ומלפניו, צריך להרחיק מלא עיניו, אפילו בלילה שאינו רואה אותה, צריך להרחיק עד מקום שאינו יכול לראות ביום. ואם הוא מצדו, דינו כמלאחריו. ע״כ. וכתב הביאור הלכה על מה שכתב הרמ״א שהוא הדין בסומא, - פשוט דסומא צריך לשער בכמלוא עיניו דאדם בינוני. ושאר אנשים בלילה שאינו רואה לכאורה צריך כל אחד לשער לפי ראייתו של יום אם יש לו ראייה גדולה או קטנה ועיין. ע״כ. וכתב בהליכות עולם חלק א׳ (עמוד קכד׳) אסור לקרוא קריאת שמע ולברך או ללמוד תורה במקום שיש שם צואת אדם, משום שנאמר ״והיה מחניך קדוש״. ואפילו אינם בבית הכסא, אלא ברה״ר או בשדה, אסור. (דבבית הכסא אסור אפילו אין שם צואה). ואם עבר וקרא קריאת שמע ובירך במקום שיש שם צואה, לא יצא ידי חובה, וחייב לחזור ולקרוא קריאת שמע ולברך. ואם היתה הצואה מלפניו, צריך להתרחק ממנה כמלא עיניו, דהיינו שיתרחק ממנה באופן שלא יוכל לראותה. ואם לא עשה כן, צריך לחזור ולקרוא קריאת שמע. ואם היתה מאחוריו, ואין ריח מן הצואה, יתרחק ממנה ארבע אמות, ויקרא קריאת שמע ויתפלל. ואם יש ריח מן הצואה, יתרחק ארבע אמות ממקום שכלה הריח. ואם היתה הצואה מן הצדדים, אם אינה נראית ממש, והוא רחוק ממנה ארבע אמות, רשאי להקל ואפילו בצדדים שלפניו. מכל מקום אם יכול להפנות גבו אל המקום שהצואה נמצאת שם, עדיף שיעשה כן. ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה (אות א׳) וכתב, ואף מי שהוא קצר רואי, ומחמת כן אינו רואה את הצואה, אסור בכל הנ״ל כל שראייתו רגילה יכול לראותה. אולם מי שראייתו טובה ביותר, ורואה למרחוק יותר משאר בני אדם, יש לו לשער לפי ראיית עצמו, ולא לפי ראיית שאר בני אדם. עוד כתב (אות ב׳), היתה הצואה לא מלפניו ולא מלאחריו אלא מן הצד מחוץ לארבע אמות, אם אפשר הדבר לא יקרא קריאת שמע או יתפלל או יברך עד שיפנה לאחריו ממש, ואם אי אפשר, רשאי לקרוא קריאת שמע או להתפלל או לברך. ואפילו לא היתה מן הצד ממש, אלא מעט באלכסון מן הצד, וכשמטה ראשו יכול לראותה, יש להקל כל שאי אפשר בענין אחר. ומ״מ אם נמצאת באלכסון מלפניו באופן שיכול לראותה גם בלא שיטה ראשו, דינה כאילו היא מלפניו ממש, ואסור לקרוא קריאת שמע או להתפלל או לברך עד שיפנה גופו ממנה.

שאלה קנב - היה עומד בביתו ורואה צואה דרך החלון ואין מגיע לו ריח רע האם מותר לקרוא.

תשובה: יש להחמיר ולא לקרוא, ואפילו בדיעבד אם קרא קריאת שמע או התפלל כשהיתה הצואה ברשות אחרת והוא רואה אותה יחזור ויקרא. ובתפילה יחזור בתנאי של נדבה. ואם עוצם עיניו או מחזיר פניו או בלילה יש להקל לקרוא אף לכתחילה. אכן אם החלון סגור מותר לקרוא, וכל זה כשאין מגיע לו ריח רע.

כתב מרן (סעי' ב') היתה במקום גבוה עשרה טפחים או נמוך עשרה, או שהיתה בבית אחד והוא בבית אחר, אפי' הפתח פתוח ויושב בצדה ורואה אותה, אם אין לה ריח יכול לקרות, דכיון שהיא ברשות אחרת קרינן ביה שפיר: והיה מחניך קדוש (דברים כג, טו) להרא"ש, אבל להרשב"א דוקא כשאינו רואה אותה. ואם יש לה ריח, לא מהני הפסקה ולא שינוי רשות. ויש אומרים דכי היכי דהפסקה מועלת לצואה עצמה, ה"נ מועלת לריח רע שלה. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק יד') דוקא כשאינו רואה אותה, טעמו דס"ל דקרא דולא יראה קאי ג"כ אאיסור צואה האמור בתחילת המקרא. ואם הוא רואה אותה דרך חלון של זכוכית לכו"ע שרי וכדלעיל בריש סימן ע"ו ע"ש. ואם מעצים עיניו או בלילה י"א דשרי בזה לכו"ע כיון שהוא ברשות אחר ויש אוסרין ובשעת הדחק שאינו יכול להחזיר פניו יש לסמוך ע"ד המקילין אולם בשאינו יכול לראות הצואה מחמת גובהו או עומקו לכו"ע שרי בזה. ע"כ. וכתב בהגהות איש מצליח, ובכה"ח (אות יח') כתב שיש להחמיר גם בעוצם עיניו או בלילה ע"ש. ונ"ל דבשעת הצורך יש להקל, דמלבד שיש חולקין מעיקר הדין, בלאו הכי יש כאן ס"ס וכמו שרמז המ"ב בבה"ל דשמא כהרא"ש ושמא כדעת מרן (בס"ס עד') שמקיל בעוצם עיניו, ושם ביארנו שיש עוד פוסקים המסכימים למרן, וגם במחלוקת הרא"ש והרשב"א עיין להכה"ח (אות טו"ב) שדעת מרן כהרא"ש ורק לכתחילה חושש להרשב"א ע"ש ובביאור הלכה (ד"ה אבל). ע"כ. ובהלכה ברורה (אות ז') כתב היתה צואה במקום גבוה עשרה טפחים, או במקום נמוך עשרה טפחים או שהיתה בחדר אחד והוא נמצא בחדר אחר והפתח פתוח ביניהם, אפילו אין שם דלת, רשאי לקרוא קריאת שמע או להתפלל או לברך או לומר דברי תורה, ואפילו כשהצואה נמצאת בסמוך לו בתוך ארבע אמותיו, שהרי הצואה נמצאת ברשות אחרת. וכשהיתה במקום גבוה או נמוך עשרה טפחים, אין להקל אלא כשהיה אותו מקום רחב ארבעה טפחים על ארבעה טפחים. ואין להקל כשהצואה ברשות אחרת אלא כשאינו רואה אותה, וכגון שיושב מאחרי הפתח, אבל אם רואה אותה יש להחמיר. ובדיעבד אם קרא קריאת שמע או התפלל או בירך כשהיתה הצואה ברשות אחרת והוא רואה אותה, אם היה הדבר בקריאת שמע, יחזור ויקרא. ולענין תפלה יחזור ויתפלל בתנאי של נדבה, ויאמר אם אני חייב להתפלל תהא תפלה זו לשם חובה, ואם לאו תהא תפילת נדבה. ולענין שאר ברכות אינו חוזר ומברך, וכלל גדול בידינו שספק ברכות להקל. ואם היתה הצואה ברשות אחרת במקום שיכול לראותה, ועצם עיניו או החזיר פניו ממנה, או שהיה הדבר בלילה, יש להקל לקרוא קריאת שמע או להתפלל או לברך. עוד כתב (באות ח') כל האמור לעיל בסעיף הקודם, שיש להקל לקרוא קריאת שמע או להתפלל או לברך כשיש צואה ברשות אחרת אף על פי שסמוכה לו כל שאינו רואה אותה, אינו אלא כשאין ריח רע באותו מקום שנמצא שם, אבל אם יש שם ריח רע יש לאסור. ויש אומרים שבזה אין צריך להרחיק ארבע אמות ממקום שכלה הריח, וכל שאין הריח רע מגיע אליו יש להקל. ויש אומרים שאף בזה צריך להרחיק ארבע אמות ממקום שכלה הריח, וכדין ריח רע שיש לו עיקר הנ"ל בסעי' ג'. והמקל בזה במקום הצורך יש לו על מה שיסמוך.

שאלה קנג - אשפה מגולה שריחה רע, כמה מרחיק מלפניו.

תשובה: מרחיק מלפניה כמלוא עיניו.

כתב מרן (סעי׳ ח׳) אסור לקרות כנגד אשפה שריחה רע. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק כט׳) ודינה לכל דבר כצואת אדם וע״כ צריך להרחיק מלפניה כמלוא עיניו ואפילו אם ידוע לו שאין בה צואה ומי רגלים, והוא מן התורה. זה הכלל כל ריח רע הבא מדבר המסריח כיוצא באלו שנתפרשו שיש לו עיקר מרחיקין ממנה כדין צואת אדם דבכלל והיה מחניך קדוש הם כלומר שאם מגיע אליו הריח רע אין מחנהו קדוש ואסור לקרות [לבוש]. ע״כ. וכתב בקיצוש״ע ילקו״י (אות ד׳), פח אשפה הנמצא ברחובות, בימי הקיץ שיש בו ריח רע, אין לו לברך או ללמוד קרוב אליו. אך בימי החורף, או בזמן שאין נודף ממנו ריח רע יש מקילים לברך ברכות השחר או ללמוד כנגד הפח. אבל אם הפח עשוי ממתכת או מפלסטיק, ויש חשש שהפסולת אכלה מגופו, שאז דינו כגרף של רעי. ואסור לקרות קריאת שמע או שאר דברים שבקדושה כנגדו, אפילו אם אין נודף ממנו ריח רע. אבל אם לא נבלעה הפסולת בפח, כפי שהדבר מצוי כיום ברוב ככל פחי האשפה המצויים, אם אין יוצא ממנו ריח רע, מותר לקרות כנגדו. ויש מחמירים בזה בכל אופן. ולכן טוב שיעקור לצד השני של הדרך באופן שפח האשפה לא יהיה כנגדו בשעה שמברך או מתפלל בדרך. ע״כ. ובהלכה ברורה (אות יח׳) כתב , אסור לקרוא קריאת שמע כנגד אשפה שריחה רע, ואפילו יודע שאין בה צואה. ואיסור זה, וכן האיסור לקרוא קריאת שמע ולהתפלל ולברך כנגד צואת בהמות או נבילה שיש בהם ריח רע, הוא מן התורה.

שאלה קנד - האם מותר ללמוד או לקרוא ק״ש או לברך כשיוצא ממנו או מחבירו ריח רע.

תשובה: יצא ממנו ריח רע אסור ללמוד או לקרוא קריאת שמע ולברך עד שיכלה הריח. ואם יצא מחבירו מותר ללמוד, ואסור לברך ולקרוא קריאת שמע אלא ירחיק עד מקום שאין ריח. ובדיעבד אם קרא או התפלל או בירך כנגד ריח רע שאין לו עיקר יצא ידי חובה וטוב להחמיר לחזור על קריאת שמע.

כתב מרן (סעי׳ ט׳), יצא ממנו ריח מלמטה, אסור בדברי תורה עד שיכלה הריח, ואם יצא מחבירו, מותר בדברי תורה משום דאי אפשר, שהתלמידים קצתם גורסים וקצתם ישנים ומפיחים בתוך השינה. אבל לקרות קריאת שמע, אסור עד שיכלה הריח. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק לא׳ ולב׳), לקרות ק״ש או לברך שום ברכה אסור, דאפשר לצאת לחוץ ולקרות. וכתב הא״ר דאם הוא רוצה יכול להרחיק למקום שלא נשמע שם הריח ודי וא״צ ד״א. ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה (אות יט׳) וכתב, ובדיעבד אם קרא קריאת שמע או התפלל או בירך כנגד ריח רע שאין לו עיקר, יצא ידי חובה, ואינו צריך לחזור ולקרוא קריאת שמע או להתפלל או לברך. ומכל מקום טוב להחמיר לענין קריאת שמע שיחזור ויקרא. ומי שמחמת חולי אינו מריח כלל, רשאי לקרוא קריאת שמע כנגד ריח רע שאין לו עיקר.

שאלה קנה - מי שיש לו חולי שמטפטף תמיד מי רגלים, האם מותר להתפלל.

תשובה: מותר, וצריך שבגדיו העליונים יהיו נקיים ולא יהיה שם ריח רע כלל. ובשעה שמרגיש שיוצאים ממנו המי רגלים יפסיק, ואחר כך ימשיך.

כתב מרן (סעי׳ א׳), מי שברי לו שאינו יכול לעמוד על עצמו מלהפיח עד שיגמור ק״ש ותפלה, מוטב שיעבור זמן ק״ש ותפלה ולא יתפלל, ממה שיתפלל בלא גוף נקי, ואם עבר זמן תפלה, אנוס הוא ומתפלל מנחה שתים. ואם יראה לו שיכול לעמוד על עצמו בשעת קריאת שמע, יניח תפילין בין אהבה לקריאת שמע. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק ד׳), כתב רמ״א בתשובה סימן צ״ח מי שיש לו חולי שמטפטף תמיד מי רגלים לאונסו וא״כ לא יוכל להתפלל לעולם יש להתיר לעשות לו בגד סביב אברו והבגדים העליונים יהיו נקיים ויכנס לבהכ״נ ויתפלל ובשעת הטפת מי רגלים יפסיק ואח״כ יתפלל ודוקא שלא הוצרך לטפטף בשעה שמתחיל להתפלל ואע״פ שיודע שבתוך תפילתו יצטרך לטפטף וכו׳ ע״ש. ע״כ. וכתב בהגהות איש מצליח, חולה שנזקק לקטטר שדרכו נוטפים מי רגלים לתוך שקית מותר לו לקרוא קריאת שמע להתפלל ולברך, וכן רשאי ללבוש טלית ותפילין ולהתפלל עמהם, ובלבד שיהיו בגדיו העליונים נקיים ולא יהיה שם ריח רע כלל. (ילקוט יוסף עמוד קלב׳). ע״כ. ועיין עוד לעיל סימן עח׳ מ״ש בזה.

שאלה קנו - ממתי צריך להרחיק מצואת קטן או ממי רגליו.

תשובה: מן הדין מגיל שנה. ויש להחמיר אפילו בן יום אחד.

כתב מרן (סעי׳ א׳) קטן שהגיע לכלל שאחר כיוצא בו יכול לאכול כזית דגן בכדי שיוכל גדול לאכול אכילת פרס, מרחיקין מצואתו או ממימי רגליו. ע״כ. וכתב בהגהות איש מצליח ושיעור קטן זה כתב הגאון יעב״ץ בסידורו מגדל עז דהיינו כשנעשה בן שנה. והיינו מדינא, אבל לכתחילה יש להחמיר כמ״ש בסמוך (כה״ח אות ו׳). ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק ג׳) וכל זה מצד הדין אבל טוב וישר הוא להרחיקו מצואת קטן אפילו בן שמונה ימים. ע״כ. וכתב בהגהות איש מצליח ולאו דוקא בן שמונה ימים אפילו בן יום אחד, כה״ח אות א׳ וכ״פ הבא״ח (פרשת בא סעיף כג׳) שכן נוהגים. ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה (אות א׳). עוד כתב ויש אומרים שאין נכון הדבר לקרוא קריאת שמע כנגד ילד קטן שיש לחוש שאינו נקי.

שאלה קנז - צואה יבשה האם מותר לקרות כנגדה.

תשובה: מותר לקרוא כנגדה בתנאי שאם יזרקנה תהיה נפרכת ואין בה ריח רע.

כתב מרן (סעי׳ א׳) צואה יבשה כל כך שאם יזרקנה תתפרך הרי היא כעפר, ומותר לקרות כנגדה, והוא שלא יהיה בה ריח רע. ע״כ. וכתב הרמ״א ויש אומרים דלא הוי כעפר רק אם נפרכת ע״י גלילה בלא זריקה, וכן עיקר. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק א׳) תתפרך דוקא לפירוכין דקין אבל לשנים ושלושה

לא מהני. ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה (אות א׳). וכתב, ואפילו נפרכת לחתיכות קטנות אין להקל אלא כשאין ריח רע יוצא ממנה, אבל אם ריח רע יוצא ממנה, צריך להתרחק ממנה מלפניו כשעור מלוא עיניו, ומאחריו או מן הצדדים ארבע אמות ממקום שכלה הריח, שהרי הוא ריח רע שיש לו עיקר.

שאלה קנח - האם מותר לקרוא כנגד מושב בית הכסא העשוי לצורך הילדים שבבית.

תשובה: מותר, וטוב להיזהר שיכסנו בבגד בשעת קריאת שמע ודברי תורה אף על פי שאין בהם צואה, או שיוציאם מהחדר שמדברים בו דברי קדושה.

כתב מרן (סעי׳ ה׳) בני אדם שיש להם ספסל נקוב ונפנין עליו מותר לקרוא קריאת שמע כנגדו כיון שאין הצואה על הנקב וגם אין הגרף תחת הנקב ועוד שהנקב תמיד מכוסה בדף. ע״כ. וכתב הרמ״א וכל מי שקורא במקום שאין קורין חוזר וקורא. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק יג׳) ס״ל דאין לו דין בה״כ ישן דקי״ל דאסור לפניו במלוא עיניו אפילו פינו ממנו הצואה אלא רק דין בית שהזמינו לבה״כ המבואר בס״ב כיון שאין עליו צואה מעולם והגרף אין עומד תחתיו כ״א בעת הצורך אבל הרבה אחרונים חולקין עליו וס״ל דיש לו דין בה״כ ישן כיון שנפנין עליו וע״כ צריך ליזהר כשרוצה לקרות ק״ש ולהתפלל או לדבר איזה דברי קדושה שיוציא הכסא מהבית או שיעמידהו מלאחריו ד״א או שיכסה כל הכסא בבגד או בד״א ואפי׳ הוא נקי ואין בו ריח רע ואין הגרף עומד תחתיו ומכוסה למעלה הנקב בדף. וכן יש ליזהר באותן בתים שיש בתוכם כסאות קטנים נקובים לצורך הילדים שבבית שיהיו מכוסים בבגד בשעת ק״ש ודי״ת אע״פ שאין בהם צואה או שיוציאם מהחדר שמדבר שם דברי קדושה ובפרט כי הקטן רגיל ללכלך הכסא בעת שהוא נפנה ולכו״ע יש עליו שם בה״כ אף בעת שהוא נקי.

שאלה קנט - האם מותר להרהר בדברי תורה בבית האמצעי של בית המרחץ כשיש שם אנשים ערומים.

תשובה: מותר להרהר בדברי תורה.

כתב מרן מרחץ חדש שלא רחצו בו, מותר לקרות בו, ובישן, בבית החיצון שכל העומדין שם לבושים, מותר, ובאמצעי, שקצת העומדין שם לבושים וקצת ערומים, יש שם שאילת שלום אבל לא ק״ש ותפלה. הגה: ומותר להרהר שם בד״ת . ע״כ. ובפנימי, שכולם עומדים שם ערומים, אפילו שאלת שלום אסור. ע״כ. וכתב הרמ״א ואסור לענות אמן בבית המרחץ. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק ה׳) מותר להרהר בבית האמצעי ואפילו נגד אנשים ערומים דהרהור נגד ערוה אין איסור. ע״כ. וכ״כ בהליכות עולם חלק א׳ (עמוד קיח׳) מותר להרהר בדברי תורה כנגד ערוה אחרת, שנאמר ולא יהיה בך ערות ״דבר״, לשון דיבור, דיבור אסור הרהור מותר. ובית המרחץ שמתרחצים שם רבים, אסור להרהר בדברי תורה בתוך החדר הפנימי שבו מתרחצים, משום דנפיש זוהמיה. ע״כ. וכ״כ בקיצוש״ע ילקו״י

(אות א'). וכ"כ בהלכה ברורה (אות ג'). עוד כתב שם (באות ב') בחדר האמצעי אם אין שם באותה שעה בני אדם ערומים, מותר לקרוא בו קריאת שמע או להתפלל או לברך.

שו"ע	סימן	פה'

שאלה קס - האם מותר ללמוד ספר דקדוק בבית הכסא.

תשובה: אסור ללמוד.

כתב מרן (סעי' ב') אפי' להרהר בד"ת, אסור בבית הכסא ובבית המרחץ ובמקום הטנופת, והוא המקום שיש בו צואה ומי רגלים. (הגה: ואפי' הלכות המרחץ אסור ללמוד במרחץ). דברים של חול, מותר לאמרם שם בלשון הקודש. וכן הכנויים, כגון רחום, נאמן וכיוצא בהם, מותר לאמרם שם, אבל השמות שאינם נמחקין, אסור להזכירם שם. ואם נזדמן לו שם להפריש מדבר האסור, מפריש, ואפילו בלשון הקודש ובענייני קודש. וכתב המ"ב (ס"ק ה') וכן אסור לעיין בבה"כ במשקלי השמות והפעלים של לשון הקודש שאין דרך להגיע לידיעה רק ע"פ הכתובים ויבוא להרהר במקרא. ופשוט דמותר אדם להתבונן בבה"כ בגודל שפלותו ושבסופו יחזור כולו להיות עפר רימה ותולעה ואין נאה לו הגאוה. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות ב') ואסור לחשוב בבית הכסא ובית המרחץ בדקדוק התיבות והאותיות וצורת ביטויים בלשון הקודש, מפני שהדרך להבין את הדברים היא ע"י הפסוקים ויש לחוש שמא יבוא להרהר בהם וכן אסור לכתוב מכתב מליצה בלשון התלמוד והפוסקים.

שאלה קסא - האם מותר לדבר דברי חול בלשון הקודש בבית הכסא או בבית המרחץ.

תשובה: אין להקל כלל לדבר דברי חול בלשון הקודש בבית הכסא. אך לצורך גדול יש לו על מה שיסמוך. מותר לדבר דברי חול בחדר הפנימי של בית המרחץ ומדת חסידות להחמיר.

כתב מרן הנ"ל (סעי' ב') דברים של חול מותר לאמרם שם בלשון הקודש. ובמ"ב (ס"ק ט') כתב, ומדת חסידות הוא להחמיר. ע"כ. וברמ"א סימן ג' (סעי' א') כתב ולא ידבר שם ויסגור הדלת בעדו משום צניעות. ע"כ. וכתב שם המ"ב (בס"ק ד'), ואם הוא לצורך גדול אפשר דמותר לדבר כ"ז שאין נפנה עדיין אבל בעת שנפנה אף לצורך גדול אסור, ואם א"א לסגור הדלת ואיש אחר רוצה לכנוס ינחרו זה לזה ולא ידברו. רק הנשים כשהולכות לבית הכסא הקבוע לרבים כמו בהכ"ס שבשדה בימיהם, או בחצר בהכנ"ס במדינות אלו. התקינו חכמים שיהיו מספרות זו עם זו כדי שישמע קולן מבחוץ ולא יכנוס איש לשם ויתיחד עמהן [סנהדרין י"ט] ומשמע קצת שם דנכנסות ג"כ בשתים בבהכ"ס. ע"כ. ובהליכות עולם חלק א' (עמוד מ') כתב, הנמצא בבית הכסא, אינו רשאי לדבר עם חבירו הנמצא בחוץ, או להשיב לקריאה טלפונית. ומכל מקום כשיש חשש להפסד ממון, או חולי וכיוצא בזה, הרוצה להקל לדבר בבית הכסא שבזמנינו, או להשיב לקריאה טלפונית, יש לו על מה שיסמוך, אך יקצר בדבריו עד כמה שאפשר. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י סימן ג' (אות ג'). ובהלכה ברורה חלק א' (אות ד'). וכאן (אות ה') כתב, מותר לדבר דברי חול בלשון הקודש בתוך החדר הפנימי של בית המרחץ. ומדת חסידות שלא לדבר בלשון הקודש בבית המרחץ. (ומה שמשמע ממרן כאן שמותר לדבר דברי חול בבית הכסא, עיין ביביע אומר חלק ח סימן א שהביא רמב"ם בהלכות דעות

שכתב שאין לדבר כשהוא נפנה אפילו לצורך גדול. ואילו בהלכות קריאת שמע כתב כלשון מרן כאן שמותר לדבר. ותירץ שבהלכות קריאת שמע מדבר רק על איסור הזכרת שמות בבית הכסא, ובדברי חול אין איסור זה, אבל על כל פנים אסור מטעם צניעות).

שו"ע	סימן	פו'

שאלה קסב - ריח רע המגיע לתוך בית הכנסת מבחוץ, האם מותר להתפלל שם.

תשובה: ירחיקו את הריח רע, או יפזרו ריח טוב או עשן ואז מותר להתפלל.

כתב מרן (סעי' א') מים סרוחים או מי משרה ששורין בהם פשתן או קנבוס, צריך להרחיק מהם כמו מן הצואה. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק א') גינה שממשיכים לה מים סרוחים ורעים, והיא סמוכה לבית הכנסת, אף אם קדמה, בעל הגינה צריך להרחיק, דהוי מילתא דאיסורא. (ש"ת). ע"כ. וכתב בהליכות עולם (עמוד קכח'), אם יש ריח רע בבית הכנסת מחמת מי ביוב הסמוכים לשם, או מחמת בית הכסא, יפזרו מי ורדים או ישרפו ניירות או בגד בלוי, עד כדי שיגבר אותו ריח על הריח הרע, ואחר כך יכולים לקרוא קריאת שמע ולהתפלל. ומכל מקום דוקא בכיוצא בזה יש להקל, אבל מי שאינו מריח ריח רע מחמת שהוא מצונן, אינו רשאי להתפלל עד שירחיק למקום שאין בו ריח רע כלל אף למי שמריח. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות ח'). וכ"כ בהלכה ברורה סימן עט' (אות ה'). וכתב שם ומי שיש לו חוש ריח חזק ביותר, ויכול להריח גם כששאר בני אדם אינם מריחים, צריך להחמיר בזה ולהרחיק ארבע אמות ממקום שאינו מריח בעצמו.

שו"ע	סימן	פז'

שאלה קסג - גרף של חרס שכפאו על פיו האם חשוב כמכוסה.

תשובה: אינו חשוב כמכוסה. ושל מתכת מועיל כפיה.

כתב מרן (סעי' ב'), גרף ועביט של חרס או של עץ שכפאו על פיו, יש מתירין ויש אוסרין, והלכה כדברי האוסרים. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ח') יש אוסרים - דכיון שהזוהמא בלוע בתוכו הכלי גופא הוא כמו צואה ואסור עד שיכסהו אבל של מתכות אפילו אינו רחוץ מבפנים מהני כפיה דאין איסורו אלא מתוכו וכפיה חשוב כיסוי. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות ו').

שאלה קסד - האם מועילה שפיכת ט׳ קבין ע״י שעומד תחת המים במקלחת.

תשובה: מועילה שפיכת ט׳ קבין.

כתב מרן (סעי׳ א׳), כל הטמאים קורין בתורה וקורין ק״ש ומתפללין, חוץ מבעל קרי שהוציאו עזרא מכל הטמאים ואסרו בין בד״ת בין בק״ש ותפלה עד שיטבול, כדי שלא יהיו ת״ח מצויין אצל נשותיהן כתרנגולין. ואח״כ בטלו אותה תקנה, והעמידו הדבר על הדין, שאף בעל קרי מותר בד״ת ובקריאת שמע ובתפלה בלא טבילה ובלא רחיצה דתשעה קבין, וכן פשט המנהג. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק ד׳), ומ״מ יש אנשי מעשה שנוהגין בתקנה זו וטובלין א״ע לקריין ואם קשה עליהם הטבילה רוחצין א״ע בט׳ קבין. וכתבו האחרונים שארבעים סאה מים שאובים כשרים לטבילה זו וכן הט׳ קבין הוא ג״כ במים שאובים ואפילו משלשה כלים. ובאופן שלא יפסיק משפיכת כלי א׳ עד שיתחיל השני אבל יותר מג׳ כלים אין מצטרפין לשיעור ט׳ קבין. והנך ט׳ קבין צריך שישפוך עליו אבל לא לטבול בתוכם בין אם הם בכלי או בקרקע דכל שהוא דרך טבילה בעינן דוקא ארבעים סאה ובקרקע כשאר טבילות, ומ״מ אם נכנס חציו למקוה ולא הרכין ראשו לטבול חצי גופו אשר בחוץ רק שפכו עליו מלמעלה ט׳ קבין מועיל לטהר. כתב בספר מטה אפרים דבעת שפיכת הט׳ קבין על האדם יש לו לעמוד זקוף ושתי ידיו מונחים נגד לבו ולא ידחק אותם בחיבוק הרבה רק בריוח קצת כדי שיבואו המים גם שם ויזהיר לשופכים עליו שישפכו כנגד גופו ממש. ושיעור ט׳ קבין עיין בבה״ט שהוא שיעור ט״ו קווארט פוליש עיין בספר מטה אפרים הנ״ל שכתב דבקווארט שלנו צריך כ״ד קווארט לשפיכת ט״ק ובשעת הדחק שאין הכלים מחזיקין כ״כ יש להקל בי״ח קווארט. וכן יש ליזהר בכל זה אותם שנוהגים להטהר בער״ה ועיו״כ ע״י ט׳ קבין. כתב במ״א דאף הנוהג טבילה לקרי דוקא בריא או חולה ששימש מטתו אבל חולה שראה קרי לאונסו פטור מכלום ואין לו רק לרחוץ אותו מקום שלא יהיה מלוכלך מש״ז וכן בריא שראה מים חלוקים פטור מכלום דלא גזר עזרא ע״ז לענין ד״ת ותפלה ורק לענין תרומה טמא משום מים חלוקים. ע״כ. וכתב בהגהות איש מצליח, ומועילה שפיכת ט׳ קבין אף במקלחת, כיון שאין חיוב בטבילה זו מן הדין. (ילקו״י עמוד קלג׳). ע״כ. וכתב בהלכה ברורה (אות ב׳), ואם בא לרחוץ בתשעה קבין של מים במקום טבילה במקוה, על ידי פתיחת הברז של המקלחת על גופו רשאי לעשות כן, שהרי אין טבילה זו מן הדין אלא מדת חסידות בעלמא. ושיעור תשעה קבין מים, הוא קרוב לשנים עשר ליטר.

הלכות תפילה

שאלה קסה - ההולך להתפלל שחרית ופגע בחבירו בדרך האם מותר ליתן לו שלום.

תשובה: מעיקר הדין מותר ליתן לו שלום, אך טוב לומר בלשון אחר, בוקר טוב וכדומה.

כתב מרן (סעי׳ ב׳) כיון שהגיע זמן תפלה אסור לאדם להקדים לפתח חבירו ליתן לו שלום משום דשמו של הקב״ה שלום, אבל מותר לומר לו צפרא דמרי טב, ואפילו זה אינו מותר אלא כשהוצרך ללכת לראות איזה עסק אבל אם אינו הולך אלא להקביל פניו קודם תפלה אפילו זה הלשון אסור. וכן אסור לכרוע לו כשמשכים לפתחו, ויש אומרים דכריעה אסורה אפילו בלא משכים לפתחו. ואם התחיל לברך הברכות אין לחוש כל כך. ואם אינו משכים לפתחו אלא שפגע בו בדרך מותר ליתן לו שלום, ויש אומרים שאפילו במוצא חבירו בשוק לא יאמר לו אלא צפרא דמרי טב, כדי שיתן לב שהוא אסור להתעכב בדברים אחרים כלל עד שיתפלל. ע״כ. וכתב בקיצוש״ע ילקו״י (אות יד׳), כיון שהגיע עמוד השחר, אסור לו לאדם שיקדים לפתח חבירו ליתן לו שלום קודם התפלה, ואפילו הוא רבו, אבל מותר לומר לו צפרא דמרי טב. ואפילו זה אינו מותר אלא כשהוצרך ללכת לעסק מעסקיו או לשום ענין, אבל אם אינו הולך אלא להקביל פניו קודם התפלה, אפילו זה הלשון אסור. ואם פגע בו בדרך מעיקר הדין מותר לומר לו שלום. אך טוב לומר גם בזה בלשון אחר, כגון בוקר טוב, וכדומה. ואמנם כל זה קודם שחרית, אבל אחר התפלה, כל היודע בחבירו שהוא רגיל ליתן לו שלום ואינו נותן לו שלום, נקרא גזלן, כמבואר בגמרא, ואמרו על רבי יוחנן בן זכאי שלא הקדימו אדם שלום מעולם, ואפילו נכרי בשוק. ויש אומרים דלמי שאינו רגיל ליתן לו שלום, אין להקדים לו שלום, דשמא לא יחזיר לו ויקרא גזלן ועובר על לפני עור. אך אין זה אלא ממדת חסידות בעלמא. (ומותר להעיר את חבירו ששמו שלום אף שקורא לו בשמו קודם התפלה). ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה (אות יא׳) וכתב, ואם היו הוא וחבירו בבית הכנסת, אסור לו ללכת ממקומו למקום חבירו כדי לומר לו שלום, מפני שנחשב כמקדים לפתח חבירו.

שאלה קסו - התחיל לאכול חצי שעה קודם עלות השחר האם מפסיק בעלות השחר.

תשובה: מפסיק לאכול בעלות השחר, ואם אוכל סעודת קבע, פת או פת הבאה בכיסנין יותר מכביצה יש להחמיר ולהפסיק חצי שעה קודם עלות השחר. ונכון להחמיר כדברי המקובלים שכל שישן בלילה לא יאכל כלום קודם שיתפלל אפילו באמצע הלילה, ולשתות תה או קפה מותר אפילו אחר עלות השחר.

כתב מרן (סעי׳ ה׳) ואם התחיל לאכול קודם עלות השחר צריך להפסיק, ויש אומרים שאין צריך להפסיק. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק כז׳) התחיל לאכול אפילו היה בהיתר דהיינו שהיה יותר מחצי שעה עד עלות השחר, דבתוך החצי שעה אסור להתחיל לאכול וכמו שכתב הרמ״א בסימן תרנב׳ לגבי לולב, והוא הדין לגבי קריאת שמע דאורייתא, ודוקא אם אוכל יותר מכביצה דהוי דרך קבע או לשתות בכשיעור זה, אבל בפחות מזה מותר עד עלות השחר. ע״כ. כתב בהליכות עולם חלק א׳ (עמוד קנא׳) אסור לאכול ולשתות קודם תפילת שחרית, משום שנאמר ״לא תאכלו על הדם״, ודרשו חז״ל לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם. וכן נאמר אצל ירבעם, ואותי השלכתה אחרי גויך, אל תקרי גויך אלא גאיך, אמר הקב״ה, לאחר שנתגאה זה באכילה ושתיה בא לקבל עליו על מלכות שמים. ואיסור זה הוא מדרבנן, והסמיכוהו על פסוק ״לא תאכלו על הדם״. ולכן בכל מקום שיש מחלוקת הפוסקים לגבי איסור זה, אנו נוקטים להלכה כשיטת המקל. לאור האמור מותר לשתות קפה או תה עם סוכר קודם התפלה. ואפילו בשבת מותר לשתות קפה או תה עם סוכר קודם תפילת שחרית, מפני שעדיין לא חלה חובת קידוש, שהרי אין קידוש אלא במקום סעודה, ואי אפשר לסעוד קודם

תפילת שחרית. וכן המנהג פשוט אצל העומדים בבית ה' בלילות שבת לומר בקשות או תהילים, לשתות תה או קפה עם סוכר, אפילו לאחר עלות השחר. וכן בימי הסליחות שותים תה או קפה עם סוכר קודם תפילת שחרית, ואין פוצה פה, ויש להם על מה שיסמוכו. ואדם חלש שרגיל לשתות בכל בוקר תה או קפה מזוגים במעט חלב, דהיינו שנותן המים עם קפה או תה וסוכר לתוך הכוס, ומוזג עליהם מעט חלב, אם רצה לשתותו קודם התפלה, יש לו על מה שיסמוך. ורק כששותה חלב לבד, בלא תערובת מים, צריך להחמיר. ומכל מקום ראוי שקודם לכן יברך כל ברכות השחר, וברכות התורה, ויאמר פרשת העקידה, וקצת מסדר הקרבנות, ואחר כך ישתה קפה או תה המזוגים בחלב. ע"כ. ובקיצוש"ע ילקו"י (אות לד') כתב, לא אסרו חכמים לאכול קודם התפלה אלא כשהגיע זמן תפלה. אבל קודם עמוד השחר, אפילו לאחר שישן שינת קבע על מטתו, מותר לאכול. ואמנם כל זה לפי הפשט, אך בזהר הקדוש החמיר מאד בדבר, ולכן לכתחילה אין להקל בזה זולת בערב תענית ציבור, באופן שקשה לו להתענות מבלי שיאכל קודם עמוד השחר, שאז אפשר להקל לאכול קודם עמוד השחר אפילו לאחר שישן שינת קבע. ומכל מקום הנוהגים לקום בלילי שבת לומר בקשות ופזמונים ושירות ותשבחות עד אור הבוקר, ומחלקים להם עוגות ומיני מתיקה, בטרם יעלה עמוד השחר, יש להם על מה שיסמוכו, והנח להם לישראל. והצנועים מושכים את ידיהם ומונעים עצמם מלאכול עוגות או מיני מתיקה, כדי לחוש לדברי הזוהר. ורק לגבי תה או קפה עם סוכר נוהגים להקל, שאף הזוהר לא החמיר בשתיה. ע"כ. וכתב בהלכה ברורה (אות כח'), לדעת רבותינו הפוסקים, איסור אכילה ושתיה קודם תפילת שחרית מתחיל משעה שעלה עמוד השחר. ואם בא לאכול סעודת קבע, (דהיינו פת או פת הבאה בכיסנין יותר מכביצה), יש להחמיר החל מחצי שעה קודם עלות השחר. ולדעת רבותינו המקובלים, כל שהלך לישון על מטתו וקם לאחר מכן, אסור לאכול עד שיתפלל תפילת שחרית. ונכון לחוש לדבריהם. ומכל מקום מי שמקל בזה אין למחות בידו, שיש לו על מה שיסמוך.

שאלה קסז - האם מותר להיכנס למרחץ אחר עה"ש קודם התפילה.

תשובה: אחר עלות השחר יש להחמיר שלא להיכנס למרחץ קודם התפילה, אלא אם כן יועיל לו הדבר להתפלל בכוונה ונקיות הגוף. וכן מותר לטבול במקוה, אך לא יבטל תפלה בציבור בשביל זה. ומותר להתקלח במקלחת או אמבטיה שבבית קודם התפילה.

כתב מרן (סעי' ז') מותר להסתפר וליכנס למרחץ, שלא גזרו אלא סמוך למנחה שהוא דבר המצוי. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק לו') דוקא סמוך לשחרית דהיינו קודם שעלה עמוד השחר אבל משעלה עמוד השחר גם זה אסור, (א"ר). ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (אות כב' כג'), מותר להתרחץ קודם שהגיע זמן תפילת שחרית. שלא גזרו אלא סמוך למנחה שהוא דבר המצוי. (והמחמיר תבוא עליו ברכה). ויש אומרים דהיינו קודם עמוד השחר, אבל אחר שהגיע עמוד השחר, אין ראוי לו לאדם להתרחץ קודם התפלה, אלא אם כן הרחיצה מאפשרת לו להתפלל בכוונה ובנקיות הגוף, דאז הרחיצה חשובה כהכנה לתפלה ומותרת. מותר לטבול קודם התפלה כיון שהוא לצורך טהרה לתפלה, והוא בכלל חפצי שמים. אך אין לבטל תפלה בציבור לצורך טבילה במקוה, שאין טבילה זו חיוב מצד ההלכה, אלא מנהג חשוב שנהגו בו חסידים ואנשי מעשה. וכבר ביארנו לעיל שראוי לשליח ציבור לטבול קודם התפלה היכא דאפשר, אך אין זה חיוב מן הדין כלל, ולכן אין להעביר שליח ציבור ממשרתו אם אין טובל לקריו. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות לה') ומכל מקום אחר עלות השחר יש להחמיר שלא להסתפר או להכנס לבית המרחץ. עוד כתב (אות לו'), מותר להתרחץ במקלחת או באמבטיה שבביתו קודם תפילת שחרית, ואפילו לכתחילה, ואפילו אחר הנץ החמה. וכל שכן שמותר לטבול במקוה טהרה קודם תפילת שחרית. וכן מי שרגיל לגלח שערות זקנו במכונת גילוח בכל יום מותר לו לעשות כן קודם תפילת שחרית, ואפילו אחר הנץ החמה.

שאלה קסח - כשיש ביהכ״נ עם חלונות פתוחים וביהכ״נ ללא חלונות היכן עדיף להתפלל.

תשובה: עדיף להתפלל בבית הכנסת עם חלונות פתוחים.

כתב מרן (סעי׳ ד׳) צריך לפתוח פתחים או חלונות כנגד ירושלים כדי להתפלל כנגדן, וטוב שיהיה בבית הכנסת יב׳ חלונות. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק ח׳) ואפילו בבהכ״נ שמתפלל עם הציבור נכון ליזהר בזה וכ״ש כשמתפלל בבית ביחידי דצריך ליזהר בזה לכתחילה וכדאיתא בגמרא דלא יתפלל אדם אלא בבית שיש בו חלונות ואע״ג דצריך שיתן עיניו למטה וכמ״ש סימן צ״ה ס״ב ומה נ״מ בהחלונות מ״מ כשנתבטלה כוונתו ישא עיניו לשמים לעורר הכוונה. ע״כ. וכתב בקיצוש״ע ילקו״י (אות ו׳-י׳) צריך לפתוח פתחים או חלונות כנגד ירושלים כדי להתפלל כנגדן. ודין זה הוא בין כשמתפלל בבית [כשהוא אנוס ומוכרח להתבטל מתפלה בציבור], ובין כשהוא מתפלל בבית הכנסת. וטוב שיהיה בבית הכנסת יב׳ חלונות. גם סומא ראוי לו שיתפלל בבית שיש בו חלונות [אף על פי דלא שייך בו הטעם דרואה השמים ומתעורר לכוין בתפילתו]. לכתחילה טוב לעשות חלונות בצד מזרח [והיינו בצד שהצבור מתפלל כנגדו]. אך אין לגרום למחלוקת בשביל זה. המנהג פשוט שאין מקפידים להתפלל דוקא כנגד החלונות, ודי במה שיש בבית זה, או בבית כנסת זו, חלונות. יש לקבוע זכוכיות בחלונות, כדי שלא יהיו החלונות פרוצים. ע״כ. וכתב בהלכה ברורה (אות ח׳) וטוב שיהיו בבית הכנסת שנים עשר חלונות. ויהיו חלק מהחלונות לצד מזרח וחלק לשאר רוחות. ויש נוהגים לעשות החלונות שבבית הכנסת גבוהים למעלה מקומת אדם. כדי שלא יסיח דעתו בשעת התפלה.

שאלה קסט - האם מותר לרוץ בשבת לביהכ״נ או לדבר מצוה.

תשובה: מותר לרוץ בשבת לבית הכנסת או לדבר מצוה.

כתב מרן (סעי׳ יב׳) מצוה לרוץ כשהולך לבית הכנסת וכן לכל דבר מצוה אפילו בשבת שאסור לפסוע פסיעה גסה, אבל כשיוצא מבית הכנסת אסור לרוץ. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק מ׳) שנאמר ונדעה נרדפה לדעת את ה׳ וגו׳ ומזה נלמוד דכל שכן שיש ליזהר אז שלא לעמוד באמצע הדרך להסיח עם חבירו באיזה חפצי עצמו כי ע״ז מצוי שבא אחר ברכו וקדושה. ועיין בפרישה דכתב דעיקר הריצה יהיה כשבא סמוך לביהכ״נ דשם מינכר הוא שעושה לשם מצות ביהכ״נ. וכתב הפרי מגדים דבשחרית שהולך עם טלית ותפילין בידו תמיד מינכר הוא, ומ״מ ברחוב עכו״ם לא ירוץ. ע״כ. וכתב בהגהות איש מצליח, והכה״ח (אות פו׳) פסק כהכנה״ג שמשעה שיוצא מביתו צריך לרוץ לעשות המצוה בזריזות, ובמקומות של גוים ילך בזריזות שלא ילעגו עליו. ע״כ. וכתב בקיצוש״ע ילקו״י (אות טו׳-כ׳). מצוה לרוץ כשהולך לבית הכנסת, וכן לכל דבר מצוה, שנאמר, נרדפה לדעת את ה׳. ואפילו בשבת שאסור לפסוע פסיעה גסה. וכל שכן שיש ליזהר שלא לעמוד באמצע הדרך לשוחח עם חבירו בחפצי עצמו, כי על ידי זה מצוי שיאחר לבית הכנסת. לא יכנס לבית הכנסת בריצה, אלא יעצור בכניסה וילך באימה כנכנס לפני המלך. היוצא מבית הכנסת אסור לו לרוץ. או לפסוע פסיעה גסה, שמראה עצמו שעיכוב בית הכנסת דומה עליו כמשאוי. אם יוצא מבית הכנסת על מנת לחזור, מצוה לרוץ כדי למהר לחזור, אף שהרואים אינם יודעים את סיבת הריצה. וכן היוצא מבית הכנסת על מנת

ללכת לבית המדרש, מותר לו לרוץ מבית הכנסת מיד, ואין צריך שיתחיל במרוצתו במחצית הדרך. יש אומרים שאין יוצאים ידי חובת מצות ריצה לבית הכנסת בנסיעה במכונית, ועל כן טוב לחנות בסמוך לבית הכנסת, ולקיים משם את המצוה ברגליו. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות לו' לז'), וכתב (באות לה') ויש אומרים שקבלת "שכר פסיעות" אינה אלא כשהולך ברגליו, ולא כשנוסע ברכב.

שאלה קע - האם צריך לחגור חגורה בשעת התפילה.

תשובה: אין חובה לחגור חגורה אלא למי שרגיל לחגור והוציאה, שיחזור וילבש בשעת התפילה.

כתב מרן (סעי' ב') צריך לאזור אזור בשעת התפלה אפילו יש לו אבנט שאין לבו רואה את הערוה משום הכון אבל שאר ברכות מותר לברך בלא חגורה מאחר שיש לו מכנסיים. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ד'), בדיעבד אם התפלל בלא אזור יצא. וי"א עוד דדוקא מי שרגיל כל היום בחגורה אבל מי שהולך כל היום בלא חגורה גם בשעת תפלה אין צריך לחגור, ומיהו מדת חסידות אף בכה"ג (מג"ג). ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות ב'), אף על פי שנתן דבר ומפסיק בין לבו לבין ערותו, וכגון שלובש מכנסיים, מכל מקום צריך לחגור אזור בשעת תפילת שמונה עשרה שהוא כעומד לפני המלך, משום שנאמר "הכון לקראת אלקיך ישראל". אבל כשמברך ברכות או קורא קריאת שמע או עוסק בדברי תורה אין צריך לחגור אזור, וכל שנתן דבר המפסיק בין לבו לבין ערותו מותר. ובדיעבד אם התפלל בלא שחגר אזור בשעת התפלה, יצא ידי חובה. ואפילו אם התפלל בלא שחגר אזור בשעת התפלה, יצא ידי חובה. ואפילו אם התפלל בלא שנתן דבר המפסיק בין לבו לבין ערותו, יצא ידי חובה בדיעבד. וכתבו הפוסקים שדוקא מי שרגיל ללכת כל היום עם חגורה במכנסיו, והוציא את החגורה, צריך לחגור אזור בשעת התפלה, אבל מי שרגיל ללכת כל היום בלא חגורה במכנסיו, אינו צריך לחגור אזור בשעת התפלה. ומכל מקום מדת חסידות שאף מי שרגיל ללכת בלא חגורה יחגור אזור בשעת התפלה. ע"כ. ובקיצוש"ע ילקו"י (אות א') כתב, אף על פי שטוב ונכון לחגור חגורה קודם שיתפלל תפילת שמונה עשרה, משום הכון לקראת אלקיך ישראל, ומכל מקום כיום סומכים על המכנסיים המהודקות, או על הגומי שבתוך המכנס התחתון, ובפרט שיש אומרים דמי שהולך כל היום בלי חגורה, גם בשעת התפלה אין צריך לחגור.

שאלה קעא - המרגיש שצריך לנקביו והתפלל מתי צריך לחזור ולהתפלל ומה הדין בצרכים קטנים.

תשובה: בצרכים גדולים אם יכול להחזיק עצמו יותר משבעים ושתים דקות אינו חוזר להתפלל, פחות משבעים ושתים דקות חוזר ומתפלל. ובצרכים קטנים אם לא יכול להחזיק את עצמו אפילו פחות משבעים ושתים דקות אינו חוזר.

כתב מרן (סעי׳ א׳), היה צריך לנקביו אל יתפלל ואם התפלל תפילתו תועבה וצריך לחזור ולהתפלל והני מילי שאינו יכול להעמיד עצמו שיעור הילוך פרסה, אבל אם יכול להעמיד עצמו שיעור פרסה יצא בדיעבד, אבל לכתחילה לא יתפלל עד שיבדוק עצמו תחילה יפה. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק ב׳) וצריך לחזור יש אומרים דדוקא לגדולים, אבל לקטנים בדיעבד לא צריך לחזור ולהתפלל, ויש חולקין. ע״כ. וכתב בהגהות איש מצליח שכן נראה דעת הכה״ח (אות ד׳) שבקטנים אין צריך לחזור ולהתפלל. ע״כ. ובהליכות עולם חלק א׳ (עמוד קסד׳) כתב, המתפלל צריך להזהר שיהיה גופו נקי, לפיכך אם היה צריך לנקביו, לא יתפלל עד שיפנה לנקביו. ואם עבר והתפלל, והיה צריך לגדולים, ומשער שיכול היה להעמיד עצמו עד שיעור הליכת פרסה (שבעים ושתים דקות), יצא בדיעבד, ואינו חוזר להתפלל. אבל אם משער שלא היה יכול להעמיד עצמו עד כשיעור זה, הרי תפילתו נחשבת לתפילת תועבה, וחוזר ומתפלל. ואם היה צריך לקטנים, אפילו אינו יכול להעמיד עצמו כשיעור פרסה, יצא ידי חובה ואינו חוזר ומתפלל. ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה (אות א׳ ב׳). ולענין צרכים קטנים כתב (באות ו׳), יש אומרים שדין מי שהתפלל כשהוא צריך לנקביו, ולא היה יכול להעמיד עצמו ולהתאפק עד שעה וחומש, שתפילתו תועבה, אינו אלא כשהיה צריך לנקביו גדולים, אבל היה צריך לנקביו קטנים יצא ידי חובה בדיעבד. ויש אומרים שאין לחלק בזה בין גדולים ובין קטנים, ובכל ענין צריך לחזור ולהתפלל. ולהלכה נראה שצריך לחזור ולהתפלל, וקודם תפילתו יעשה תנאי של נדבה ויאמר: אם אני חייב לחזור תהיה תפלה זו לחובת תפלה, ואם איני חייב לחזור תהיה תפלה זו תפילת נדבה.

שאלה קעב - המרגיש שצריך לנקביו ויכול להעמיד עצמו שעה וחומש ואם ינקה עצמו יפסיד תפילה בציבור כיצד ינהג.

תשובה: עדיף שיתפנה ויתפלל יחיד בגוף נקי.

כתב המ״ב (ס״ק ה׳) על מה שכתב מרן (בסעי׳ א׳) אבל לכתחילה לא יתפלל עד שיבדוק עצמו תחילה יפה. ר״ל אפילו יכול לעצור בעצמו יותר מפרסה כיון שהוא מרגיש בעצמו קצת שצריך לנקביו. ואפילו אם על ידי זה שינקה את עצמו לא יהיה יוכל להתפלל עם הציבור, אפילו הכי טוב יותר להתפלל יחידי בגוף נקי, אמנם אם רואה שעל ידי זה שיבדוק יעבור זמן תפלה לגמרי הסכים המ״א ושארי האחרונים שמותר להתפלל אם הוא משער בעצמו שיוכל לעצור שיעור שעה וחומש. ע״כ. וכתב בהגהות איש מצליח, ועין להכה״ח (אות ו׳ ד״ה וכתב) בשם החיד״א בקשר גודל דאם יעבור זמן תפלה בציבור אם יוכל לעמוד עד פרסה שרי ע״ש. ע״כ. וכתב בהליכות עולם (עמוד קסה׳) הנצרך לנקביו קודם התפלה, ויכול להעמיד עצמו שיעור הליכת פרסה, אע״פ שלכתחילה לא יתפלל עד שיפנה לנקביו, מכל מקום אם חושש שמא בינתים יעבור זמן קריאת שמע או זמן תפלה, רשאי להתפלל אפילו לכתחילה. ומכל מקום אם אין חשש שמא יעבור זמן תפלה, אלא שאם יפנה לנקביו יפסיד תפלה בציבור, ולא ימצא אחר כך מנין אחר, עדיף שיפנה לנקביו, ויתפלל ביחיד בגוף נקי. ע״כ. וכ״כ בקיצוש״ע ילקו״י אות א׳ ואות ב׳. וכ״כ בהלכה ברורה (אות ב׳).

שאלה קעג - בל תשקצו האם הוא איסור דרבנן או דאורייתא.

תשובה: בל תשקצו הוא איסור דרבנן בין לקטנים ובין לגדולים.

כתב הרמ״א (סעי׳ א׳) וכל הנצרך לנקביו אסור אפילו בדברי תורה כל זמן שגופו משוקץ מן הנקבים. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק ז׳) ואם הוא מלמד תורה לרבים או דורש ובאמצע נצטרך לנקביו, אפילו גדולים מותר לו לשהות עצמו, דבל תשקצו הוא רק איסורא דרבנן ומפני כבוד הבריות נדחה. ע״כ. וכתב בהליכות עולם חלק א׳ (עמוד לח׳), אמרו חז״ל (במסכת ברכות דף טז :) כל המשהה את נקביו עובר משום בל תשקצו את נפשותיכם. ולכן אם נתעורר לו צורך לצאת לנקביו, בין לקטנים ובין לגדולים, לא ישהה עצמו אלא ילך ויצא לנקביו מיד. ומכל מקום אם היה עוסק בתורה, או שהתחיל לשמוע קריאת המגילה או קריאת ההלל, ונתעורר בו צורך לנקביו, ויכול להחזיק עצמו עד כדי שיעור הליכת פרסה, (דהינו שעה ושתים עשרה דקות), יסיים העניין שעוסק בו ואחר כך יצא לנקביו. ואפילו אם הוא מסופק אם יכול להחזיק עצמו עד שעה וחומש, רשאי להמתין עד שיסיים העניין, ואחר כך יצא לנקביו. אולם אם יודע בעצמו שאינו יכול להחזיק עצמו עד שעה וחומש, נכון יותר שיפסיק ויצא לנקביו מיד, אלא אם כן יגרם לו ביטול תורה מחמת כן, או שהוא מלמד תורה לתלמידים, וחושש שמא יתבטלו מלימודם מחמת כן. ע״כ. וכתב בהלכה ברורה (אות ה׳), שליח ציבור העובר לפני התיבה שהוצרך לנקביו קודם חזרת השליח ציבור, ויודע שיכול להעמיד עצמו ולהתאפק עד שיעור שעה וחומש, רשאי לומר חזרת השליח ציבור, וגדול כבוד הבריות. ואם קראוהו לעלות לתורה, רשאי לעלות אפילו אם יודע בעצמו שאינו יכול להעמיד עצמו ולהתאפק עד שיעור שעה וחומש. [ואפילו לא קראוהו בשמו].

שאלה קעד - מה ההבדל לדינא בין סתם ידיים לידיים מלוכלכות לתפילת מנחה וערבית.

תשובה: בסתם ידיים לא צריך לחזר אחר מים אם הם לא מזומנים לפניו, וינקה ידיו במידי דמנקי ויתפלל. ובידיים מלוכלכות צריך לחזר אחר מים, אם הוא בדרך מיל לאחריו וארבע מיל לפניו, ואם הוא בביתו יחזר אחר מים במרחק מיל מסביבו.

כתב מרן (סעי׳ ד׳) צריך לרחוץ ידיו במים אם יש לו ואם אין לו צריך לחזור אחריהם עד פרסה והני מילי כשהוא הולך בדרך והמים נמצאים לפניו אבל אם צריך לחזור לאחוריו למקום מים, עד מיל חוזר, יותר ממיל אינו חוזר. ואם מתייירא שיעבור זמן תפלה ינקה ידיו בצרור או בעפר או בכל מידי דמנקי. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק טו׳) הא דצריך לחזור אחריהם, דוקא כשיודע שהם מלוכלכות אבל בסתם ידיים מקל בסמוך סעי׳ ה׳ עי״ש. ע״כ. וכתב מרן (בסעי׳ ה׳) רחץ ידיו שחרית והסיח דעתו צריכים נטילה לתפלה אם יש לו מים, אע״פ שאינו יודע להם שום לכלוך ולא יברך ואם אין לו מים מזומנים אין צריך לחזור וליטול. ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה (אות י׳) צריך לרחוץ ידיו במים קודם תפילת שחרית. ואפילו אם נטל ידיו שחרית, אם היו ידיו מלוכלכות צריך לחזור וליטול ידיו. ואם אין לו מים ליטול ידיו שחרית, או שנגע במקום מטונף אחר שנטלן שחרית, צריך לחזר אחר מים ליטול ידיו עד מרחק ארבעה מילין (שהן שמונת אלפים אמות, דהיינו מעט פחות מארבעה קילומטר) מלפניו. ואם הולך בדרך וצריך לחזור לאחריו, עד מיל (שהוא אלפים אמה, שהן מעט פחות מקילומטר אחד) צריך לחזור, יותר ממיל אין צריך לחזור. ואם חושש שעד שימצא מים לרחוץ ידיו יעבור זמן תפלה, לא יחזר אחר מים, אלא ינקה ידיו במידי דמנקי. אבל אם חושש שמא יפסיד תפלה בציבור מחמת שצריך לחזר אחר מים, צריך לחזר אחריהם, ויתפלל ביחיד. וכל זה אינו אלא לענין תפילת שמונה עשרה, אבל לענין קריאת שמע, אם אין לו מים, אפילו כשאין לחוש שמא יעבור זמן קריאת שמע, וכגון שהוא בתחילת זמן קריאתה, לא יחזר אחר מים, אלא יקנח ידיו במידי דמנקי ויקרא קריאת שמע. ואם נטל ידיו קודם תפילת שחרית, ולאחר מכן קודם שיתפלל הסיח דעתו מהן, אבל אינו יודע שנתלכלכו, וכן אם היה הדבר קודם תפילת מנחה, דהיינו שנטל ידיו קודם תפילת שחרית, והסיח דעתו מהן לאחר מכן, אבל אינו יודע שנתלכלכו, אם יש לו מים מזומנים לפניו יטול ידיו, אבל אם אין לו מים מזומנים לפניו, די בכך שיקנח ידיו במידי דמנקי ולאחר מכן רשאי להתפלל. ומידי דמנקי היינו אבן, או עפר, או קיסם, או כותל, או קורה, או מפה, או בגד קשה. עוד כתב (אות יג׳) כל האמור לעיל שחייב לחזר אחר מים עד פרסה מלפניו ועד מיל מלאחריו, אינו אלא כשנמצא בדרך, אבל אם הוא בתוך ביתו, דינו כמי שנמצאים המים מלאחריו, דהיינו שחייב לחזר אחריהם עד מיל, אבל יותר ממיל אין צריך לחזר אחריהם.

שאלה קעה - האם צריך ליטול סתם ידיים ללימוד, ומה דין הנוגע במקומות המכוסים בשעת הלימוד.

תשובה: ללימוד תורה סתם ידיים כשרות הם. והנוגע במקומות המכוסים בשעת הלימוד ינקה ידיו במידי דמנקי.

כתב המ״ב (ס״ק כה׳) צריכים נטילה לתפלה, אבל לתורה ולברכות ולקריאת שמע סתם ידים כשרות הם, אבל בסי׳ ד׳ כתב הפמ״ג דלקריאת שמע פסולות סתם ידיים. ע״כ. ובהגהות איש מצליח כתב שכן נראה מסתמות דברי הכה״ח (אות כה׳). ע״כ. אולם בהלכה ברורה (אות טז׳) כתב, אם נטל ידיו קודם תפילת שחרית, ולאחר מכן הסיח דעתו מהן, אבל אינו יודע שנתלכלכו. ורוצה לברך ברכות או לקרוא קריאת שמע או לעסוק בתורה, אינו צריך ליטול ידיו, ורק אם נגע בידיו בדבר מטונף, צריך ליטול ידיו (בלא ברכה). ע״כ. עוד כתב מרן (סעי׳ ז׳) מקום מטונף היינו מקומות המכוסים באדם לפי שיש להם מלמולי זיעה וכן אם חכך הראש. ע״כ. וכתב הרמ״א ולכן אסור ליגע במקומות אלו בשעה שעומדים בתפלה או עוסק בתורה וכן בצואת האוזן והאף כי אם ע״י בגד. ע״כ. כתב המ״ב (ס״ק כט׳) בדיעבד די בנקיון בעלמא לתורה ולברכות אע״פ שיש לו מים. ע״כ. ובהגהות איש מצליח כתב והכה״ח (אות לו׳), פסק דאם אפשר לו צריך ליטול במים דוקא. ע״כ. ובהלכה ברורה (אות יז׳) כתב ואם נגע במקום מטונף בשעה שעוסק בתורה, או בשעה שמברך ברכות, אף על פי שיש לו מים כדי לרחוץ ידיו, אין צריך להפסיק, ודי בכך שינקה אותם במידי דמנקי. ומותר להרהר בדברי תורה אחר שנגע במקום מטונף, אפילו קודם שניקה ידיו במידי דמנקי.

שאלה קעו - היה עוסק בפלפול בהלכה והתחילו הציבור להתפלל, האם יתפלל עמהם.

תשובה: יתפלל עמהם.

כתב מרן (סעי׳ ג׳) אין עומדין להתפלל מתוך דין, ולא מתוך הלכה, שלא יהיה לבו טרוד בה, אלא מתוך הלכה פסוקה. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק ה׳) הלכה פסוקה שאין בה עיון ולא מחלוקת כדי שלא יטרד עי״ז בתפלה ומ״מ אם עסק בפלפול הלכה והתחילו הציבור להתפלל יתפלל עמהם ובפרט עכשיו שאין מכוונים כ״כ בתפלה ולא הזהירו אלא לכתחילה שלא יעסוק בפלפול קודם התפלה. ע״כ. וכ״כ בקיצוש״ע ילקו״י (אות ג׳). ובהלכה ברורה (אות ד׳).

שאלה קעז - לאיזה צד ארון הקודש ראוי להושיב את הרב.

תשובה: במקומות שעושים הכותל ממש כנגד המזרח טוב לעשות מקום הרב לצפון ארון הקודש. ובמקומות כמו בחוץ לארץ שכותל בית הכנסת עומד בצד מזרחית דרומית ראוי להושיב את הרב לימין הארון, שהרי עומד מול הארון בלא לצדד פניו לדרום שהרי אם יצדד לדרום נמצא שלא מתפלל למזרח.

כתב הרמ"א (סעי' כ') מי שרוצה לקיים אמרם הרוצה להעשיר יצפין או להחכים ידרים, מ"מ יצדד פניו למזרח. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק יא') וכתב בפמ"ג דבמקומות שעושין הכותל ממש כנגד המזרח טוב לעשות מקום הרב לצפון ארון הקודש, כדי שיוכל להדרים ויחכים, דבדרום אי אפשר להדרים וכנ"ל (שלא יהא נראה כהופך פנים כלפי ארון הקודש). ובמקומות שעושין כלבוש (שבחו"ל כותל בית הכנסת עומד בצד מזרחית דרומית) ראוי להושיב הרב לימין הארון, אם לא להסיר מחלוקת אל יקפיד.

שאלה קעח - התפלל מיושב האם צריך לחזור להתפלל מעומד כשיוכל.

תשובה: יחזור ויתפלל ועשה תנאי של נדבה. ואם עבר זמן התפילה יעשה תפלת תשלומין בתפלה הסמוכה ויעשה גם כן תנאי של נדבה.

כתב מרן (סעי' ט') מי שהוכרח להתפלל מיושב כשיוכל צריך לחזור ולהתפלל מעומד ואינו צריך להוסיף בה דבר. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק כז') ולדינא הסכימו האחרונים שא"צ לחזור ולהתפלל שנית וכן המנהג שאין עוברי דרכים שהתפללו בדרך במיושב חוזרין ומתפללין שנית, ומ"מ אם הוא רוצה יכול להתפלל שנית בתורת נדבה אם הוא בטוח שיכוין לבו בתפילתו כמש"כ ס"ס ק"ז, וא"צ לחדש בה דבר דזה שמתפלל עכשיו בעמידה הוא כחידוש כ"כ בספר מגן גיבורים, ומדברי פמ"ג משמע שאין כדאי להתפלל היום נדבה. ע"כ. וכתב בהגהות איש מצליח שכן פסק הכה"ח (אות לד') ובילקוט יוסף (עמוד קנח') שאינו צריך לחזור ולהתפלל מעומד. ע"כ. ובהלכה ברורה (אות טז') כתב, ולהלכה נראה שיחזור ויתפלל, ויעשה תנאי של נדבה, ויאמר: אם אני חייב לחזור תהיה תפלה זו לחובת תפלה, ואם איני חייב לחזור תהיה תפלה זו תפילת נדבה. והוא הדין אם כבר עבר זמן אותה תפלה, שיחזור ויתפלל מעומד תפילת תשלומין בזמן התפלה הסמוכה לה, ויעשה תנאי של נדבה כנ"ל.

שאלה קעט - מהיכן יש לעמוד לפני תפילת שמונה עשרה.

תשובה: משיתחיל השליח ציבור תהילות לאל עליון. ובמנחה כשירד השליח ציבור לפני התיבה. ובערבית כשיתחיל השליח ציבור קדיש.

כתב המ״ב (ס״ק ג׳) כתב בד״מ מהרי״ל היה נוהג לעמוד בשחרית לתפילת שמונה עשרה, ממתי שהתחיל הש״צ תהילות לאל עליון, ובמנחה כשירד הש״צ לפני התיבה, ובערבית כשהתחיל הש״צ קדיש. ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה (אות א׳).

שו״ע	סימן	צו׳

שאלה קפ - האם מותר להתפלל כשבידו חומש או ספר אחר.

תשובה: לא יאחז בידו חומש או ספר אחר בשעה שמתפלל, אך סידור מותר.

כתב מרן (סעי׳ א׳) כשהוא מתפלל לא יאחוז בידו תפילין ולא ספר מכתבי הקודש ולא קערה מלאה ולא סכין ומעות וככר מפני שלבו עליהם שלא יפלו ותטרד ותתבטל כוונתו. ולולב בזמנו מותר לאחוז בידו כיון שאחיזה בידו היא מצוה אינו נטרד בשבילו. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק א׳) בסמ״ג כתב דהוא הדין בשעת קריאת שמע ופסוקי דזמרה. ע״כ. עוד כתב (בס״ק ג׳) ולא מכתבי הקודש, והוא הדין כל ספרים שלנו. ע״כ. וכתב מרן (סעי׳ ב׳) מותר לאחוז מחזור תפילות בידו בשעה שמתפלל הואיל ותופס לצורך תפלה עצמה לא טריד דומיא דלולב, דמשום דלקיחתו מצוה לא טריד. ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה (אות א׳ ואות ו׳).

שו״ע	סימן	צז׳

שאלה קפא - נפלה טליתו מעליו באמצע תפילת שמונה עשרה האם מותר לחזור ולהתעטף בו.

תשובה: אסור לחזור ולהתעטף בו, אלא אם כן נשמט חלק מהטלית או אפילו רוב הטלית, יש להקל ולהתעטף.

כתב מרן (סעי׳ ד׳) אם נשמט טליתו ממקומו יכול למשמש בו ולהחזירו, אבל אם נפל כולו אינו יכול לחזור ולהתעטף בו דהוי הפסק. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק ידׄ) אפילו נשאר עדיין בידו, העטיפה הוי הפסק. עוד כתב (ס״ק טז׳) אם הוא טרוד על ידי זה ואינו יכול לכוין, ילבשנו כשיסיים הברכה. ע״כ. ובהגהות איש מצליח כתב, אדם אחר, יכול ליתנה על ראשו וגופו (כה״ח אות כז׳). ע״כ. וכ״כ בקיצוש״ע ילקו״י (אות ב׳) ובהלכה ברורה (אות ג׳). וכתב, ובנשמט חלק מהטלית מעליו יש להקל אפילו אם נשמט רוב הטלית.

שאלה קפב - האם מותר לנשק בניו הקטנים בבית הכנסת.

תשובה: אסור לנשק בניו הקטנים בבית הכנסת, אך משום כיבוד אב מותר לילדים לנשק יד אביהם.

כתב הרמ״א (סעי׳ א׳) ואסור לאדם לנשק בניו הקטנים בבהכנ״ס כדי לקבוע בלבו שאין אהבה כאהבת המקום. ע״כ. וכתב בהגהות איש מצליח, וגם מה שנוהגים להתנשק עם העולה לס״ת לאחר שסיים קריאתו בתורה, אינו נכון לפי ההלכה ומצוה לבטלו. אבל מה שנוהגים לנשק ידי הרב והאב ושאר קרובים שחייב בכבודם הוא מנהג נכון וישר (יחוה דעת ח״ד סי׳ י״ב). ע״כ. וכ״כ בהליכות עולם חלק א׳ (עמוד ער׳) לא ינשק אדם את בניו בבית הכנסת. ואין לחלק בזה בין קטנים לגדולים. וכן לא ינשק את פני אביו או פני רבו או פני חבירו בבית הכנסת, כדי להראות שאין בלבו אהבה כאהבת המקום. ולכן מה שנהגו בכמה קהילות להתנשק בפנים עם העולה לתורה לאחר שסיים קריאתו, אין ראוי לעשות כן. ומכל מקום מותר לנשק את ידי אביו או ידי רבו בבית הכנסת, ואדרבה, כיון שחייב בכבודם יש בזה משום כבוד המקום וכבוד התורה. ע״כ. וכ״כ בקיצוש״ע ילקו״י סימן קמא׳ (אות ז׳). ובהלכה ברורה (אות ז׳) כתב, אסור לנשק את בניו הקטנים בבית הכנסת, כדי להודיע שאין אהבה וחיבה גדולה יותר מאהבת הקדוש ברוך וכן יש להחמיר בזה גם בבניו הגדולים. וכן לא ינשק ידי קרוביו בבית הכנסת. וכן פועל לא ינשק ידי בעל הבית שלו בבית הכנסת. ומ״מ פשט המנהג אצל הספרדים לנשק ידי אביו או רבו אחר שסיים לעלות לתורה, שהרי אף הקדוש ברוך הוא ציוה אותנו על כבודם ומוראם.

שאלה קפג - האם שיכור מצטרף למנין עשרה ולזימון.

תשובה: כל עוד שלא הגיע לשכרותו של לוט מצטרף למנין וזימון. אך אם הוא שיכור כלוט אינו מצטרף למנין וזימון.

כתב מרן (סעי׳ א׳) שתה יין כדי רביעית אל יתפלל עד שיסיר יינו ממנו, ואם שתה יותר אם הוא יכול לדבר לפני המלך אם התפלל תפילתו תפלה ואם אינו יכול לדבר לפני המלך אם התפלל תפילתו תועבה וצריך לחזור ולהתפלל כשיסיר יינו מעליו. ואפילו אם עבר זמן התפלה משלים אותה בתפלה שאחריה כדין שוגג. ע״כ. וכתב הרמ״א, ודין קריאת שמע כדין תפלה, אבל שאר ברכות יכול לברך אף על פי שהוא שיכור. ע״כ. וכתב במ״ב (ס״ק י׳), יכול לברך, אבל אין מצרפים אותו למנין עשרה, ולענין שלשה לזימון אפשר דשרי. ע״כ. ובהגהות איש מצליח כתב, עיין להכה״ח (אות טו׳) שמה שכתבו האחרונים בשם תשובות בית דוד, אין שם כלום, וצריך לומר בית יהודה (סי׳ מה׳), ושם מפורש להפך דכל שלא הגיע לשכרותו של לוט אף על פי שאינו יכול לדבר לפני המלך מצטרף למנין עשרה. ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה (אות יב׳), השיכור מצטרף למנין, ואפילו אינו יכול לדבר לפני המלך. ומכל מקום אם הוא שיכור כלוט, שעושה ואינו יודע מה עושה, שדינו כשוטה, אינו מצטרף למנין. והוא הדין בכל זה לענין צירוף שיכור לזימון, שאפילו הוא שיכור שאינו יכול לדבר כראוי לפני המלך, מצטרף לזימון כל זמן שלא הגיע לשכרותו של לוט.

שאלה קפד - המתפלל מתוך סידור האם צריך להסדיר תפלתו במועדות וראש חודש.

תשובה: מנהג העולם להקל בזה והרוצה לסמוך בזה על המנהג יש לו על מה שיסמוך. אך נכון להחמיר ולסדר תפילתו בפרט שליח ציבור.

כתב מרן (סעי׳ א׳), תפלות של מועדות ושל ראש חודש צריך להסדיר תפילתו קודם שיתפלל כדי שתהא שגורה בפיו. ע״כ. וכתב הרמ״א, וי״א דוקא כשמתפללים על פה אבל כשמתפללים מתוך הסידור מותר דהא רואה מה שמתפלל וכן נוהגין. ע״כ. וכתב בהלכה ברורה (אות ג׳), יש אומרים שהמתפלל מתוך הסידור אין צריך לסדר התפלה קודם שיתפלל. ויש מחמירים בזה אף אם מתפלל מתוך הסידור, וכן דעת מרן הבית יוסף. ומכל מקום בתפילת ״יעלה ויבא״ שבראש חודש ובתפילת מוסף של ראש חודש, אם מתפלל מתוך הסידור יש להקל אפילו לכתחילה שלא יסדר התפלה קודם שיתפלל. עוד כתב (באות ד׳), בזמנינו מנהג העולם להקל שלא לסדר התפלה קודם שיתפלל, בין בראש חודש חנוכה ופורים, ובין במועדים, וסומכים על כך שמתפללים מתוך הסידור. והרוצה לסמוך בזה על המנהג יש לו על מה שיסמוך. ומכל מקום נכון להחמיר בזה עד כמה שאפשר, שהרי לדעת מרן השלחן ערוך יש להחמיר אף כשמתפלל מתוך הסידור, ובפרט שליח ציבור העובר לפני התיבה, נכון שיחמיר ויסדר ויעבור על התפלה קודם שיתפלל.

שאלה קפה - אם משער בעצמו שלא יוכל לכוין בתפילה אפילו באבות האם יתפלל.

תשובה: יתאמץ לכוין לפחות באבות ויתפלל. ואפילו אם אינו יכול לכוין כלל (כגון שהוא בצער גדול), יתפלל.

כתב מרן (סעי׳ א׳) המתפלל צריך שיכוין בכל הברכות ואם אינו יכול לכוין בכולם לפחות יכוין באבות ואם לא כיון באבות אע״פ שכיוון בכל השאר יחזור ויתפלל. ע״כ. וכתב הרמ״א והאידנא אין חוזרין בשביל חסרון כוונה שאף בחזרה קרוב הוא שלא יכוין א״כ למה יחזור. ע״כ. וכתב במ״ב (ס״ק ג׳) ואם הוא משער שאפילו באבות לא יכוין לא יתפלל כלל עד שתתישב דעתו שיהיה יוכל על כל פנים לכוין באבות. ע״כ. וכתב בהגהות איש מצליח, ודוקא אם לא יעבור זמן תפלה, הא לאו הכי יתפלל אע״פ שלא יוכל לכוין, ועיין בבה״ל (ד״ה ואם), וכ״כ ה׳ ילקו״י (עמוד קנז׳) דמי שיודע בעצמו שאינו יוכל לכוין כלל לא יוכל לפטור עצמו בטענה זו, אלא יתאמץ לכוין לפחות באבות או מודים ויתפלל, ע״ש. ע״כ. אולם בהלכה ברורה (אות ב׳) כתב מי שיודע בעצמו שלא יוכל לכוין בתפילתו כלל ואפילו בברכת אבות, כגון שהוא חולה והכביד עליו חוליו, או שהוא שרוי בצער גדול, או כגון שנמצא במקום שאי אפשר לכוין כלל, אינו רשאי להתפלל בלא כוונה. ומכל מקום אם לאחר שעבר זמן אותה תפלה יכול להתפלל בזמן התפלה הסמוכה לה, ולכוין לכל הפחות בברכת אבות יתפלל תפילת תשלומין במקום אותה תפלה שהחסיר. ע״כ. (ועיין שם בשו״ת אוצרות יוסף עמוד נח׳ שהביא דעת מרן שליט״א ביביע אומר שכתב, שאפילו שלא יכול לכוין באבות יתפלל).

שאלה קפו - המתפלל ליד בימה גבוהה י׳ ורחבה ד׳ האם מותר לשבת בצידה השני או לעבור כנגד המתפלל בתוך ד׳ אמות.

תשובה: מותר לשבת בצידו השני, אך אסור לעבור כנגד המתפלל בתוך ד׳ אמות.

כתב מרן (סעי׳ א׳) אסור לישב בתוך ד׳ אמות של מתפלל בין מלפניו בין מן הצדדין, צריך להרחיק ד׳ אמות. ואם עוסק בדברים שהם מתיקוני התפילות ואפילו בפרק איזהו מקומן, אינו צריך להרחיק. ויש מתיר בעוסק בתורה אף על פי שאינו מתיקוני התפילות, ויש מי שאומר דהני מילי מן הצד אבל כנגדו אפילו כמלוא עיניו אסור, ואפילו עוסק בקריאת שמע. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק ב׳) כתב החיי אדם אם המתפלל עומד בצד אחד מדבר שהוא קבוע גבוה עשרה ורחב ארבעה, מותר לישב בצד השני דהא מפסיק רשות, אבל לעבור מצד השני אפשר אם אינו גבוה כל כך שלא יוכל להסתכל בצד השני אסור, וכן פסק בהלק״ט וכן מצדד הפמ״ג בסימן צ׳ ס״ק ה׳ שיש להחמיר לעבור באלמעמרע [התיבה] נגד המתפלל אף שהוא רשות בפני עצמו, ולישב מתיר ברשות אחרת אפילו בתוך ד׳ אמות. ע״כ. וכ״כ בקיצוש״ע ילקו״י (אות כד׳). ובהלכה ברורה (אות ה׳). וכתב בהגהות איש מצליח, כתב הכף החיים (אות ה׳) אם יש מחיצה של זכוכית ביניהם צריך היושב שם להחזיר פניו מכנגד המתפלל וגם לא יעשה מלאכה שיתבטל המתפלל מכונתו. ע״כ. אולם בקיצוש״ע ילקו״י (אות ה׳) כתב כשיש מחיצה של זכוכית לפני המתפלל, או מן הצדדים, מאחר וסוף סוף המתפלל רואה את היושב לפניו, לא מהני בזה הפסק הזכוכית, וכן הדין לענין לעבור לפני המתפלל שיש הפסק מחיצה של זכוכית ביניהם. ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה (אות ה׳), שיש להחמיר בזה, אבל אם היתה מחיצה של זכוכית מפסיקה ביניהם מן הצד או מלאחריו, יש להקל.

שאלה קפז - היה אדם מתפלל מאחריו ויש ביניהם ד׳ אמות מצומצמות האם מותר לפסוע ג׳ פסיעות.

תשובה: אסור אם המתפלל מולו, אבל אם הוא מהצד מותר. וטוב להחמיר ולחוש לדעת המקובלים שלא לעבור כנגד המתפלל אפילו כמלוא עניו אם הוא מולו, או מהצד בתוך ארבע אמות.

כתב מרן (סעי׳ ה׳) אם השלים תפילתו והיה אדם אחר מתפלל אחריו אסור לפסוע ג׳ פסיעות עד שיגמור מי שאחריו את תפילתו שאם יעשה זה הרי הוא כעובר כנגד המתפלל וצריך לדקדק בזה אפילו אם האחרון התחיל להתפלל אחריו מאחר שכבר התחיל. ע״כ. וכ״כ בהליכות עולם חלק א׳ (עמוד קמח׳), וכתב, ואם אחר שיפסע ג׳ פסיעות יהיה בצידו של המתפלל מלפניו, בתוך ארבע אמותיו, ולא יהיה ממול פניו, רשאי לפסוע שלש פסיעות. ע״כ. וכ״כ בקיצוש״ע ילקו״י (אות יח׳) ואפילו אם המתפלל אחריו עומד בתוך ד׳ אמותיו, אם פוסע לצדדים, לפי דעת מרן יש להקל בזה. וכבר נתבאר שלדעת הזהר הקדוש אסור לעבור כנגד המתפלל לפניו כמלוא עיניו, ומצדדיו בתוך ד׳ אמות. והמחמיר שלא לפסוע כנגד המתפלל כמלוא עיניו, וגם כשהוא עומד לצידי המתפלל, תבוא

עליו ברכה. ע״כ. ובהלכה ברורה (אות כ׳) כתב וכל זה דוקא אם שיפסע שלש פסיעות לאחריו יכנס לתוך ארבע אמותיו של המתפלל מאחריו, אבל אם לא יכנס לתוך ארבע אמותיו יש להקל. וטוב להחמיר בזה גם שלא נכנס לתוך ארבע אמותיו, לחוש לדעת המקובלים הנ״ל (בסעי׳ יג׳), שאסור לעבור לפני המתפלל אפילו מחוץ לארבע אמותיו. עוד כתב (באות כא׳) אם אין הראשון עומד מלפני המתפלל ממש, אלא מעט מן הצד, באופן שאם יפסע שלש פסיעות יהיה עומד מן הצדדים שמלפניו, דהיינו באלכסון, ולא מלפני ממש, רשאי לפסוע שלש פסיעות.

שו״ע	סימן	קג׳

שאלה קפח - היה עומד בתפילה ויצא ממנו רוח מלמטה כיצד ינהג.

תשובה: ימתין עד שיכלה הריח וחוזר לתחילת הברכה שנמצא בה.

כתב מרן (סעי׳ א׳) היה עומד בתפלה ויצא ממנו רוח מלמטה ממתין עד שיכלה הריח וחוזר ומתפלל. ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה (אות א׳), וכתב, שימשיך תפילתו מהברכה שפסק בה, וחוזר מתחילת הברכה.

שו״ע	סימן	קד׳

שאלה קפט - המסתפק באיזה דין באמצע התפילה כגון, אם צריך לחזור, האם מותר ללכת ממקומו לעיין בספר או לשאול הדין מאחר.

תשובה: מותר לעיין בספר, אך לשאול הדין מאחר אסור.

כתב מרן (סעי׳ א׳) לא יפסיק בתפילתו. ואפילו מלך ישראל שואל בשלומו לא ישיבנו, אבל מלך אומות העולם, אם אפשר לו לקצר דהיינו שיאמר תחילת הברכה וסופה קודם שיגיע אליו יקצר, או אם אפשר לו שיטה מן הדרך יטה ולא יפסיק בדיבור ואם אי אפשר לו יפסיק. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק ב׳) כתב הח״א (כלל כה׳ ס״ט), העומד בתפלה ונסתפק באיזה דין איך יתפלל כגון ששכח איזה דבר בתפלה מותר לילך ממקומו למקום מיוחד ולעיין שם בספר. ואם מותר לשאול הדין צ״ע ונ״ל דמותר. ע״כ. ולענין לעיין בספר כתב בהגהות איש מצליח שכן פסק הכה״ח (סי׳ צו׳ אות יא׳). אבל בילקו״י (עמוד קעז׳) הביא חולקים, וסיים שהמקל בזה כשאין לו אפשרות אחרת יש לו על מה שיסמוך. וסיים שם בהערה דמכל מקום לשאול הדין מאחר אסור. ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה סימן צו׳ (אות ו׳).

שאלה קצ - המתפלל שתי תפילות בזו אחר זו כמה זמן ימתין ביניהם.

תשובה: ימתין כדי הילוך ארבע אמות.

כתב מרן (סעי' א'), המתפלל שתי תפילות זו אחר זו, צריך להמתין בין זו לזו כדי הילוך ד' אמות כדי שתהא דעתו מיושבת להתפלל בלשון תחינה. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ד') אפילו אינו רוצה לחזור למקומו אלא מתפלל שנית במקום שעומד שם כשפסע אחר תפלה הראשונה, אבל לחזור למקומו אפילו אינו רוצה להתפלל שנית צריך להמתין. כמש"כ בסימן קכ"ג. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות א').

שאלה קצא - האם חייבים לחנך הקטנים להתפלל ג' תפילות.

תשובה: חיבים לחנך הקטנים להתפלל ג' תפילות.

כתב מרן (סעי' א'), כל הפטורים מקריאת שמע פטורים מתפלה, וכל שחייב בקריאת שמע חייב בתפלה חוץ מהמלוין את המת שאין למיטה צורך בהם שאף על פי שהם חייבים בקריאת שמע פטורים מתפלה. ונשים ועבדים שאף על פי שפטורים מקריאת שמע חייבים בתפלה מפני שהיא מצות עשה שלא הזמן גרמא. וקטנים שהגיעו לחינוך חייבים לחנכם. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ה') חייבים לחנכם להתפלל שמונה עשרה ערב ובוקר. ע"כ. ובקיצוש"ע ילקו"י (אות ו') כתב, קטן שהגיע לחינוך, חייב אביו לחנכו להתפלל ערבית שחרית ומנחה. ואף על פי שתפילת ערבית רשות, מכל מקום בזמן הזה נקבעה חובה בכל ישראל, וגם לא אמרו שהיא רשות לגמרי אלא לבטלה מפני מצוה עוברת. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות ה'). וכתב, ואם אפשר הדבר טוב לחנכו להתפלל בציבור. אבל אין לעשות מנין של קטנים שיתפללו בפני עצמם ויעברו לפני התיבה ויקראו בתורה. ונכון לחנך הקטנים שיתפללו מתוך הסידור.

קצב. שאלה: התחיל להתפלל על דעת שלא התפלל, ונזכר באמצע התפילה שכבר התפלל, כיצד ינהג.

תשובה: פוסק אפילו באמצע ברכה, אפילו יכול לחדש בה דבר. ובערבית יסיים בתורת נדבה ויחדש בה דבר.

כתב מרן (סעי׳ א׳) אם הוא מסופק אם התפלל חוזר ומתפלל ואינו צריך לחדש שום דבר אבל אם ברי לו שהתפלל אינו חוזר ומתפלל בלא חידוש, וע״י חידוש חוזר ומתפלל בנדבה כל הפעמים שירצה, חוץ מתפילת מוסף שאין מתפללים אותה בנדבה, ובשבת ויו״ט אינו מתפלל תפילת נדבה כלל. ואם התחיל להתפלל על דעת שלא התפלל ונזכר שכבר התפלל פוסק אפילו באמצע ברכה אפילו יכול לחדש בה דבר. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק ז׳) ואפילו יכול לחדש בה דבר פוסק, דתחילת תפילתו היה מסתמא בודאי לשם חובה, שהרי היה סבור שלא התפלל עדיין ולא מהני בה חידוש ולכך אפילו אם ירצה עתה לגומרה לשם נדבה לא מהני כיון שכבר התחיל בה לשם חובה דאי אפשר להביא קרבן שחציו חובה וחציו נדבה. וכל זה שהתחיל על דעת שלא התפלל אבל אם היה לו ספק אם התפלל והתחיל בתנאי וכנ״ל בס״ק ב׳ ונזכר באמצע שהתפלל יש לומר דאין צריך חידוש וגומר כך לשם נדבה דכיון שהתחיל מתחילה כהוגן אדעתא דספיקא וספיק הוי כחידוש תו אין צריך חידוש, ובלבוש משמע שגומרה ע״י חידוש, אפשר דהוא על הצד היותר טוב. ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה (אות יג׳) שנכון שיחדש בה דבר. ע״כ. ובביאור הלכה ד״ה פוסק אפילו באמצע הברכה, כתב, עיין הטעם במ״ב, ואפילו בתפילת ערבית דקימ״ל שהיא רשות פוסק, מאחר דהשתא שוינן עלן כחובה מסתמא התחיל בה אדעתא דחובה. מ״א. ע״כ. וכתב על זה בהגהות איש מצליח, אולם בילקו״י (עמוד רב׳) פסק דבערבית יסיים תפילתו בתורת נדבה ויחדש בה דבר. וכן נראה דעת הכה״ח (אות יב׳). ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה (אות יב׳).

שאלה קצג - כשמתפלל נדבה ומחדש בה דבר היכן צריך לחדש.

תשובה: צריך לחדש בכל ברכה מהאמצעיות מעין הברכה. ואם חידש אפילו בברכה אחת דיו ויבקש בקשה שאינו מורגל בה כל יום.

כתב מרן (סעי׳ ב׳) חידוש זה שאמרנו הוא שיחדש דבר בכל ברכה מהאמצעיות מעין הברכה, ואם חידש אפילו בברכה אחת דיו כדי להודיע שהיא נדבה ולא חובה. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק ח׳) מהאמצעיות, אבל לא בג׳ ראשונות ובג׳ האחרונות וכדלקמן בסימן קיב׳. ע״כ. וכתב בביאור הלכה ד״ה ואם חידש אפילו בברכה אחת וכו׳ ולשון זה משמע דאפילו בברכת שומע תפלה, ולא כהיש אומרים שהובא בטור ע״ש, ומ״מ נראה דאפילו לדעת השו״ע בעינן שהבקשה הזו לא יהיה מורגל בה בכל יום בעת התפילת חובה דהלא הטעם שע״י החידוש יודע שהיא נדבה ולא חובה. ע״כ. וכתב בהגהות איש מצליח והכה״ח אות טו׳ כתב דאפילו אם פעמים אומר איזו תפלה על הפרנסה ולפעמים אינו אומרה לא הוי חידוש, ורק אם רוב הפעמים אינו אומרה הוי חידוש. ע״כ. ובהלכה ברורה (אות ח׳) כתב ומי שרגיל לבקש על הפרנסה בתפילתו, אין זה נקרא חידוש אם מבקש על הפרנסה, ורק אם פעמים מבקש ופעמים אינו מבקש, נחשב הדבר לחידוש בתפילתו.

שאלה קצד - לא התפלל מנחה בער״ח האם אומר יעלה ויבא בתשלומין בערבית.

תשובה: צריך להזכיר יעלה ויבא בתשלומין בערבית, ובדיעבד אם לא הזכיר יצא ידי חובה.

כתב מרן (סעי' ט') טעה ולא התפלל מנחה בערב שבת מתפלל ערבית שתים של שבת, הראשונה לערבית והשניה לתשלומין. ע"כ. וכתב הרמ"א והוא הדין אם לא התפלל מנחה בערב ראש חודש מתפלל של ראש חודש שתים ואם לא הזכיר יעלה ויבא בראשונה והזכיר בשניה צריך לחזור ולהתפלל אבל אם לא הזכיר בשתיהן או הזכיר בראשונה ולא בשניה אין צריך לחזור. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (אות כא') טעה ולא התפלל מנחה בערב ראש חודש, מתפלל ערבית שתים בערב ראש חודש. ויש אומרים שאומר יעלה ויבוא בראשונה, ואינו צריך לומר יעלה ויבוא בתפילת התשלומין. ואם הזכיר יעלה ויבוא בשתיהן, או שלא הזכיר אף באחת מהן, יצא, לפי שאין מקדשים את החודש בלילה. ואם הזכיר יעלה ויבוא בתפלה השניה, ולא בראשונה, גילה דעתו שהראשונה תשלומין והשניה ערבית, לפיכך חוזר ומתפלל פעם שלישית לתשלומי מנחה. (אבל אם נתכוין בפירוש שהראשונה ערבית והשניה תשלומין אלא שטעה ולא הזכיר ראש חודש בראשונה, אינו צריך לחזור ולהתפלל). ויש חולקים ואומרים שגם בתפילת התשלומין בליל ראש חודש צריך לומר יעלה ויבוא, לפיכך אפילו אם הזכיר ראש חודש בתפלה השניה ולא בראשונה, יצא ידי חובת שניהם. וכן עיקר. ע"כ. אולם בהליכות עולם (עמוד קעו') כתב. ומי שטעה ולא התפלל מנחה בערב ראש חודש, כשמתפלל ערבית שתים בליל ראש חודש, צריך להזכיר יעלה ויבוא בשתי התפילות. ואם לא הזכיר יעלה ויבוא בשתיהן, או שלא הזכיר יעלה ויבוא בתפלה השניה, יצא ידי חובה. אבל אם הזכיר יעלה ויבוא בתפלה השניה, ולא הזכיר יעלה ויבוא בתפלה הראשונה, מעיקר הדין אין צריך לחזור ולהתפלל. ומ"מ ראוי שיחזור ויתפלל תפילת תשלומין, ויעשה תנאי של נדבה, ויאמר אם חייב אני לחזור, תהיה תפלה זו לשם חובה, ואם לאו, תהיה תפלה זו תפילת נדבה. (ועיין בספר ילקו"י חלק א' עמודים רלא'- רלב'. ומשנה אחרונה עיקר). ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות כז'), וכתב שאם כיון בפירוש שמתפלל הראשונה לשם ערבית והשניה לתשלומי מנחה, יצא ידי חובה, ולא יחזור אפילו בתנאי של נדבה.

שאלה קצה - המתפלל במוצ"ש תשלומין למנחה של שבת האם אומר אתה חוננתנו מה הדין אם לא הבדיל בתפילת החובה והבדיל בשניה.

תשובה: בתשלומין אינו אומר אתה חוננתנו. ואם לא הבדיל בתפילת החובה והבדיל בשניה חוזר ומתפלל פעם שלישית לתשלומי מנחה, כי גילה דעתו שהראשונה תשלומין והשניה לשם ערבית. ואם התכוין בפירוש שהראשונה לשם ערבית והשניה תשלומין, ולא הבדיל בראשונה והבדיל בשניה אינו חוזר להתפלל.

כתב מרן (סעי' י') טעה ולא התפלל מנחה בשבת מתפלל במוצ"ש (שתים של חול) מבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשניה ואם לא הבדיל בראשונה והבדיל בשניה, שניה עלתה לו ראשונה לא עלתה לו ואם הבדיל בשתיהן או לא הבדיל בשתיהן יצא. ע"כ. וכ"כ בהליכות עולם (עמוד קעד') מי שטעה או נאנס ולא התפלל מנחה בשבת, מתפלל במוצאי שבת שתים של חול ואומר אתה חוננתנו בברכת חונן הדעת שבתפלה הראשונה, שהיא תפילת ערבית ובתפלה השניה שהיא תשלומין של מנחה אינו אומר אתה חוננתנו. ואם הבדיל בשתיהן, יצא. וכן אם לא הבדיל בשתיהן, יצא, ויסמוך על ההבדלה שעל הכוס. ולכן אם שכח להבדיל בתפלה הראשונה, לא יבדיל גם בשניה. ואם לא הבדיל בראשונה והבדיל בשניה, גילה דעתו שהראשונה היתה לתשלומין והשניה לשם ערבית, לפיכך כיון שהקדים התשלומים לתפלה העיקרית לא יצא ידי חובת התשלומין וחוזר ומתפלל פעם שלישית לתשלומי מנחה. ואם נתכוין בפירוש שהראשונה ערבית והשניה תשלומין, אלא שטעה ולא הבדיל בראשונה והבדיל בשניה, אינו צריך לחזור ולהתפלל. והנה הלכה רווחת בידינו שאם טעה במוצאי שבת ולא

אמר את חוננתנו וטעם קודם שיבדיל על הכוס, חוזר ומתפלל תפילת ערבית לומר אתה חוננתנו. וכן פסק מרן השלחן ערוך. אלא שמכיון שיש ראשונים שחולקים על זה, נכון שקודם שיחזור להתפלל תפילת שמונה עשרה של ערבית, יעשה תנאי של נדבה. ונראה שאם לא התפלל מנחה בשבת, וכשבא להתפלל במוצאי שבת ערבית שתים, טעה ולא אמר את חוננתנו בתפלה הראשונה, שהיא לשם תפילת ערבית, ואח״כ התפלל תפילת תשלומין, ועשה כדין ולא אמר בה אתה חוננתנו, ולאחר מכן טעה וטעם משהו קודם שהבדיל על הכוס, צריך לחזור ולהתפלל רק תפילת ערבית ולומר בה אתה חוננתנו, ואין צריך להתפלל גם תפילת התשלומין. ואע״פ שיוצא למפרע שהתפלל התשלומין קודם תפילת ערבית, מכל מקום כיון שבשעה שהתפלל התשלומין יכול היה לצאת ידי חובת הבדלה בכך שמבדיל על הכוס, אלא שטעה וטעם קודם לכן, לפיכך אינו חוזר להתפלל תפילת תשלומין. וכ״כ בקיצוש״ע ילקו״י (אות יח). ובהלכה ברורה (אות׳ ל׳-לא׳), וכתב שאם לא אמר אתה חוננתנו בתפלה, וטעם קודם שיבדיל, חוזר ומתפלל ערבית. ונכון שקודם שיחזור ויתפלל ערבית יעשה תנאי של נדבה.

שאלה קצו - לא הזכיר יעלה ויבא במנחה של ר״ח ונזכר בערב האם יש לו תשלומין.

תשובה: יעשה תשלומין בתנאי של נדבה.

כתב מרן (סעי׳ יא׳) טעה במנחה של שבת והתפלל שמונה עשרה ולא הזכיר של שבת מתפלל במוצאי שבת שתים ואינו מבדיל בשניה ויתפלל אותה בתורת נדבה ואינו צריך לחדש בה דבר וה״ה אם לא הזכיר יעלה ויבוא בתפילה של ראש חודש. ע״כ. וכתב בהליכות עולם (עמוד קעט׳) טעה ולא הזכיר יעלה ויבוא במנחה של ראש חודש, ונזכר במוצאי ראש חודש, נחלקו רבותינו הראשונים אם צריך להתפלל תשלומי מנחה, ולהלכה נראה שיעשה תנאי של נדבה, ויאמר: אם אני חייב לחזור, תהיה תפלה זו לשם חובה, ואם לאו, תהיה תפלה זו נדבה. ואם אירע כן במנחה של היום האחרון של חול המועד סוכות, ובערבית הוא יום טוב של שמיני עצרת, אין לו להתפלל תשלומין. ואם אירע כן בערב שבת, וכגון שחל ראש חודש ביום ששי בלבד, או שחל היום האחרון של חול המועד ביום ששי יכול לצאת ידי חובת תפילת התשלומין בברכת מעין שבע שאומר השליח ציבור, ודי לו בכך. ע״כ. וכ״כ בקיצוש״ע ילקו״י (אות כד׳). ובהלכה ברורה (אות לג׳).

שו״ע	סימן	קט׳

שאלה קצז - היה מתפלל שחרית והגיע למחיה המתים ושמע קדושה של מוסף כיצד ינהג.

תשובה: לא יפסיק לענות קדושה עימהם והאשכנזים נהגו לענות.

כתב מרן (סעי׳ ג׳) יחיד העומד בתפלה וכשהגיע למקום קדושה היו הציבור אומרים קדושה דסידרא אינו אומר קדוש עמהם שאין הקדושות שוות ונראה דהוא הדין אם היו הציבור אומרים כתר שאינו אומר עמהם קדוש אלא ישתוק ויכוין למה שאומרים דשומע כעונה. ע״כ. וכתב הרמ״א ויש אומרים דקדושת כתר דהינו קדושת מוסף והיחיד מתפלל שחרית יכול לומר עמהם דשניהם קדושת י״ח

וקדושתן שווה וכן נ״ל עיקר. ע״כ. וכתב בהגהות איש מצליח ולדידן העיקר כדעת מרן וע׳ בשו״ת יביע אומר (ח״ו סי׳ כ׳ סוף אות ג׳) בשם המאירי שהביא מחלוקת בזה וסיים שאין בידינו להכריע ע״ש ומשמע דס״ל דשוא״ת עדיף ומכל מקום ע׳ להכה״ח (אות לב׳) שכתב יותר להקדים או לאחר ולא ליכנס במחלוקת. ע״כ. וכתב בהליכות עולם (עמוד קפט׳) המתפלל תפילת שמונה עשרה, וכשהגיע לסוף ברכת מחיה המתים שמע ציבור שאומרים קדושה, אף על פי שעתיד לומר קדושה אחר כך בחזרת השליח ציבור, או שכבר אמר קדושה קודם לכן, מכל מקום צריך להפסיק ולומר קדושה עם הציבור. אולם המתפלל שחרית, וכשסיים ברכת מחיה המתים שמע ציבור אומרים קדושת כתר של מוסף, לא יפסיק לומר קדושה עמהם. (והאשכנזים נהגו לענות קדושת כתר בכיוצא בזה). וכן אם שמע ציבור אומרים קדושת יוצר, לא יפסיק לענות עמהם. והמתפלל תפילת ערבית וכשסיים ברכת מחיה המתים שמע ציבור שאומרים קדושה של מנחה, לא יפסיק לענות עמהם, אלא ימשיך בתפילתו. אבל אם אחר שסיים תפילת ערבית, שמע שאומרים חזרת השליח ציבור, רשאי לענות קדושה ואמנים אחר הברכות. ע״כ. וכ״כ בקיצוש״ע ילקו״י (אות ב׳). וכ״כ בהלכה ברורה (אות יג׳-יד׳).

שו״ע	סימן	קי׳

שאלה קצח - מה דין הנוהג ברכב ורוצה לומר תפילת הדרך תוך כדי נסיעה.

תשובה: אינו צריך לעצור המכונית ולרדת ממנה ומדת חסידות שיעצור בצד הדרך כל שאפשר בנקל ואין חשש סכנה.

כתב מרן (סעי׳ ד׳) היוצא לדרך יתפלל יר״מ השם אלהינו ואלהי אבותינו שתוליכנו לשלום וכו׳ וצריך לאמרה בלשון רבים ואם אפשר יעמוד מלילך כשיאמרנה ואם היה רוכב אין צריך לירד. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק כג׳) אין צריך לירד שירידתו ועליתו טורדתו אלא יעמיד הבהמה מלילך אם אפשר לו שאם ירכוב הרי הוא כמהלך וה״ה ליושב בעגלה שא״צ לירד אלא להעמיד הסוסים אם אפשר לו. ע״כ. אולם בקיצוש״ע ילקו״י סימן ריט׳ (אות יז׳) כתב והוא הדין בכל זה לענין תפילת הדרך, שהנוסע מעיר לעיר שיעור פרסה, מברך תפילת הדרך עם צאתו מהעיר. (ואין צריך שיחזיק בדרך איזה זמן) ואין צריך לעצור את הרכב כדי לברך תפילת הדרך, אלא יכול לברך כשהוא נוהג ברכב. ואין צריך לומר אותה אלא פעם אחת ביום, אפילו אם ינוח בעיר באמצע היום. אבל אם דעתו ללון בעיר, ואחר כך נמלך ויצא מהעיר כדי לשוב לביתו וכדומה, צריך לחזור ולברך תפילת הדרך פעם נוספת. אין לאומרה כשהוא עדיין בתוך העיר, אלא לאחר שיצא מהעיר ויתחיל בנסיעתו בכביש בין ערוני. ואם שכח לאומרה יאמר אותה כל זמן שהוא בדרך, ובלבד שלא הגיע בתוך פרסה הסמוכה לעיר שרוצה ללון בה. ומשם ואילך יאמר אותה בלא ברכה. ע״כ. ובהלכה ברורה (אות יא׳) כתב הנוסע במכונית אינו צריך לירד ממנה כדי לומר תפילת הדרך ואין צריך אף לעצור את המכונית כשאומר תפילת הדרך. ומדת חסידות שיעצור המכונית בצד הדרך כל שאפשר הדבר בנקל, ואין בזה חשש סכנה, ובפרט כשנוהג במכונית בעצמו.

שאלה קצט - הנוסע מאשדוד ליבנה האם חייב בתפילת הדרך והיכן יש לאמרה.

תשובה: לא יברך בשם ומלכות. ולכתחילה יאמרנה תוך פרסה ראשונה מהיציאה מהישוב.

כתב מרן (סעי׳ ז׳) אומר אותה אחר שהחזיק בדרך ואין לאומרה אלא א״כ יש לו לילך פרסה אבל פחות מפרסה לא יחתום בברוך ואם שכח מלאומרה יאמר אותה כל זמן שהוא בדרך ובלבד שלא הגיע תוך פרסה הסמוכה לעיר שרוצה ללון בה ומשם ואילך יאמר אותה בלא ברכה. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק ל׳) ואין לאומרה אלא א״כ יש לו לילך פרסה, שפחות מפרסה בקרוב לעיר אינו מקום סכנה מן הסתם אם לא שמוחזק לן באותו מקום שהוא מקום סכנה אז יש לברך תפילת הדרך בכל גווני. ואין חילוק בין הולך בספינה להולך ביבשה ולפ״ז גם הנוסע על מסילת ברזל יש לו לברך תפילת הדרך אפילו אם נוסע רק פרסה ולפ״ז יש לזהר לכתחילה תיכף כשמתחיל לנסוע לברך תפילת הדרך וכמו שכתב הרמ״א בסמוך דלכתחילה יהדר תוך פרסה ראשונה ובדיעבד יברך עד לבסוף כ״ז שיש לו עדיין פרסה אחת ליסע על המסילה. ע״כ. וכתב בהגהות איש מצליח נראה שדעת הרב (המ״ב) כשנוסע ברכבת או במכונית מהלך פרסה אפילו ששוהה שיעור זמן מועט ממה שילך ברגליו יש לו לברך. וע׳ בשו״ת יביע אומר (ח״א חא״ח סי׳ יג׳) שהביא בזה מחלוקת ומסיק שאין לו לברך אא״כ שהה בנסיעתו שעה וחומש דהיינו 72 דקות (ואע״פ שהרב מדבר לענין ברכת הגומל הוא הדין בנ״ד וע״ע בחלק ששי חא״ח סימן מח׳ אות ט׳) ומ״מ מנהגנו לחתום הברכה בלי שם ומלכות וכו׳ עי״ש. וכ״כ בקיצוש״ע ילקו״י סימן ריט׳ (אות טז׳) , הנוסע מעיר לעיר בכל רחבי הארץ, אם יש בנסיעתו כשיעור פרסה, שהוא שעה וחומש, (שבעים ושתים דקות) בין ברכבת ובין באוטובוס וברכב פרטי, צריך לברך אח״כ הגומל, לפי מנהג הספרדים ועדות המזרח. ואף אם יש בדרך נקודות ישוב ומושבים, גם בזה מנהגינו לברך הגומל. ואם נוסע מעיר לעיר פחות משיעור זה, לא יברך בשם ומלכות. ואם יש בהליכה וחזרה בו ביום שיעור פרסה, מברך בשם ומלכות, אף נסע מחצית שיעור פרסה בבוקר, ומחציתה בלילה. ע״כ. ובאות יז׳ הנ״ל כתב, והוא הדין בכל זה לענין תפילת הדרך וכו׳. ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה (אות טז׳) שיעור פרסה היינו שישהה בדרכו מחוץ לעיר כשיעור מהלך פרסה (שהוא שעה ושתים עשרה דקות), ולכן אם נוסע במהירות במכונית, או נוסע במטוס, אף על פי שנוסע מרחק גדול הרבה יותר מפרסה, מכל מקום אינו אומר תפילת הדרך בהזכרת שם השם אלא אם כן שהה בדרכו כשיעור מהלך פרסה. ע״כ. ובאות יז׳ כתב שאם המקום הוא מקום סכנה, יאמר תפילת הדרך בהזכרת שם השם אפילו אם הוא מקום קרוב לעיר פחות משיעור פרסה.

שו״ע	סימן	קיא׳

שאלה ר - הנכנס לבית הכנסת ומצא את הציבור מתחילים שמונה עשרה האם יתחיל עמהם.

תשובה: בשחרית לא יתפלל עמהם שעדיף לסמוך גאולה לתפילה, ובערבית יתפלל עמהם ואחר כך יקרא קריאת שמע.

כתב מרן (סעי׳ ג׳) אם עד שלא קרא קריאת שמע מצא ציבור מתפללים לא יתפלל עמהם אלא קורא קריאת שמע ואח״כ יתפלל דמסמך גאולה לתפלה עדיף ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק יא׳) קורא קריאת שמע רצונו לומר עם ברכותיה וכל זה בשחרית אבל בערבית יתפלל עמהם ואחר כך קורא קריאת שמע, כמו שכתב בסימן רלו׳ סעי׳ ג׳ עי״ש. ע״כ. וכתב בהגהות איש מצליח שהכה״ח חולק בזה וכו׳ עי״ש. אולם דברי מרן מפורשים בסימן רלו׳ (סעי׳ ג׳) שכתב, מצא ציבור שקראו קריאת שמע, ורוצים לעמוד בתפלה, יתפלל עמהם ואחר כך יקרא קריאת שמע עם ברכותיה. ע״כ. וכ״כ בקיצוש״ע ילקו״י סימן רלו׳ (אות ח׳) שאם אין לו מנין אחר לתפילת ערבית, יכול לכתחילה להתחיל עמהם תפילת העמידה, ולאחריה יברך ברכות קריאת שמע ויקרא קריאת שמע. ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה (אות ה׳).

שאלה רא - האם מותר לשאול צרכיו בתפילת שמונה עשרה.

תשובה: לא יבקש בשלוש ראשונות ולא בשלוש אחרונות אלא באמצעיות. וצרכי רבים כמו "זכרנו לחיים" מותר בשלוש ראשונות ואחרונות.

כתב מרן (סעי' א') אל ישאל אדם צרכיו בשלוש ראשונות ולא בשלוש אחרונות, ודוקא צרכי יחיד אבל צרכי ציבור שרי. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק א') אל ישאל אדם צרכיו, דשלוש ראשונות למה הם דומין לעבד שמסדר שבח לפני רבו, והאמצעיות, לעבד שמבקש פרס מרבו, אחרונות, לעבד שקבל פרס מרבו, שמשבחו והולך לו ולפי שהראשונות הם מסדר השבח, ועל כן אין ראוי לשאול בהם צרכיו, והוא הדין אחרונים. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות א'), וכתב, צרכי רבים מותר, ומטעם זה אומרים בעשרת ימי תשובה בברכת אתה גיבור "זכרנו לחיים" וכו'. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות א').

שאלה רב - האם מותר לכרוע בבריך שמיה כשאומר דסגדינא קמיה.

תשובה: מותר לכרוע ומנהג ישראל תורה הוא, אך אין חיוב.

כתב מרן (סעי' ג') הכורע בכל קומה לפניך תשתחוה, או בולך לבדיך אנחנו מודים, או בהודאה דהלל, וברכת המזון, הרי זה מגונה. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ט') ומה שאסר השו"ע בכל זה משום דכל הודאות האלו הוא דרך שבח והלול ואין שייך בהם כריעה והשתחויה, וכל קומה לפניך תשתחוה כיון שאינו אומר על עצמו אלא שעל כל העולם אומר שישתחוו לפניו יתברך גם כן דרך שבח והלול הוא, אבל בואנחנו כורעים ומשתחוים שעל עצמו הוא אומר יכול הוא לכרוע. ע"כ. וכתב בהגהות איש מצליח וכן מה שנהגו לכרוע בבריך שמיה כשאומרים דסגינא קמיה מנהג יפה הוא. (יביע אומר ח"ה סי' ח' אות ד', והשיב ע"ד הכה"ח אות יב'). ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י סימן קלד' (אות ז') מה שנוהגים לכרוע באמצע בריך שמיה כשאומרים "אנא עבדא דקודשא בריך הוא דסגינא קמיה", אף על פי שאין זה חיוב לכרוע, מכל מקום מנהג ישראל תורה הוא, הואיל ואומרים בפירוש דסגינא קמיה אם לא יכרע ולא ישתחוה נראה כדובר שקרים, ומטעם זה נוהגים להשתחוות בעלינו לשבח כשאומרים ואנחנו משתחוים. ע"כ. ובהלכה ברורה (אות ג') כתב, ויש נוהגים להשתחוות בשעת אמירת "בריך שמיה" כשאומרים "דסגידנא קמי ומן קמי דיקר אורייתיה", ויש להם על מה שיסמוכו.

שאלה רג - לא אמר משיב הרוח בימות הגשמים ואמר רק מוריד הגשם, האם חוזר.

תשובה: אינו חוזר.

כתב מרן (סעי' ג') אם אמר משיב הרוח או לא אמרו בימות הגשמים, אין מחזירין אותו. וכן בטל אם הזכירו בימות הגשמים או לא הזכירו בימות החמה אין מחזירין אותו. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק יב') אין מחזירין אותו, ואפילו עדיין לא סיים הברכה, מאחר שאין חיוב כלל להזכיר רוח וטל לעולם. ע"כ. ואם טעה בימות הגשמים, ואמר מוריד הטל במקום משיב הרוח ומוריד הגשם, כתב בהליכות עולם (עמוד קלד') אם עדיין לא סיים הברכה, נכון שיחזור ויאמר משיב הרוח ומוריד הגשם באמצע הברכה, וימשיך הלאה. ואם כבר חתם ברוך אתה ה', יסיים מחיה המתים, וימשיך אתה קדוש. ולא יפסיק לומר משיב הרוח ומוריד הגשם בין ברכה לברכה. ע"כ. וכ"כ בקיצוש"ע ילקו"י (אות ב'). ובהלכה ברורה (אות יא').

שאלה רד - אמר מוריד הגשם בימות החמה להיכן חוזר.

תשובה: אם לא סיים הברכה חוזר לראש הברכה, ואם אמר ברוך אתה ה' קודם שאמר מחיה המתים, יאמר "למדני חקיך" ויחזור לאתה גיבור. ואם סיים מחיה המתים חוזר לראש התפילה. שעדיף יותר שיחזור לראש הברכה מאשר יתקן בתוך כדי דיבור, ובדיעבד אם תיקן בתוך כדי דיבור יצא ידי חובה.

כתב מרן (סעי' ד') אם אמר מוריד הגשם בימות החמה מחזירים אותו וחוזר לראש הברכה, ואם סיים הברכה חוזר לראש התפלה ואפילו במקום שצריכים גשם בימות החמה, אם הזכיר גשם במקום טל מחזירים אותו. ע"כ. וכתב בקיצוש"ע ילקו"י (אות ג') החל מתפילת מוסף של יו"ט ראשון של פסח , מפסיקים לומר משיב הרוח ומוריד הגשם ואומרים במקום זה מוריד הטל. ואם טעה בימות החמה והזכיר מוריד הגשם, אם נזכר באמצע הברכה חוזר לראש הברכה, ומתחיל אתה גיבור לעולם ה' וכו', ואם התחיל מרב להושיע מוריד הטל גם כן יצא. ואם נזכר אחר שאמר ברוך אתה ה' קודם שסיים מחיה המתים, יאמר למדני חוקיך שיראה כאומר פסוק בלבד, ויחזור לאתה גיבור. ואם לא נזכר עד שסיים מחיה המתים, אף על פי שלא התחיל אתה קדוש, חוזר לראש התפלה. ואפילו במקום שצריכים לגשמים בימות החמה, אם הזכיר מוריד הגשם מחזירים אותו. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות' ח'-ט'). ועוד כתב (באות י') אם טעה בימי הקיץ ואמר משיב הרוח ומוריד הגשם ונזכר מיד בתוך כדי דיבור, עדיף יותר שיחזור לתחילת הברכה ממה שיתקן בתוך כדי דיבור. ובדיעבד אם חזר ותיקן בתוך כדי דיבור ואמר מוריד הטל, יצא ידי חובה.

שאלה רה - בימות החמה או בימות הגשמים המסתפק אם אמר משיב הרוח וכו' או מוריד הטל האם חוזר.

תשובה: המסתפק בימות החמה אם הזכיר משיב הרוח ומוריד הגשם, בתוך שלושים יום מיו״ט ראשון של פסח צריך לחזור. אחרי שלושים יום אינו חוזר. והמסתפק אם אמר מוריד הטל בחורף, למנהג הספרדים שמזכירים מוריד הטל בקיץ לא חוזר, שהטל בחורף אינו סימן קללה. אבל למנהג האשכנזים שלא אומרים בקיץ מוריד הטל, אם הסתפק בחורף, יתכן שלא אמר כלום ובתוך שלושים יום חוזר.

כתב מרן (סעי׳ ח׳) בימות החמה אם נסתפק אם הזכיר מוריד הגשם אם לא עד ל׳ יום בחזקת שהזכיר הגשם וצריך לחזור. ע״כ. וכתב הרמ״א והוא הדין לדידן דאין מזכירין טל בימות החמה אם נסתפק לו אם אמר מוריד הגשם בימות הגשמים כל ל׳ יום חוזר דודאי אמר כמו שרגיל והרי לא הזכיר לא טל ולא גשם לאחר ל׳ יום אינו חוזר. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק לה׳) בימות החמה אם נסתפק משום דרגיל מימי החורף לומר משיב הרוח ומוריד הגשם ע״כ נסתפק לו אולי אמר עכשיו ג״כ הכי ולא אמר מוריד הטל כשאר בני אדם אבל להיפך לא מצי המחבר למנקט דהיינו שנסתפק לו בימות הגשמים אם הזכיר גשם דהמחבר אייריי למנהג ספרד שנוהגין לומר בימות החמה מוריד הטל ויצא בזה אפילו בימות הגשמים וכנ״ל בסעי׳ ה׳ וע״ז כתב רמ״א ולדידן דאין מזכירין טל בימות החמה ממילא יש להסתפק נמי בימות הגשמים. ע״כ. וכ״כ בהליכות עולם (עמוד קלב׳) מי שנסתפק בימות החמה אם הזכיר משיב הרוח ומוריד הגשם, אם הוא בתוך שלושים יום מיום טוב ראשון של פסח, צריך לחזור, שחזקה שאמר מה שהיה רגיל קודם לכן. (אלא א״כ חזר תשעים פעם ואמר מחיה מתים אתה רב להושיע מוריד הטל). אבל אחר שלושים יום, חזקה שכבר התרגל שלא להזכיר גשם. אפילו אם יודע בעצמו קודם שלושים יום שכבר התרגלה לשונו שלא להזכיר גשם, אין זה מועיל, וכל שהוא בתוך שלושים יום, ואינו יודע בודאות שלא הזכיר גשם, צריך לחזור. ואם לאחר שלושים יום אירע פעם אחת שטעה והזכיר גשם, לא איבד חזקתו שכבר התרגלה לשונו שלא להזכיר גשם, ולכן אם לאחר מכן נסתפק אם הזכיר גשם, אינו חוזר. ואף לענין שאלת טל ומטר, אם הוא אחר שלושים יום אינו חוזר. ואין צריך להשלים עד תשעים תפילות, אף על פי שבשבתות אין שואלים טל ומטר. ושליח ציבור קבוע די לו בשמונה עשרה ימים אחר החג, כדי שנאמר חזקה שהתרגל שלא להזכיר גשם. ע״כ. וכ״כ בקיצוש״ע ילקו״י (אות ב׳). ועוד כתב (באות ו׳) מי שנסתפק בימות החמה אם הזכיר מוריד הגשם, תוך שלושים יום ליום טוב של פסח, צריך לחזור ולהתפלל, גם אם נסתפק בזה אחר סיים תפילתו, וכל שכן אם נסתפק בזה כשנמצא באותה ברכה. ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה (אות יג׳). ולענין שאלת טל ומטר כתב (באות יד׳) שיש אומרים שיש להחמיר גם בימים הסמוכים לשלושים יום, שהרי בשבת אין שואלים את הגשמים. ולכן נראה שאם אירע כן בימים שאחר שלושים יום, ונזכר קודם שהגיע לברכת שמע קולנו, יאמר ותן טל ומטר לברכה בשמע קולנו. ואם נזכר לאחר שסיים תפילתו, יחזור ויתפלל בתנאי של נדבה ויאמר, אם אני חייב לחזור תהיה תפלה זו לחובת תפלה, ואם איני חייב לחזור תהיה תפלה זו תפילת נדבה.

שו״ע	סימן	קטו׳

שאלה רו - בברכת אתה חונן לאדם דעת האם צריך לומר חננו מאתך או וחננו מאתך.

תשובה: נוהגים לומר וחננו בתוספת ואו״ו ויש נוהגים לומר חננו בלא ואו״ו.

כתב המ״ב (בסוף ס״ק א׳) עיין באליה רבה שמביא דעות דיש אומרים שצריך לומר חננו וכו׳ ולא וחוננו מפני שהוא התחלה בבקשה, ויש אומרים שצריך לומר וחננו, ועיי״ש. ע״כ. וכתב בהגהות איש מצליח, וכך כתב הכה״ח (אות ג׳) שכן הוא הנוסח בהרמב״ם ובסדור הרש״ש לומר וחננו. אולם דעת מרן ראש הישיבה שליט״א לומר חננו בלא וי״ו, רק במוצאי שבת שאומר אתה חוננתנו יש לאומרה וחננו בוי״ו, וכן משמע להדיא באבודרהם בתפילת שמונה עשרה של חול ובערבית של מוצאי שבת

ע״ש. וכ״כ הרב השואל בשו״ת הרב״ך ז״ל סימן ב׳ וע״ש. ע״כ. אולם בסידור חזון עובדיה ובסידור יחוה דעת הנוסח הוא וחננו מאתך. ובהלכה ברורה (אות א׳) כתב, ונוהגים לומר וחננו בתוספת וא״ו. ויש נוהגים לומר חננו בלא וא״ו.

שו״ע	סימן	קטז׳

שאלה רז - באיזה אופן מותר לומר פסוק הנאמר בלשון יחיד, בלשון רבים.

תשובה: כשאומר אותו דרך תפילה ובקשה אך, לא מזמור שלם.

כתב מרן (סעי׳ א׳) רפאנו ה׳ ונרפא אע״ג דהכתוב ליחיד אין מכנין אותו לרבים ה״מ בזמן שמתכוין לקרות אבל כשאומר אותו דרך תפלה ובקשה מותר. ע״כ. וכתב הרמ״א ומ״מ אם אומר מזמור שלם אסור לשנות מלשון יחיד לרבים או להיפך. ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה (אות ב׳).

שו״ע	סימן	קיז׳

שאלה רח - ממתי מתחילים לשאול גשמים בני חו״ל, ומה דין תושבי אילת.

תשובה: בני חוץ לארץ מתחילים בתפילת ערבית של יום ששים אחר תקופת תשרי. ותושבי אילת מתחילים גם בז׳ במר חשון.

כתב מרן (סעי׳ א׳) ברכת השנים צריך לומר בה בימות הגשמים ותן טל ומטר ומתחילין לשאול מטר בחוצה לארץ בתפילת ערבית של יום ס׳ אחר תקופת תשרי ובארץ ישראל מתחילין לשאול מליל ז׳ במרחשון ושואלין עד תפילת המנחה של ערב יום טוב הראשון של פסח ומשם ואילך פוסקין מלשאול. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק ה׳) בארץ ישראל מתחילין לשאול מליל ז׳ במרחשון, לפי ששם צריך לגשמים לפי שגבוה הוא מכל הארצות מה שאין כן בגולה, ואנו בכלל חוץ לארץ בתר בני גולה דבבל אזלינן. ע״כ. וכתב ע״ז בהגהות איש מצליח, ובמקומות שמזג האויר דומה לארץ ישראל כגון בסיני ודמשק ואי ג׳רבא שואלים בז׳ במרחשון (ילקו״י עמוד רנ׳ ובהערה שם). ע״כ. וכ״כ בקיצוש״ע ילקו״י (אות ד׳). ועיין עוד שם באות כ׳. וכ״כ בהלכה ברורה (אות ד׳).

שאלה רט - יחיד הצריך לגשמים בקיץ או ארץ אחת כולה כיצד נוהגים בתפילה.

תשובה: שואלים טל ומטר בשומע תפילה. וארץ הצריכה גשם ויחיד טעה ושאל בברכת השנים חוזר ומתפלל בתורת נדבה.

כתב מרן (סעי׳ ב׳) יחידים הצריכים למטר בימות החמה אין שואלים אותו בברכת השנים אלא בשומע תפלה ואפילו עיר גדולה כנינוה או ארץ אחת כולה כמו ספרד בכלל או אשכנז בכללה כיחידים דמו ובשומע תפלה. ומיהו אם בארץ אחת כולה הצריכים מטר בימות החמה טעה בה יחיד ושאל מטר בברכת השנים חוזר ומתפלל בתורת נדבה בלא שאלה בברכת השנים. ע״כ. וכ״כ בקיצוש״ע ילקו״י (אות יח׳) החל ממוצאי יום טוב הראשון של פסח, אומרים ברכנו במקום ברך עלינו, עד ליל שבעה בחשון. ומי שטעה בימות החמה ואמר ברך עלינו ושאל טל ומטר, אם נזכר באמצע הברכה חוזר לראש הברכה, ואם נזכר אחר שאמר ברוך אתה ה׳ קודם שסיים מברך השנים, אומר למדני חוקיך, ויחזור לראש הברכה, ואם לא נזכר עד שסיים מברך השנים או שלא נזכר אלא בברכות שלאחר מכן, חוזר לברכנו, וממשיך ברכות התפלה על הסדר. ואם לא נזכר עד שאמר פסוק יהיו לרצון האחרון, חוזר לראש התפלה. לפיכך יחידים הצריכים לגשמים מפסח ועד סוכות, אינם רשאים להזכיר מוריד הגשם, או לשאול טל ומטר בברכת השנים, אלא באמצע שמע קולנו ישאלו טל ומטר, כדין כל יחיד ששואל צרכיו בשומע תפלה. וכן הדין בעיר מסוימת שצריכה גשמים בין פסח לסוכות, אפילו היא גדולה כנינוה, או אפילו מדינה שלימה, או ארץ אחת כולה, כגון ארץ אשכנז בכללה, או ארץ ספרד בכללה, הרי הם כיחידים לענין זה, ושואלים טל ומטר בשומע תפלה. ומכל מקום יחיד שטעה בתפילתו במקומות אלה ושאל טל ומטר בברכת השנים, אין צריך לחזור ולהתפלל, אלא בתורת תנאי של נדבה. אבל אם טעה בהזכרה ואמר מוריד הגשם בין פסח לסוכות, אפילו במקומות הצריכים לגשמים צריך לחזור ולהתפלל. ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה (אות י׳).

שאלה רי - לא שאל מטר בימות הגשמים ונמצא בתוך התפילה כיצד ינהג.

תשובה: אם נזכר בסיום ברכת השנים לפני שיזכיר ״השם״ חוזר ואומר ותן טל ומטר. ואם הזכיר ״השם״ יאמר למדני חקיך ויחזור לתחילת הברכה. ואם סיים מברך השנים לפני שיתחיל ברכת תקע בשופר גדול, יאמר בין ברכה לברכה ותן טל ומטר. ואם התחיל תקע בשופר גדול, יאמר ותן טל ומטר לפני אתה שומע תפילת כל פה. ואם חתם ברוך אתה ה׳, יאמר למדני חקיך ויחזור ויאמר ותן טל ומטר. ואם חתם שומע תפילה יאמר קודם רצה. ואם אמר רצה חוזר לברך עלינו. וכן אם נזכר באמצע מודים או אלהי נצור, חוזר לברך עלינו. ואם סיים יהיו לרצון האחרון אף על פי שלא פסע ג׳ פסיעות לאחריו, חוזר לראש התפילה.

כתב מרן (סעי׳ ה׳) אם לא שאל מטר ונזכר קודם שומע תפלה אין מחזירין אותו ושואל בשומע תפלה ואם לא נזכר עד אחר שומע תפלה אם לא עקר רגליו חוזר לברכת השנים ואם עקר רגליו חוזר לראש התפלה ואם השלים תפילתו ואינו רגיל לומר תחנונים אחר תפילתו אע״פ שעדיין לא עקר רגליו כעקורים דמי ואם נזכר אחר שחתם שומע תפלה קודם שהתחיל רצה נראה שאומר ותן טל ומטר ואחר כך אומר רצה. ע״כ. וכתב בקיצוש״ע ילקו״י (אות ו׳) אם טעה ולא שאל טל ומטר, אם נזכר בסיום ברכת השנים, לפני שיזכיר ״השם״, חוזר ואומר ותן טל ומטר לברכה וכו׳, ומסיים על הסדר. ואם לא נזכר עד שחתם ברוך אתה ה׳ מברך השנים, לפני שיתחיל ברכת תקע בשופר, יאמר שם בין ברכה לברכה ״ותן טל ומטר לברכה״, וימשיך ברכת תקע בשופר וכו׳. ואם לא נזכר עד שהתחיל

תקע בשופר גדול, ימשיך בתפילתו עד ברכת שמע קולנו, ולפני שיאמר כי אתה שומע תפילת כל פה, יאמר שם: ותן טל ומטר לברכה. (ואם הוא בתענית שצריך לומר עננו, יאמר תחילה ותן טל ומטר לברכה, ואחר כך יאמר עננו). ואם שכח לשאול גם בברכת שמע קולנו, וחתם "ברוך אתה ה'", ומיד נזכר, יאמר "למדני חקיך", וחוזר ושואל טל ומטר, ומסיים שנית "כי אתה שומע תפילת כל פה" וכו'. ואם חתם שומע תפלה, ואחר כך נזכר שלא שאל טל ומטר, יאמר שם קודם ברכת רצה, "ותן טל ומטר לברכה". ואם אמר תיבת רצה, חוזר ל"ברך עלינו", וממשיך תקע בשופר ויתר הברכות על הסדר. וכן הדין אם נזכר באמצע מודים, או באמצע אלהי נצור, שחוזר לברך עלינו. אבל אם סיים פסוק יהיו לרצון האחרון, אף על פי שעדיין לא פסע שלש פסיעות לאחוריו, חוזר לראש התפלה. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות טו'). וכתב שאם נזכר שלא שאל מטר אחר שאמר ברוך אתה ה' קודם שיחתום מברך השנים, יאמר למדני חקיך, ויחזור לתחילת הברכה.

שאלה ריא - לא אמר בעשי"ת המלך המשפט האם חוזר.

תשובה: אם חתם מלך אוהב צדקה ומשפט ונזכר תוך כדי דיבור יתקן ויאמר המלך המשפט. ואם נזכר לאחר כדי דיבור חוזר לברכת השיבה, ואפילו נזכר באלהי נצור חוזר לברכת השיבה. ואם נזכר אחר יהיו לרצון האחרון יחזור לתחילת התפילה ויעשה תנאי של נדבה.

כתב מרן (סעי' א') השיבה שופטינו חותם בה מלך אוהב צדקה ומשפט, ומראש השנה ועד יום הכיפורים חותם המלך המשפט. ע"כ. וכתב הרמ"א מיהו אם אמר מלך אוהב צדקה ומשפט אין צריך לחזור, ולא אמרו שיחזור אלא במקום שכל השנה אומרים אוהב צדקה ומשפט. ע"כ. וכתב בהגהות איש מצליח, זה לדעת הרמ"א, אבל למרן יש לחזור וכמ"ש בסי' תקפ"ב. ואע"פ שהכה"ח (אות א') פסק כהרמ"א משום סב"ל, הנה בשו"ת יביע אומר (ח"ב סי' ח'-י') מסיק שאם נזכר אפילו אחר כמה ברכות ואפילו באמצע ברכת שים שלום, חוזר לברכת השיבה בין יחיד בין ש"ץ, ואם לא נזכר עד שסיים תפילתו (דהיינו שעקר רגליו או שגמר תחנונים) יחיד חוזר ומתפלל בתנאי נדבה וש"ץ אינו חוזר ומתפלל. ע"כ. וכ"כ בהליכות עולם ח"ב (עמוד רמט') אם טעה בעשרת ימי תשובה וחתם "מלך אוהב צדקה ומשפט" במקום "המלך המשפט", אם נזכר בתוך כדי דיבור, ומיד תיקן ואמר "המלך המשפט", יצא. ואם נזכר לאחר כדי דיבור, חוזר לתחילת ברכת השיבה, וחותם המלך המשפט, וממשיך משם והלאה על הסדר, למינים ולמלשינים, על הצדיקים, וכו'. ואפילו אם נזכר באמצע אלהי נצור שאמר מלך אוהב צדקה ומשפט, חוזר לברכת השיבה, וממשיך משם והלאה על הסדר. ומנהג האשכנזים בחוץ לארץ שמי שטעה ואמר מלך אוהב צדקה ומשפט במקום המלך המשפט, ונזכר לאחר כדי דיבור, אינו חוזר. ואם אחר שסיים תפילתו בעשרת ימי תשובה, נזכר שאמר מלך אוהב צדקה ומשפט, דהיינו שסיים אמירת יהיו לרצון שאחר אלהי נצור, חוזר לראש התפלה. וקודם שיחזור יתנה ויאמר, אם אני חייב לחזור ולהתפלל, הריני חוזר ומתפלל תפלה זו לתפילת חובה. ואם אינני חייב לחזור, הריני חוזר ומתפלל תפלה זו לתפילת נדבה. וישתדל לכוין בתפילתו כראוי כפי יכולתו. וראוי שאף האשכנזים בארץ ישראל יעשו כן. וכ"כ בקיצוש"ע (אות א').

שאלה ריב - אמר בשאר ימות השנה המלך המשפט האם חוזר.

תשובה: אינו חוזר.

כתב המ״ב (ס״ק א׳) ואם אמר בכל השנה המלך המשפט או האל המשפט, יצא. ע״כ. וכתב בהגהות איש מצליח, וכן אם בברכה השלישית אמר המלך הקדוש, יצא. (כה״ח אות ג׳).

שו״ע	סימן	קיט׳

שאלה ריג - טעה באחת הברכות או דילג אחת מהברכות להיכן חוזר.

תשובה: טעה או הסתפק באיזה ברכה נמצא, אם נמצא בג׳ ראשונות או בג׳ אמצעיות חוזר לתחילתן. ואם נסתפק באמצעיות חוזר לתחילת הברכה שנסתפק בה. ואם טעה בברכה ולא סיים הברכה יחזור למקום שטעה.

כתב מרן (סעי׳ ג׳) אם דילג או טעה בברכה אחת מהאמצעיות אינו צריך לחזור אלא לראש הברכה שטעה או שדילג ומשם ואילך יחזור על הסדר. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק טו׳) ואפילו לא נזכר עד אחר כמה ברכות צריך לחזור ולומר כולן אחריה, שאם יאמר אותה ברכה לבדה במקום שנזכר נמצא ששינה סדרן של ברכות ולא יצא ידי חובה, שסדר ברכות הוא מאנשי כנסת הגדולה וסמכו סדרן על המקראות. ע״כ. וכתב בהגהות איש מצליח ולכן מי שהתנמנם באמצע תפילתו ונסתפק באיזה ברכה הוא עומד, אם בג׳ ראשונות או בג׳ אחרונות, חוזר לתחילתן. ואם באמצעיות חוזר ומתחיל מברכה שנסתפק בה וממשיך על הסדר. (כה״ח אות ד׳, וכ״פ בילקו״י עמ׳ רו׳, וכתב שאין לומר בזה סב״ל). ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה (אות ט׳). וכתב, ואם טעה באחת מהברכות ועדיין לא סיים אותה ברכה שטעה בה, אין צריך לחזור לראש אותה ברכה, אלא למקום שטעה.

שו״ע	סימן	קכ׳

שאלה ריד - מה פירוש המלים ואשי ישראל ותפלתם, וכו׳.

תשובה: פירוש א. תפילה במקום קרבן שיקובל ברצון. פירוש ב. מיכאל שר הגדול מגיש ומקריב נשמות הצדיקים כריח ניחוח לפני ה׳. אישי ישראל הם הצדיקים. פירוש ג. תחזיר לנו את העבודה והצדיקים ותפילתם באהבה תקבל ברצון.

כתב המ״ב (ס״ק א׳) כתב הטור על מה שאנו אומרים ואשי ישראל ותפילתם וכו׳, ואע״פ שאין עתה עבודה מתפללים על התפלה שהיא במקום הקרבן שתתקבל ברצון לפני השם יתברך. ובמדרש יש מיכאל שר הגדול מקריב נשמתן של צדיקים על המזבח של מעלה [רצונו לומר שמגיש אותם לרצון לפני ה׳ לריח ניחוח] וע״ז תקנו ואשי ישראל רצונו לומר אנשי ישראל. ויש מפרשים על מה שלמעלה ממנו, והכי פירושו והשב העבודה ואשי ישראל, ואחר כך ותפילתם באהבה תקבל ברצון. ועיין בט״ז שכתב דהפירוש האמצעי הוא המובחר מכולם. אבל הגר״א כתב שהעיקר כפירוש האחרון.

שו״ע	סימן	קכא׳

שאלה רטו - האם אומרים בבית האבל אלקינו וכו׳ ברכנו בברכה המשולשת.

תשובה: מנהגנו לאומרו.

כתב המ״ב (ס״ק ו׳) אין לומר אלהינו ואלהי אבותינו בבית האבל, כ״כ הבה״ט והוא בשכנה״ג בשם ספר תניא, ועל כן אף שבדגול מרבבה חלק על זה יש לחוש לדברי ראשונים. (מגן גבורים). ע״כ. וכתב על זה בהגהות איש מצליח, והכה״ח (סימן קכח׳ אות רסב׳) כתב שאומרים אותו בבית האבל ושכן המנהג בירושלים ת״ו. וכ״כ בשו״ת יביע אומר (ח״ד חיו״ד סי׳ לב אתיות ד׳ ה׳). ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה סימן קכח׳ (אות קמד׳).

שו״ע	סימן	קכב׳

שאלה רטז - סיים תפילתו ועדיין לא אמר עושה שלום האם עונה ב״ה וב״ש.

תשובה: עונה ברוך הוא וברוך שמו.

כתב מרן (סעי׳ א׳) אם בא להפסיק ולענות קדיש וקדושה בין שמונה עשרה ליהיו לרצון, אינו פוסק, שיהיו לרצון מכלל התפלה הוא. אבל בין יהיו לרצון לשאר תחנונים שפיר דמי. וכו׳. ע״כ. וכתב במ״ב (ס״ק ד׳) ואם כבר סיים הכל אלא שאינו יכול לפסוע מחמת אדם שמתפלל לאחוריו, וכמ״ש לעיל בסימן קב׳, לכולי עלמא יכול להפסיק ולענות אמן. ובמאמר מרדכי כתב בפשיטות דאפילו ברוך הוא וברוך שמו מותר אז לומר. ע״כ. וכתב בהליכות עולם (עמוד קלט׳), אחר שסיים ברכת שים שלום ואמר פסוק יהיו לרצון, רשאי להפסיק לעניית דברים שבקדושה כדרך שמפסיק בקריאת שמע וברכותיה, ולכן השומע קדיש כשהגיע לאלהי נצור, יענה חמשה אמנים ראשונים של החצי הראשון של הקדיש. (עד דאמירן בעלמא ואמרו אמן). ויענה יהא שמה רבא עד עלמיא יתברך, ולא יענה עד דאמירן בעלמא. (אף על פי שאנו נוהגים להפסיק בשאר מקומות לענות עד דאמירן בעלמא). ואינו רשאי לענות אמן אחר ברכות, בין ברכות המצוות ובין ברכות הנהנין, או ברכות חזרת השליח ציבור כשנמצא באמצע אלהי נצור. והשומע קדושה, יענה פסוק ״קדוש״ ופסוק ״ברוך״ בלבד, אבל פסוק ״ימלוך״ לא יענה כשהגיע לאלהי נצור. והשומע ציבור שאומרים ברכו כשהגיע לאלהי נצור, יענה עמהם. ואם רצה לענות אמן אחר ברכות באמצע אלהי נצור, יפסיק ויפסע שלש פסיעות באמצע

אלהי נצור, ויענה אמן, ואחר כך יסיים אלהי נצור. (והוא הדין למי שמאריך בתפילתו, ורואה שהציבור ממתינים לו, וחושש לטורח ציבור, שרשאי לפסוע קודם שיסיים אלהי נצור, ואחר כך ימשיך ויסיים אלהי נצור). ע״כ. וכ״כ בקיצוש״ע ילקו״י (אות ב׳) וכתב ואם סיים פסוק יהיו לרצון אמרי פי השני , אף שעדיין לא עקר רגליו, רשאי להפסיק ולענות כל דבר שבקדושה, ואפילו ברוך הוא וברוך שמו. ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה (אות ג׳) וכתב, וכן רשאי לומר עלינו לשבח עם הציבור.

שאלה ריז - כמה ימתין ש״ץ קודם שיחזור למקומו להתפלל, ומה דין המתפלל יחיד.

תשובה: השליח ציבור יעמוד כדי הילוך ד׳ אמות קודם שיחזור למקומו להתפלל בקול רם. והיחיד עד שיגיע שליח ציבור לקדושה. ויחיד המתפלל בביתו לא יחזור למקומו עד כדי שיעור הילוך ד׳ אמות, והמחמיר עד שיעור שיגיע שליח ציבור לקדושה או עד שהשליח ציבור יתפלל בקול רם תבא עליו ברכה.

כתב מרן (סעי׳ ב׳) במקום שכלו ג׳ פסיעות יעמוד ולא יחזור למקומו עד שיגיע שליח ציבור לקדושה ולפחות עד שיתחיל שליח ציבור להתפלל בכל רם. ע״כ. וכתב הרמ״א, והשליח ציבור יעמוד כדי הילוך ד׳ אמות קודם שיחזור למקומו להתפלל בקול רם, וכן יחיד המתפלל יעמוד במקום שכלו פסיעותיו כשיעור זה קודם שיחזור למקומו. יחיד שמתפלל בציבור וסיים תפילתו קודם לשליח ציבור אסור להחזיר פניו לציבור עד שיסיים שליח ציבור תפילתו. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק יא׳) וכן יחיד: וב״ח חולק ופוסק דאין חילוק במתפלל ביחידי בביתו למתפלל עם הציבור אלא בכל גווני צריך לשהות כפי השיעור שיגיע שליח ציבור לקדושה או על כל פנים עד שיתחיל שליח ציבור בקול רם. וכ״פ המג״א אם לא שצריך לחזור ולהתפלל שנית לתשלומין דאז לכולי עלמא די כדי הילוך ד׳ אמות דהכל יודעין שחזרתו הוא להתפלל שנית, ומכל מקום במקום הדחק יש להקל דאף בזה די בד׳ אמות. ע״כ. וכתב בהגהות איש מצליח, ודעת מרן בב״י משמע כדעת הרמ״א דסגי בשיעור ד׳ אמות, וכמ״ש הכה״ח (אות כ׳), ומכל מקום המחמיר תבוא עליו ברכה. ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה (אות יא׳).

שאלה ריח - האם מותר לפסוע יותר מג׳ פסיעות.

תשובה: הוי יוהרא ואסור.

כתב מרן (סעי׳ ד׳) מי שמוסיף על ג׳ פסיעות הוי יוהרא. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק יז׳) שנראה שהוא חולק כבוד לשכינה יותר משאר בני אדם. ע״כ. וכ״כ בהליכות עולם (עמוד קמד׳). ובקיצוש״ע ילקו״י (אות ב׳). ובהלכה ברורה (אות לג׳).

שאלה ריט - שליח ציבור כשאומר החזרה האם אומר ה', שפתי תפתח.

תשובה: אומר ה', שפתי תפתח.

כתב מרן (סעי' ו') כשיחזור שליח ציבור התפלה יאמר גם כן ה' שפתי תפתח. ע"כ. וכ"כ בהלכה ברורה (אות יט'). וכתב, שיש מהאשכנזים שנהגו שהשליח ציבור אומר פסוק זה בלחש, ויש להם על מה שיסמוכו.

שאלה רכ - מהי אמן חטופה, קטופה ויתומה.

תשובה: אמן חטופה, שממהר לענות אמן ולסיים קודם שמסיים המברך. אמן קטופה, שמחסר קריאת נו"ן ואינה ניכרת. אמן יתומה, שעונה אחר ברכה שחייב בה ויודע איזה ברכה זו, אך אינו שומעה. או ברכה שאינו חייב בה כגון חזרת השליח ציבור ואינו יודע איזו ברכה זו.

כתב מרן (סעי' ח') לא יענה אמן חטופה דהיינו כאילו האלף נקודה בחטף. וכן שלא יחטוף וימהר לענות אותו קודם שיסיים המברך. וכן לא יענה אמן קטופה דהיינו שמחסר קריאת הנו"ן ואינו מוציאה בפה שתהא נכרת. ולא יענה אמן יתומה דהיינו שהוא חייב בברכה אחת ושליח ציבור מברך אותה וזה אינו שומעה אף על פי שיודע איזו ברכה מברך השליח ציבור מאחר שלא שמעה לא יענה אחריו אמן דהוי אמן יתומה. ולא יענה אמן קצרה אלא ארוכה קצת כדי שיוכל לומר אל מלך נאמן ולא יאריך בה יותר מדאי לפי שאין קריאת התיבה נשמעת כשמאריך יותר מדאי. ע"כ. וכתב הרמ"א ויש מחמירים דאפילו אינו מחויב באותה ברכה לא יענה אמן אם אינו יודע באיזה ברכה קאי שליח ציבור דזה נמי מקרי אמן יתומה. ולא ימתין עם עניית האמן אלא מיד שכלה הברכה יענה אמן. ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק לא') דעת המחבר דדוקא אם רוצה לצאת באיזה ברכה שהוא חייב כגון שרוצה לצאת ידי תפלה וקידוש וכה"ג אבל אם אינו חייב כגון שכבר התפלל לעצמו אף דמצוה לכל אדם לשמוע חזרת השליח ציבור מכל מקום אין עליו חיוב בעצמיות הברכה, וכל שכן אם האמן הוא מסתם ברכות דעלמא מותר לדעת המחבר לענות אף שהוא אינו יודע על איזה ברכה הוא עונה רק ששמע לאחרים שעונים, והרמ"א בהגה פליג ואוסר אפילו בכל הברכות אם אינו יודע על איזה ברכה הוא עונה. ע"כ. וכתב בהגהות איש מצליח שהבא"ח (פרשת תרומה אות יג') פסק כדעת מרן. אבל הכה"ח (אות מז') כתב שנכון ליזהר שלא לענות אמן אפילו אחר ברכה שאין מחויב בה כגון ברכת התורה והנהנין אלא אם כן שמע וידע איזו ברכה מברך המברך. ע"ש. ונראה דוי"ו לחלק קאמר, שמע, או ידע ואע"פ שלא שמע, דאי תרתי בעינן תקשי ליה סוגיא דפרק החליל. וחומרא זו דלא כמאן. ע"כ. וכתב בהליכות עולם (עמוד קצד'), אסור לענות אמן יתומה. והיינו שעונה אמן אחר ברכה שהוא חייב בה, ושליח ציבור מברך אותה, והוא אינו שומעה, אף על פי שיודע איזו ברכה מברך השליח ציבור, כיון שלא שמע הברכה אינו רשאי לענות אמן. ויש מרבותינו הראשונים שסוברים שאמן יתומה היינו אפילו בברכה שאינו חייב בה, אלא שאינו יודע איזו ברכה מברך השליח ציבור. ויש לחוש לדבריהם. ולכן אפילו כבר התפלל שמונה עשרה, ואינו צריך לצאת ידי חובה בחזרת השליח ציבור, אם אינו יודע איזו ברכה מברך השליח ציבור, לא יענה אחריו אמן. והוא הדין בברכות הנהנין וברכות ספר תורה, שאם אינו יודע מה היא הברכה, לא יענה אמן. אבל אם יודע איזו ברכה מברך, אף על פי שאינו שומעה מתחילתה ועד סופה, רשאי לענות אמן, בין

בחזרת השליח ציבור (כשהתפלל כבר ויצא ידי חובת תפלה בעצמו), ובין בברכות הנהנין וברכות קריאת ספר תורה. ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה (אות כד׳).

שאלה רכא - שכח לומר יעלה ויבא בראש חדש האם יכול לצאת ידי חובה בחזרת הש״צ.

תשובה: מכיון שצריך לכוין היטב בכל מלה ומלה ששומע מהשליח ציבור וכמעט ואי אפשר לעשות כן, לכן נכון שיחזור ויתפלל בעצמו.

כתב מרן (סעי׳ י׳) מי ששכח ולא אמר יעלה ויבא בראש חודש, או בחולו של מועד, או בכל דבר שצריך לחזור בשבילו, יכוין דעתו וישמע משליח ציבור כל י״ח ברכות מראש ועד סוף כאדם שמתפלל לעצמו ולא יפסיק ולא ישיח, ופוסע ג׳ פסיעות לאחריו. דכיון שכבר התפלל אלא ששכח ולא הזכיר אף על פי שהוא בקי שליח ציבור מוציאו. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק מא׳) עיין בספר ברכי יוסף דמסיק שלא יאמר אז מודים דרבנן אלא יכוין לשמוע משליח ציבור המודים שהוא אומר. וכו׳. ועיין עוד בס״ק ג׳ לענין מי שאינו יודע להתפלל היוצא ידי חובה כששומע החזרה משליח ציבור, שכתב שאינו מפסיק אפילו אם שמע מאחרים בתוך כך איזה קדושה או ברכו, וכל שכן שאסור לענות ברוך הוא וברוך שמו, אבל אמן צריך לענות וכדלקמן בס״ו דהוא שייך לתפלה. ע״כ. וכתב בהגהות איש מצליח וצריך לכרוע ולזקוף באבות ובהודאה תחילה וסוף. ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה (אות כט׳), וכתב ומכל מקום כתבו האחרונים, שמכוין שעל פי הדין צריך שיכוין היטב בכל מילה ומילה בחזרת השליח ציבור, ואי אפשר לעשות כן, לכן נכון יותר שלא יסמוך על חזרת השליח ציבור, ויחזור ויתפלל בעצמו.

שאלה רכב - האם עונים אמן אחר נשים שברכו על מצות עשה שהזמן גרמא.

תשובה: למנהג הספרדים אין לענות אמן.

כתב המ״ב (סוף ס״ק מז׳) ואחר נשים שבירכו על מצות עשה שהזמן גרמא יוכל לענות אמן (פמ״ג). ע״כ. וכתב בהגהות איש מצליח ואם הן ספרדיות שב ואל תעשה עדיף ואין לענות אחריהן אמן. (עיין בשו״ת יביע אומר ח״א סוף סימן כט׳). ע״כ. וכתב בהליכות עולם ח״א (עמוד קצז׳) ובכל מקום שיש ספק לענין הברכה אם יש לברך אותה אם לאו, המברך את הברכה אין עונים אחריו אמן, שכשם שספק ברכות להקל, כך ספק אמן להקל. ולכן ספרדי ששומע אשכנזי שמברך על תפילין של ראש ברכת על מצות תפילין לא יענה אחריו אמן. וכן ספרדי ששומע אשכנזי שמברך על ההלל בראש חודש, לא יענה אחריו אמן. וכן ספרדי ששומע אשה מעדות האשכנזים שמברכת על מצות עשה שהזמן גרמא, לא יענה אחריה אמן. וכן ספרדי ששומע אשכנזי שמברך על מקרא מגילה על מגילת איכה ורות וקהלת ושיר השירים, לא יענה אחריו אמן, שבכל אלו דעת מרן השלחן ערוך שקיבלנו הוראותיו אין לברך כלל, ולכן יש להחמיר גם שלא לענות אמן.

שאלה רכג - נזדמן לו לענות קדושה וקדיש על מה יענה.

תשובה: עניית אמן יהא שמיה רבא קודמת לקדושה. אך אם שמע כבר קדיש ישמע קודם קדושה כדי לצאת ידי חובה, ויגמור כל הקדושה אף אם שומע אמן יהא שמיה רבא.

כתב המ״ב (ס״ק ח׳) כתבו האחרונים דאף שעניית אמן יהא שמיה רבא הוא עדיפא מקדושה, מכל מקום אם קדיש כבר שמע וקדושה לא שמע עדיין, ונזדמן לו לענות קדיש וקדושה מוטב שיענה קדושה כדי לצאת ידי חובה. כתב הפמ״ג, אם התחיל קדושה ובאמצע שמע קדיש מסתברא דלא יפסיק לענות אמן יהא שמיה רבא אלא יאמר קדוש ג׳ פעמים עד כבודו, ואם שומע אז יאמר אמן יהא שמיה רבא. ע״כ. וכתב בהגהות איש מצליח, ומדברי הכה״ח (אות ט״ו) נראה שלא יענה עד שיגמור כל הקדושה. ע״כ. ובהלכה ברורה סימן קט׳ (אות ח׳), כתב ולפי כל הנ״ל מבואר יוצא, שסדר העדיפות בזה הוא כדלהלן: א. עניית אמן יהא שמיה רבא עם הציבור. ב. עניית קדושה עם הציבור ג. עניית מודים עם הציבור. ד. עניית ברכו עם הציבור. (ויש אומרים שעניית ברכו עם הציבור קודמת לעניית מודים עם הציבור). ה. תפלה עם הציבור. ולמנהג האשכנזים עניית אמן אחר האל הקדוש ואחר שומע תפלה קודמת לתפלה בציבור, אבל למנהג הספרדים תפלה בציבור קודמת לאמנים אלו. ובתפילת שחרית סמיכות גאולה לתפלה קודמת לכל הנ״ל.

שאלה רכד - ש״צ שדילג ברכת למינים ולמלשינים פעם אחת האם מסלקים אותו.

תשובה: שליח ציבור שטעה בברכת למינים ולמלשינים מחכים לו שיתקן עצמו ומזכירים לו טעותו, ואם לא תיקן מעבירים אחר תחתיו. ושליח ציבור שדילג פעם אחת ברכת למינים והורידוהו מהתיבה לא נפסל מלהיות שליח ציבור לגמרי, ואם אירע כן שלוש פעמים נפסל לגמרי מלהיות שליח ציבור.

כתב מרן (סעי׳ א׳) שליח ציבור שטעה ודילג אחת מכל הברכות וכשמזכירין אותו יודע לחזור למקומו אין מסלקין אותו. אבל אם דילג ברכת המלשינים מסלקין אותו מיד שמא אפיקורס הוא, ואם התחיל בה וטעה אין מסלקין אותו. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק ה׳) מסלקין אותו מיד, פירוש ואין ממתינים לו שיזכירו אותו אלא מסלקין אותו מהתיבה מיד כי שמא נזרקה בו עתה אפיקורסות ואינו רוצה לקלל עצמו, לכן דילג ברכה זו. ואפילו אם היה מוחזק עד עתה לכשר וצדיק גם כן חיישינן לזה. ומכל מקום אין מסלקין אותו משליח ציבור משום פעם אחת כיון שיש לומר שטעה. ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה (אות ב׳) שליח ציבור שדילג פעם אחת ברכת המינים, והורידוהו מן התיבה, אף על פי כן אינו נפסל לגמרי מחמת כן לחזור ולהיות שליח ציבור לאחר מכן. ואם אירע כן שלש פעמים, הרי הוא נפסל לגמרי מלהיות שליח ציבור לאחר מכן. עוד כתב (באות א׳) ואם התחיל ברכת המינים והפסיק באמצע הברכה, יש לתלות שעשה כן בשגגה, שהרי התחיל בה, ולכן דינו כדין טעה

בשאר הברכות, שמזכירים לו טעותו וממתינים לו מעט עד שיתקן טעותו, ורק אם לא תיקן טעותו לאחר שהזכירו לו והמתינו לו, מעבירין אחר תחתיו.

שאלה רכה - ש״צ ששכח לומר יעלה ויבא כיצד ינהג.

תשובה: חוזר כמו יחיד חוץ משחרית שאם השלים תפילתו אינו חוזר, ואם נזכר קודם שהשלים תפילתו חוזר לרצה.

כתב מרן (סעי׳ ג׳) כל מקום שהיחיד חוזר ומתפלל, שליח ציבור חוזר ומתפלל אם טעה כמותו כשמתפלל בכל רם, חוץ משחרית של ראש חודש שאם שכח שליח ציבור ולא הזכיר יעלה ויבא עד שהשלים תפילתו, אין מחזירין אותו מפני טורח הציבור, שהרי תפילת המוספין לפניו שהוא מזכיר בה ראש חודש. אבל אם נזכר קודם שהשלים תפילתו חוזר לרצה ואין בזה טורח ציבור. ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה (אות׳ י׳ יא׳).

שו״ע	סימן	קכז׳

שאלה רכו - כשאין כהנים ואומר הש״צ אלקינו וכו׳ האם יאמר הפסוק ושמו את שמי וגו׳.

תשובה: מנהג הספרדים לאמר הפסוק ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם.

כתב מרן (סעי׳ ב׳) אם אין שם כהנים אומר שליח ציבור אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה המשולשת וכו׳ ואני אברכם. ואין הציבור עונים אחריו אמן אלא כן יהי רצון. ע״כ. וכתב המ״ב (ס״ק ט׳) ומנהגינו כהיום שלא לומר רק עד שלום, מ״א וכן משמע מביאור הגר״א. ע״כ. ובהגהות איש מצליח כתב, ומנהגנו כדעת מרן לסיים פסוק ואני אברכם. ע״כ. וכ״כ בהלכה ברורה (אות ז׳).
